

VÝCHOVA A VZDELÁVANIE AKO NÁSTROJ (DE)FORMOVANIA HODNOTOVÉHO SYSTÉMU SPOLOČNOSTI III

Zborník z konferencie, Ružomberok 2013

VÝCHOVA A VZDELÁVANIE
AKO NÁSTROJ (DE)FORMOVANIA
HODNOTOVÉHO SYSTÉMU SPOLOČNOSTI III

Zborník z konferencie, Ružomberok 2013

VERBUM – vydavateľstvo KU
Ružomberok 2014

VÝCHOVA A VZDELÁVANIE AKO NÁSTROJ (DE)FORMOVANIA HODNOTOVÉHO SYSTÉMU SPOLOČNOSTI III

Zborník z konferencie, Ružomberok 2013

**Výchova a vzdelávanie ako nástroj (de)formovania
hodnotového systému spoločnosti III**

Zborník z konferencie, Ružomberok 2013

© VERBUM – vydavateľstvo KU

Odborné recenzie

PhDr. Viera Kačínová, PhD.

Mgr. Juraj Považan, PhD.

Redakčná a jazyková úprava

Barbora Palaščáková

Organizátori konferencie

Katolícka univerzita, Pedagogická fakulta,

Fórum pre verejné otázky

Nadácia Konrada Adenauera

Rímskokatolícka cirkev: Biskupstvo Spišské Podhradie

Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku

VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

<http://www.ku.sk>, verbum@ku.sk, tel. +421444304693 kl. 308

ISBN 978–80–561–0108–7

Obsah

Mgr. Juraj Holdoš, PhD. Závislosť od internetu u mladých ľudí.....	6
Ing. Janka Majherová, PhD. Žijeme vo virtuálnej realite?.....	16
Doc. PhDr. Daniela Kolibová, CSc. Virtuálny svet a jeho dopad na psychiku mladého človeka	25
PaedDr. Katarína Tišťanová, PhD. Mladý „homo interneticus“ a jeho komunikácia	41
Mgr. Ivan Podmanický, PhD. Vzťahy mladých ľudí vo virtuálnom svete	51
Prof. Tadeusz Zasępa, PhD. Cynizmus <i>versus</i> pravda v komunikácii	60
PaedDr. Ján Dravecký, PhD. Virtuálny svet žiakov cirkevných stredných škôl v Spišskej diecéze.....	70

Závislosť od internetu u mladých ľudí

Mgr. Juraj Holdoš, PhD.

Internet a nové médiá sú pevnou súčasťou osobných a sociálnych životov mladých ľudí. Tapscott nazýva generáciu súčasných mladých ľudí net-generáciou. Ku znakom, ktorými sa táto generácia odlišuje od všetkých predchádzajúcich, priraduje: priateľstvá a vzťahy fungujúce len prostredníctvom internetu a tzv. sociálnych sietí (tzv. „texting friends“), bez možnosti či potreby priameho kontaktu a poznania „face to face“; snaha o nepretržité počúvanie hudby, získanej downloadom z internetu; sledovanie filmov na displejoch počítačov, mobilných prehrávačov a mobilných telefónov (nie v kine alebo v televízii); zverejňovanie informácií osobného či intímneho charakteru na verejných internetových serveroch; získavanie informácií typu „who-knows-what“ prostredníctvom tzv. sociálnych sietí.

Dôsledkom samozrejmeho, akoby prirodzeného používania počítačov a internetu generáciou „grown up digital“¹ sú tak úplne nové paradigmy správania sa jej príslušníkov.²

Mladí ľudia sa líšia v spôsobe používania internetu od ostatných vekových skupín pomerne výrazne. V prvom rade ide o generáciu, ktorá v prostredí internetu vyrástla a nemusela sa nič namáhavo osvojovať. Online svet je pre nich prirodzené miesto výskytu a pohybujú sa v ňom sebedovo a nenúteno. Zaujímavé je, že existenciu online a offline nemajú potrebu striktne rozdeľovať, je to pre nich jeden spojitý životný priestor. Neprihliadnutie na túto skutočnosť môže byť závažnou metodologickou chybou pri výskumoch používania internetu. Výrazné rozdiely vo vekových skupinách sa vyskytujú napr. v oblasti intenzity a frekvencie prístupu do internetu.³ Rozvoj penetrácie internetu výrazný náskok mladých ľudí pri intenzite používania internetu pomaly znižuje, ale stále si zachovávajú náskok. Ďalším významným rozdielom sú komunikačné preferencie. Mladí ľudia viac využívajú internet na komunikáciu s priateľmi, ale tiež na komunikáciu s neznámymi ľuďmi.⁴ Pri bližšom pohľade mladší dospelávajúci (tzv. tinedžeri) používatelia internetu využívajú skôr obsahy spojené so sociálnymi médiami a zábavou, čo súvisí s vyššou frekvenciou prístupu na internet na verejných miestach. Využívanie a vyhľadávanie najmä sociál-

¹ *Grown up digital* je názov knihy D. Tapscotta a vo voľnom preklade znamená „vyrastať do digitálneho sveta“.

² TAPSCOTT, D.: *Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. New York : McGraw-Hill, 2008.

³ THAYER, S.E. - RAY, S.: *Online Communication Preferences across Age, Gender, and Duration of Internet Use*. In: *Cyberpsychology & Behavior*. 2006. Volume 9, Number 4.

⁴ Tamže.

nych médií a zábavy je spojené s nižším vzdelaním a otvorenosťou voči skúsenosti (psychologický konštrukt hovoriaci o intelektuálnej zvedavosti a preferencii novosti a rozmanitosti). Starší dospievajúci (tzv. adolescenti) využívajú skôr obsahy spojené s prácou a informáciami. Viac prístupujú na internet zo školy a z práce a majú vyššie vzdelanie.⁵ Všeobecne možno povedať, že mladí ľudia používajú internet v oblasti zábavy a sociálnych sietí intenzívnejšie ako ostatné vekové skupiny. Motiváciou k vyhľadávaniu spomenutých obsahov môže byť, okrem iného, aj zvládanie stresujúcich životných udalostí, ktoré signifikantne korelujú s používaním internetu kvôli menežovaniu (ovplyvneniu) nálady spojenou so zábavou a hľadaním informácií a sociálnej kompenzácie (napr. získavanie uznania a udržiavanie vzťahov).⁶ Motiváciou k intenzívnemu používaniu internetu môže byť aj únik od reality spojený s prokrastináciou (odsúvaním a odkladaním úloh na neskôr).⁷

Vo výskumnej správe *Dospievajúci vo virtuálnom priestore* slovenské výskumníčky Gregusová, Tomková, Balážová uvádzajú:

„Celkovo boli najobľúbenejšími aktivitami dospievajúcich na internete na prvom mieste čítanie (77,2 %); potom pozeranie videí, Youtube (66,3 %); sťahovanie hudby, filmov, softvéru (63,7 %), za čím nasledovala aktivita na sociálnych sieťach, Facebooku (51,8 %) a hranie hier (51,5 %).“⁸

Slovenské výskumníčky našli štatisticky významné rozdiely vo výbere aktivít medzi dievčatami a chlapcami. Ich aktivity a čas, ktoré pri nich strávia, následne ovplyvňujú to, s akými fenoménmi sa na internete stretávajú a ako internet vnímajú. Najčastejšou aktivitou na internete u dievčat, podľa výskumu Gregusovej, Tomkovej a Balážovej⁹, je čítanie; za tým nasleduje sťahovanie hudby, filmov a softvéru; pozeranie videí, napr. na Youtube a aktivita na sociálnych sieťach, Facebooku. Chlapci podľa výsledkov výskumu najčastejšie pozerajú videá; potom hrajú hry alebo čítajú; sťahujú si hudbu, filmy softvér.¹⁰

Používanie internetu prináša mladým ľuďom nepochybne veľmi veľa benefitov. Okrem skoro neobmedzeného zdroja informácií sa pozitíva premietajú aj v osobnostnej a sociálnej oblasti. Napríklad niektoré prejavy skupinovej socializácie sa

⁵ KALMUS, V. - REALO, A. - SIIBAK, A.: *Motives for internet use and their relationships with personality traits and socio-demographic factors*. *Trames*, 15 (65/60), 4, s. 385 – 403.

⁶ LEUNG, L.: *Stressful Life Events, Motives for Internet Use, and Social Support Among Digital Kids*. In: *Cyberpsychology & Behavior*. 2007. Volume 10, Number 2.

⁷ DAVIS, R. A.: *A cognitive-behavioral model of pathological Internet use (PIU)*. In: *Computers in Human Behavior* 17, 2001, s. 187 – 195.

⁸ GREGUSOVÁ, M. - TOMKOVÁ, J. - BALÁŽOVÁ, M.: [online]. 2010. *Dospievajúci vo virtuálnom priestore*. Záverečná správa z výskumu 2010. [citované máj 2012]. Dostupné na: www.zodpovedne.sk/download/vyskumna_sprava_sk.pdf

⁹ Tamže.

¹⁰ Tamže.

v prostredí internetu menia, i keď, bohužiaľ, nemožno povedať, že by strach a nepriateľstvo k cudzím na internete neboli prítomné; v niektorých situáciách sú však aj vplyvom disinhibičného efektu¹¹ internetu výrazne potlačené.¹² To potvrdzuje aj výskum MacArthurovej nadácie z roku 2008¹³, ktorý tiež tvrdí, že socializácia prostredníctvom internetu prináša viac benefitov ako negatívnych konzekvencií. Napríklad v podobe väčšej otvorenosti a tolerancie a tiež osvojenia si tzv. „komplexných zručností“ (comprehensive skills). Hypotézu o prevahe pozitívnych benefitov nad negatívnymi podporujú aj širšie výskumy, ktoré zisťujú, že používanie internetu robí vďaka väčšej informovanosti ľudí šťastnejšími.¹⁴ Okrem pozitívnych (socializačných) a negatívnych (desocializačných) vplyvov môžeme hovoriť ešte o veľkej skupine javov, vyskytujúcich sa pri komunikácii prostredníctvom nových médií, o ktorých ešte nevieme povedať, či ich vplyv a následný dopad na používateľov bude pozitívny alebo negatívny, resp. zahŕňajú v sebe obe tieto dimenzie. Tieto javy môžeme nazvať neutrálnymi alebo doposiaľ nie úplne preskúmanými. Do tejto skupiny môžeme zaradiť fenomén on-line identity, vystupovania na internete so zmenenou, resp. pozmenenou identitou, ďalej on-line vzťahy, disinhibičný efekt pri používaní internetu atď.

Zdá sa, že v používaní internetu sú mladí ľudia vždy o krok vpred. Presadzujú nové trendy a väčšinu z nich ostatná časť populácie pomaly preberá. Priliehavým príkladom môže byť rýchle osvojenie si a spopularizovanie sociálnych médií mladými ľuďmi a tiež trend prístupu do internetu zo zariadení iných ako klasické počítače (napr. telefóny - tzv. smartfóny, tablety, atď.). Ich „trend setting“ však na druhej strane zvyšuje nebezpečenstvo „popálenia sa“ na internetových aktivitách vedúcich, napr. k problematickému používaniu internetu až vzniku závislosti, či nebezpečného až ilegálneho správania. Medzi negatíva patrí tiež čas strávený on-line, ktorý obmedzuje čas strávený s dôležitými osobami face-to-face. Internet podporuje zväčša plytké vzťahy a je tu tiež nebezpečenstvo zneužitia internetu na nelegálne praktiky, zvyšovanie neznášanlivosti atď.

Stále častejšie sa v súvislosti s intenzívnym používaním internetu hovorí o závislosti. Touto témou sa nezoberajú iba odborníci, ale možno sledovať aj záujem médií, i keď často v bulvarizovanej podobe.

Na tomto mieste by sme chceli stručne predstaviť fenomén závislosti od internetu:

¹¹ Disinhibičný efekt používania internetu (online disinhibition): Pojem zaviedol John Suler (2004). Ide o sprievodný jav komunikácie prostredníctvom internetu, ktorý je typický stratou alebo redukciami sociálnych zábran. Ide o akékoľvek správanie, ktoré je typické znížením obáv zo sebaaprezentácie a odsúdenia zo strany ostatných.

¹² SULER, J.: *Online Disinhibition Effect*. *CyberPsychology & Behavior*, 3, 2004, s. 321 - 326.

¹³ LEWIN, T.: 2008. *Teenagers' Internet Socializing Not a Bad Thing*. In: *New York Times* [citované 2012-01-11]. Dostupné na <http://www.nytimes.com/2008/11/20/us/20internet.html>

¹⁴ Pozri napr.: MITCHEL, M.E. et al., [online]. 2011. *Internet use, happiness, social support and introversion: A more fine grained analysis of person variables and internet activity*. In: *Computers in Human Behavior*; Vol. 27. Issue 5, s. 1857 - 1861.

Závislosť od internetu môžeme definovať ako individuálnu neschopnosť kontrolovať používanie internetu vedúcu k pocitu distressu a funkčnému poškodeniu denných aktivít¹⁵. Iná definícia hovorí, že ide o nadmerné používanie internetu, ktoré zo sebou prináša do života jedinca psychologické, sociálne, pracovné alebo školské komplikácie.¹⁶ Pre celkové zaradenie treba uviesť, že ide o závislosť psychickú, nelátkovú¹⁷, veľmi často pripodobňovanú k poruchám kontroly impulzov, ako napr. gambling¹⁸, i keď v mozgu môžu nastať zmeny obdobné zmenám pri látkových závislostiach.¹⁹ Závislosť od internetu nie je homogénnym celkom a prejavuje sa vo viacerých odlišných formách.²⁰ Môžeme identifikovať viaceré poddruhy internetovej závislosti, ku ktorým patria napr. závislosť od cybersexu a pornografie, závislosť od vzťahov na internete (tzv. sociálne siete, napr. Facebook), kompulzívne správanie sa na internete (nadmerné hranie on-line hier, nakupovanie alebo obchodovanie), informačné presýtenie (kompulzívne surfovanie a prehľadávanie databáz) a tiež hranie on-line hier (internetový gambling). Ďalší výskumníci ako Young²¹, či Šmahel²², tvrdia, že človek sa nestane závislým všeobecne od internetu, ale skôr od istých aktivít na internete, resp. od špecifických internetových aplikácií, ktoré rozdeľujeme do troch základných kategórií: on-line hry, cybersex a pornografia a komunikačné aplikácie ako chaty alebo sociálne siete.

Kritériá na zaradenie do internetovej závislosti popísal Griffiths.²³ Ide o významnosť – aktivity spojené s internetom sa stávajú najdôležitejšou časťou života závislého, a to ako na kognitívnej, tak na behaviorálnej úrovni. Ďalším symptómom je zmena nálady pri používaní internetu (napr. eufória). Zvyšujúca sa tolerancia – vyžaduje väčšiu a väčšiu aktivitu, aby bola dosiahnutá tá istá úroveň uspokojenia. Výskyt abstinčných príznakov – najmä negatívne pocity a emócie. Vznik konfliktov – interpersonálnej alebo intrapersonálnej povahy. Tendencia k relapsu – tendencie k návratu ku aktivite spojenej so závislosťou.

- ¹⁵ SHAPIRA, N. et al.: *Problematic Internet use: Proposed classification and diagnostic criteria*. In: *Depression and Anxiety*, 17 (4), 2003, s. 207 – 216.
- ¹⁶ BEARD, K. - WOLF, E.: *Modification in the Proposed Diagnostic Criteria for Internet Addiction*. In: *Cyberpsychology & Behavior* 2001; 4. s. 377 – 383.
- ¹⁷ GRIFFITHS, M.: *Technological addictions*. In: *Clinical Psychology Forum*, 76, 1995, s. 14 – 19.
- ¹⁸ YOUNG, K.: *Internet Addiction: The Emergence of A New Clinical Disorder*. In: *CyberPsychology & Behavior* 1, 1998, s. 237 – 244.
- ¹⁹ ZHOUA, Z. et al.: *Gray matter abnormalities in Internet addiction: A voxel-based morphometry study*. In: *European Journal of Radiology* Volume 79, Issue 1, July 2011, s. 92 – 95.
- ²⁰ GRIFFITHS, M.: *Internet Addiction: Does It Really Exist?* In: Gackenbach, J. (Ed), *Psychology and the Internet, intrapersonal, interpersonal, a and transpersonal implications*. San Diego : Academic Press, 2007, s. 124 – 168.
- ²¹ YOUNG, K.: *Internet Addiction: The Emergence of A New Clinical Disorder*. In: *CyberPsychology & Behavior* 1, 1998, s. 237 – 244.
- ²² ŠMAHEL, D. et al.: *Comparing Addictive Behavior on the Internet in the Czech Republic, Chile and Sweden*. In: Cardoso G, Cheong A, Cole J. *World Wide Internet: Changing Societies, Economies and Cultures*. Macao: University of Macau; 2009. s. 544 – 582.
- ²³ GRIFFITHS, M.: *Internet addiction - Time to be taken seriously?* In: *Addiction Research*. 8. 2000. s. 413 – 18.

Iné kritéria uvádzajú, že pre závislosť od internetu platia podobné kritériá ako impulzívne hračstvo (gambling):

1. Tolerancia: zvyšujúca sa potreba stráviť na internete viac času na dosiahnutie uspokojenia (satisfakcie) alebo signifikantné zníženie uspokojenia pri takom istom čase strávenom pri internete.
2. Po zredukovani času stráveného na internete výskyt symptómov ako nervozita (distress) alebo narušenie osobných a pracovných sociálnych vzťahov vrátane výskytu psychomotorického rozrušenia, chvenia sa a trasu, úzkostnosti, vtieravého myslenia na to, čo sa deje na internete, dobrovoľných a nedobrovoľných fantázií a snov o internete, nutkania robiť pohyby prstami ako pri písaní na počítačovej klávesnici.
3. Použitie internetu vedie k zmierneniu alebo oslabeniu symptómov spomínaných v druhom bode.
4. Reálne strávený čas na internete často výrazne presahuje čas, ktorý bol na to určený a naplánovaný.
5. Významný čas strávený aktivitami súvisiacimi s použitím internetu (knihy o internete, skúšanie nového prehliadača, rozhovory o internete).
6. Zredukovanie dôležitých sociálnych, pracovných či voľnočasových aktivít z dôvodu používania internetu.
7. Riskovanie straty dôležitých vzťahov, práce, vzdelania či kariéry za možnosť nadmerného použitia internetu.

Dané kritériá sa podľa Ferrisa musia vyskytovať trikrát alebo viackrát počas dvadsiatimesačného obdobia.

Dôsledky vyplývajúce zo závislosti od internetu sú závažné. Patria k nim, okrem už spomenutých: strata vnímania času, zmenšenie priestoru pre interpersonálnu komunikáciu v reálnom svete, používanie internetových riešení v reálnom živote, od cudzenie sa, ochudobňovanie medziľudských kontaktov, postupná izolácia, problémy v reálnom živote.²⁴ Ďalej ide najmä o znížený sociálny komfort v dôsledku používania internetu, absenciu alebo zníženie častosti zmysluplných naplňajúcich sociálnych vzťahov, zvýšenú osamelosť až tendenciu k depresívnosti, zredukovanie impulzívnej kontroly, zahŕňajúce obsesívne kognície o internete, neschopnosť zredukovať používanie internetu napriek snahe a tiež istú spojitosť s väčším prijatím rizika spojeného

²⁴ YOUNG, K.: *Clinical Assessment of Internet-Addicted Clients Young*. In: YOUNG, K., ABREU, Ch, N. (ed). *Internet Addiction: A Handbook and Guide to Evaluation and Treatment*. New York: John Wiley & Sons, 2011.

s potenciálne nebezpečným až ilegálnym používaním internetu²⁵ (od flirtovania s cudzími ľuďmi až po rozosielanie vírusov, spamu, či vyhľadávanie pedofilnej pornografie). Sekundárne aj zvýšená kriminalita či tendencia k násiliu mimo internetu.²⁶ Ďalším faktorom spojeným s konštruktom závislosti od internetu je využívanie internetu ako prostriedku na únik, vyhýbanie sa povinnostiam a úlohám a rozptylenie („distraktion“). Táto dimenzia sa výrazne spája s fenoménom prokrastinácie, čo dokazujú aj autori Davis, Flett, Besser. Prokrastinácia môže byť dokonca kľúčovým indikátorom závislosti od internetu.²⁷

K závislosti od internetu sa viažu niektoré osobnostné premenné, ako napr. nízke sebahodnotenie²⁸, sociálna úzkosť a sociálna inhibícia.²⁹ Taktiež sa zistila veľmi častá komorbidity s ďalšími diagnózami: anxieta, bipolárne poruchy a tiež chemické závislosti.³⁰

Prevalencia výskytu internetovej závislosti v populácii používateľov internetu nie je úplne jasná, výskumníci uvádzajú od 3 cez 6 až 15% (Greenfield, Whang et al., Šmahel et al., Young). Medzi vysokoškolskými študentmi je podľa Youngovej výskyt internetovej závislosti 13 až 18,4%.

Diskusia prebiehajúca v akademickom prostredí (viac Pies) o tom, či možno internetovú závislosť považovať za samostatný druh závislosti, ešte stále prebieha a vrcholila v príprave nového diagnostického a štatistického manuálu duševných porúch (DSM V) v USA. Zaradenie do DSM by malo významné dopady najmä v súvislosti s preplácaním zdravotnej starostlivosti poisťovňami. Pre isté nejasnosti pri diagnostike závislosti od internetu nebola táto diagnóza zaradená do poslednej revízie DSM. Klinická prax liečby nelátkových závislostí však každý rok hlási zvyšujúcu sa tendenciu diagnostikovaných a liečených prípadov závislosti od internetu. Vysoký výskyt hlási hlavne Čína a Južná Kórea.³¹ Aj na Slovensku je popísaných viacero prí-

²⁵ DAVIS, R. A. - FLETT, G. L. - BESSER, A.: *Validation of a New Scale for Measuring Problematic Internet Use: Implications for Pre-employment Screening*. In *Cyberpsychology & Behavior*, 4, 2002, s. 331 – 345.

²⁶ YOUNG, K.: *CBT-IA: The First Treatment Model for Internet Addiction* In: *Journal of Cognitive Psychotherapy*; Winter 2011, Vol. 25, Issue 4, s. 304 – 312.

²⁷ ODACI, H.: *Academic self-efficacy and academic procrastination as predictors of problematic internet use in university students*. In: *Computers & Education* Volume 57, Issue 1, August 2011, s. 1109 – 1113.

²⁸ ARMSTRONG, L. - PHILLIPS, J. - SALING, A.: *Potential determinants of heavier internet usage*. In: *International Journal of Human-Computer Studies*, 2000, Volume 53, Issue 4, s. 537 – 550.

²⁹ PORTER, G. et al.: *Recognizing problem video game use*. In: *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 2010, 44 (2), s. 120 – 128.

³⁰ YOUNG, K. *CBT-IA: The First Treatment Model for Internet Addiction* In: *Journal of Cognitive Psychotherapy*; Winter 2011, Vol. 25, Issue 4, s. 304 – 312.

BLOCK, J. J.: *Issues for DSM-V: Internet Addiction*. In: *Psychiatry* 165, March 2008, s. 306 – 307.

³¹ KOH, Y. S.: *Development and application of K-Scale as diagnostic scale for Korean Internet addiction*. In: *International Symposium on the Counseling and Treatment of Youth Internet Addiction*. Seoul: National Youth Commission, s. 294.

padov ľudí závislých od používania internetu, liečiacich sa napr. na Prednej Hore³², či v Banskej Bystrici.³³

I keď závislosť od internetu nebola zaradená ako zoznamu oficiálnych diagnóz DSM, množstvo prípadov vyžaduje aj nové terapeutické postupy na jej zvládnutie. Ako najslubnejšie sa javí kognitívne behaviorálny prístup k liečbe. Youngová opisuje výskum, pri ktorom bolo so 114 závislými od internetu aplikovaný KBT a signifikantné zlepšenie sa objavilo u väčšiny pacientov do ôsmeho stretnutia a po 6 mesiacoch po terapii boli stále schopní zvládať symptómy závislosti. Podobné úspešné skúsenosti s liečením problematickeho používania internetu s použitím KBT referovali výskumníci v Brazílii³⁴ a v Holandsku (napr. Rooij). K. Young³⁵ dokonca navrhla aby bol KBT prístup považovaný za prvú voľbu pri liečbe závislosti od internetu. Navrhla špecifický trojfázový model liečby, kde kombinuje klasickú KBT závislosti s HRT (harm reduction therapy - terapia zameraná na redukciu ujmy, či poškodenia). Prvá fáza je zameraná na zmenu správania a postupné znižovanie množstva času stráveného on-line. Druhá fáza je zameraná kognitívne a pracuje s myšlienkami závislého a tretia fáza využíva prístupy špecifické pre „harm reduction therapy“ – rozpoznať a liečiť koexistujúce faktory vedúce ku kompulzívnemu použitiu internetu.

Nazdávame sa, že podobne dôležitou úlohou ako je vyvinutie efektívnych postupov pri samotnej terapii, sú preventívne aktivity na primárnej a aj sekundárnej úrovni. Terciárna úroveň prevencie je väčšinou zahrnutá v terapii závislosti. Prevencia je najdôležitejšia pri najohrozenejšej populácii, ktorou sú nepochybne mladí ľudia. Vyvinutie a hlavne implementácia preventívnych programov, ktoré by efektívnou cestou upozorňovali na nebezpečenstvo vzniku závislosti sa zdá naozaj dôležitou úlohou.

Veľmi často sú symptómy závislosti od internetu príznakmi iných duševných ťažkostí, ktorým sa treba venovať primárne. Ako uvádza Griffiths³⁶ čistej závislosti od internetu je relatívne málo. Zdá sa že pomerne veľká časť populácie mladých ľudí síce nespĺňa klinické kritériá pre závislosť od internetu, avšak ich používanie internetu už naruša ich osobný, sociálny alebo pracovný život, tak, ako sme dokázali v našom

³² BENKOVIČ, J.: *Nelátkové závislosti v ambulancii praktického lekára*. In: Via Practica 11, 2007, s. 530 – 533.

³³ (Záskalan, 2011, osobne sprostredkovaná informácia).

³⁴ PUJOL, C.C. - ALEXANDRE, S. - SOKOLOVSKY, A. - KARAM, R.G. - SPRITZER, D.T.: *Dependência de Internet: perspectivas em terapia cognitivo-comportamental*. Revista Brasileira De Psiquiatria (São Paulo, Brazil: 1999) [Rev Bras Psiquiatr] 2009 Jun; Vol. 31 (2), s. 185 – 186.

³⁵ YOUNG, K.: *Clinical Assessment of Internet-Addicted Clients Young*. In: YOUNG, K., ABREU, Ch, N.(ed). *Internet Addiction: A Handbook and Guide to Evaluation and Treatment*. New York: John Wiley & Sons, 2011.

³⁶ GRIFFITHS, M. 2007. *Internet Addiction: Does It Really Exist?* In: Gackenbach, J. (Ed), *Psychology and the Internet, intrapersonal, interpersonal, a and transpersonal implications*. San Diego : Academic Press, 2007, s. 124 – 168.

výskume.³⁷ Ide o akúsi šedú zónu, v ktorej však drieme potenciálne nebezpečenstvo rozvinutia plnej závislosti, ale aj iných duševných a sociálno patologických problémov. Závislosť od internetu je zložitým fenoménom a pohľad naň sa stále vyvíja. Nemôžeme ho však ignorovať a tváriť sa, že neexistuje.

Literatúra

- ARMSTRONG, L. - PHILLIPS, J. - SALING, A.: *Potential determinants of heavier internet usage*. In: International Journal of Human-Computer Studies, Volume 53, Issue 4, 2000.
- BEARD, K. - WOLF, E.: *Modification in the Proposed Diagnostic Criteria for Internet Addiction*. In: Cyberpsychology & Behavior 2001; 4.
- BENKOVIČ, J.: *Nelátkové závislosti v ambulancii praktického lekára*. In: Via Practica 11, 2007.
- BLOCK, J. J.: *Issues for DSM-V: Internet Addiction*. In: Psychiatriy 165, March 2008.
- DAVIS, R. A. - FLETT, G. L. - BESSER, A.: *Validation of a New Scale for Measuring Problematic Internet Use: Implications for Pre-employment Screening*. In: Cyberpsychology & Behavior, 4, 2002.
- DAVIS, R. A.: *A cognitive-behavioral model of pathological Internet use (PIU)*. In: Computers in Human Behavior 17.
- GACKENBACH, J. (Ed.): *Psychology and the Internet, intrapersonal, interpersonal, a and transpersonal implications*. San Diego : Academic Press, 2007.
- GREENFIELD, D. N.: *Psychological characteristics of compulsive Internet use: A preliminary analysis*. In: CyberPsychology & Behavior 1999; 2.
- GRIFFITHS M.: *Technological addictions*. In: Clinical Psychology Forum, 76.
- GRIFFITHS, M.: *Internet addiction - Time to be taken seriously?* In: Addiction Research. 8.
- GRIFFITHS, M.: *Internet Addiction: Does It Really Exist?* In: Gackenbach, J. (Ed), Psychology and the Internet, intrapersonal, interpersonal, a and transpersonal implications. San Diego : Academic Press, 2007.

³⁷ HOLDOŠ, J. - POVAŽAN, J.: *Sonda do problematického používania internetu vysokoškolskými študentmi humanitných smerov*. In: Brezina, I. - Gajdošová, E. (Eds.), Psychologica XL, Bratislava : Stimul, s. 345 – 354.

HOLDOŠ, J.: *Závislosť adolescentov študujúcich na vysokých školách od internetu*. In: Psychológia a patopsychológia dieťaťa 47, 2013, 2, s. 163 – 174.

- HOLDOŠ, J.: *Závislosť adolescentov študujúcich na vysokých školách od internetu*. In: Psychológia a patopsychológia dieťaťa 47, 2013, 2.
- HOLDOŠ, J. - POVAŽAN, J.: *Sonda do problematického používania internetu vysokoškolskými študentmi humanitných smerov*. In: Brezina, I., & Gajdošová, E. (Eds.), Psychologica XL, (345 – 354). Bratislava : Stimul. 2010.
- KALMUS, V. - REALO, A. - SIIBAK, A.: *Motives for internet use and their relationships with personality traits and socio-demographic factors*. Trames, 15 (65/60), 4, 2011.
- KOH, Y. S.: *Development and application of K-Scale as diagnostic scale for Korean Internet addiction*. In: International Symposium on the Counseling and Treatment of Youth Internet Addiction. Seoul : National Youth Commission, 2007.
- LEUNG, L.: *Stressful Life Events, Motives for Internet Use, and Social Support Among Digital Kids*. In: Cyberpsychology & Behavior. Volume 10, Number 2. 2007.
- MITCHELL, M. E. et al.: *Internet use, happiness, social support and introversion: A more fine grained analysis of person variables and internet activity*. In: Computers in Human Behavior; Vol. 27, Issue 5. 2011.
- ODACI, H.: *Academic self-efficacy and academic procrastination as predictors of problematic internet use in university students*. In: Computers & Education. Volume 57, Issue 1, August 2011.
- PORTER, G. et al.: *Recognizing problem video game use*. In: Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 44(2), 2010.
- PUJOL, C.C. et al.: *Dependência de Internet: perspectivas em terapia cognitivo-comportamental*. Revista Brasileira De Psiquiatria (São Paulo, Brazil: 1999) [Rev Bras Psiquiatr] 2009 Jun; Vol. 31 (2).
- SHAPIRA, N. et al.: *Problematic Internet use: Proposed classification and diagnostic criteria*. In: Depression and Anxiety, 17(4), 2003.
- SULER, J.: *Online Disinhibition Effect*. CyberPsychology & Behavior, 3, 2004.
- ŠMAHEL, D. et al.: *Comparing Addictive Behavior on the Internet in the Czech Republic, Chile and Sweden*. In: Cardoso G, Cheong A, Cole J. World Wide Internet: Changing Societies, Economies and Cultures. Macao : University of Macau; 2009.
- TAPPSCOT, D.: *Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World*. New York : McGraw-Hill. 2008.
- THAYER, S.E. - RAY, S.: *Online Communication Preferences across Age, Gender, and Duration of Internet Use*. In: Cyberpsychology & Behavior. 2006. Volume 9, Number 4.

- VAN ROOIJ, A. et al.: *Treating Internet Addiction with Cognitive-Behavioral Therapy: A Thematic Analysis of the Experiences of Therapists*. In: International Journal of Mental Health and Addiction, volume 10, no. 1, Feb 2012.
- WHANG, L.S. - LEE, S. - CHANG, G.: *Internet over-users' psychological profiles: A behavior sampling analysis on Internet addiction*. In: CyberPsychology & Behavior 2003; 6.
- YOUNG, K.: *CBT-IA: The First Treatment Model for Internet Addiction* In: Journal of Cognitive Psychotherapy; Winter 2011, Vol. 25, Issue 4.
- YOUNG, K.: *Clinical Assessment of Internet-Addicted Clients Young*. In: YOUNG, K., ABREU, Ch, N.(ed). *Internet Addiction: A Handbook and Guide to Evaluation and Treatment*. New York: John Wiley & Sons, 2011.
- YOUNG, K.: *Internet Addiction: The Emergence of A New Clinical Disorder*. In: CyberPsychology & Behavior 1, 1998.
- YOUNG, K.: *Cognitive Behavior Therapy with Internet Addicts: Treatment Outcomes and Implications*. In: CyberPsychology & Behavior; Oct 2007, Vol. 10, Issue 5, 4.
- YOUNG, K.: *Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder*. In: Cyberpsychology & Behavior 1998; 1.
- ZHOUA, Y. et al.: *Gray matter abnormalities in Internet addiction: A voxel-based morphometry study*. In: European Journal of Radiology. Volume 79, Issue 1, July 2011.

Internetové zdroje:

- FERRIS, J.: *Internet Addiction Disorder: Causes, Symptoms, and Consequences* [cit. 2007-06-04]. Dostupné: <http://www.chem.vt.edu/chem-dept/dessy/honors/papers/ferris.html>
- GREGUSOVÁ, M. - TOMKOVÁ, J. - BALÁŽOVÁ, M.: *Dospievajúci vo virtuálnom priestore. Záverečná správa z výskumu 2010*. [cit. máj 2012]. Dostupné na: www.zodpovedne.sk/download/vyskumna_sprava_sk.pdf
- LEWIN, T.: *Teenagers' Internet Socializing Not a Bad Thing*. In: New York Times [cit. 2012-01-11]. Dostupné: <http://www.nytimes.com/2008/11/20/us/20internet.html>

Žijeme vo virtuálnej realite?

Ing. Janka Majherová, PhD.

Úvod

Virtuálna realita sa stáva súčasťou spoločnosti. Používame ju v rôznych oblastiach, ale hlbší význam a dopady na spoločnosť veľmi nepoznáme. Preto ju okrem informatikov skúmajú aj odborníci z vedných odborov psychológia, pedagogika a iných. V tomto príspevku sa budeme zaoberať definíciou pojmu virtuálna realita, históriou a súčasnosťou tohto aspektu moderného sveta. Urobíme si exkurziu do rôznych „virtuálnych svetov“.

Definícia pojmu

Pojem virtuálna realita (VR) spája dve protichodné slová: virtuálnosť a realita. Virtuálne je niečo vymyslené, umelé a reálne je naopak niečo skutočné. V slovníku cudzích slov sa uvádza pre slovo virtuálny význam možný, zdanlivý. Realita znamená skutočnosť¹. Výstižnejšie by sa obsah tohto pojmu dal vyjadriť ako zdanlivá alebo umelá skutočnosť. Krátky slovník slovenského jazyka definuje pojem virtuálna realita len v strohom význame ako „skutočnosť simulovaná pomocou počítačovej techniky“².

Podľa anglického odborníka pre politické vedy Qvortrupa³ si pod pojmom virtuálnej reality môžeme predstaviť štyri rôzne významy:

- propagačné, marketingové slovo,
- idea vyjadrujúca koncept pre ideologický smer,
- idea pre prežívanie priestoru alebo skutočnosti prostredníctvom počítača, na internete,
- idea pre konštrukciu virtuálnych svetov.

Prvý význam, *marketingové spojenie*, sa používa v rôznych kombináciách, ako napr. virtuálna univerzita, virtuálna knižnica, virtuálna organizácia a podobne⁴. Poukazuje na technologický moderný prístup a pokrokovosť spomínaného objektu. Druhý, *ideologický význam* vyjadruje ideológiu, kde sú ľudia prepojení jeden s druhým medzinárodnou sieťou, vnímajúci nekonečný prístup dát a informácií.

¹ PIŤOVÁ, M., PIŤO, V.: Slovník cudzích slov. Bratislava, Kniha – spoločník, 2001.

² KAČALA, J., PISÁRČIKOVÁ, M., POVAŽAJ, M.: Krátky slovník slovenského jazyka 4. Bratislava, Veda, 2003.

³ QVORTRUP, L.: Virtual Space: Spatiality in Virtual Inhabited 3D Worlds. London, Springer-Verlag, 2002.

⁴ ČERNÁK, I.: Význam kvality vzdelávania súčasných a budúcich učiteľov : virtualizácia vzdelávacieho prostredia a nová úloha učiteľa.

Tretím a štvrtým významom slova sa blížíme k pravému zmyslu slovného spojenia „virtuálna realita“. Virtuálna realita je prostredie modelované prostriedkami počítača simulujúce kváziskutočnosť. Primárne sa ním chápe vytváranie vizuálneho zážitku zobrazovaného na obrazovke počítača, prípadne cez špeciálne stereoskopické zariadenia. Môžu byť stimulované aj ďalšie zmysly ako napr. sluch, čuch a hmat. Interakciu s používateľom zabezpečuje buď klasické vybavenie počítača ako klávesnica a myš alebo špeciálne prispôbené zariadenia ako okuliare, vytvárajúce dojem trojrozmernosti, oblečenie snímajúce pohyb a stimulujúce hmat, viackanálový zvuk a pod. Takto tvorené prostredie môže vytvárať predstavu skutočného sveta.

Neexistujúci svet sa vytvára ako 3D model, ktorý môže človek vnímať zrakom a interagovať s prostredím, čím sa mu vnútri predstava reálneho sveta. Základom virtuálnej reality je snaha o čo najvernejšie zobrazenie priestorových modelov a scén, manipulácia s nimi, tvorba reálneho sveta, jeho určitej časti so všetkými svojimi zákonitostami a pravidlami, pohyb v trojrozmernom priestore, a to všetko v reálnom čase.

Pri tvorbe VR sa nestačí zamerať iba na vytvorenie fiktívneho sveta čo najviac podobného reálnemu, ale je nutné vytvoriť aj predpoklady umožniť človeku včleniť sa do tohto virtuálneho prostredia.

História virtuálnej reality

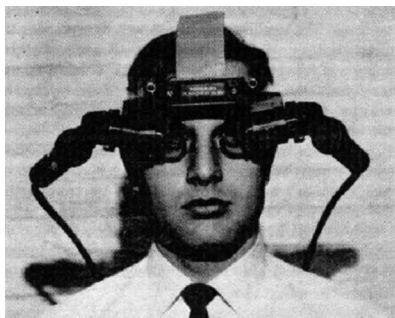
História VR sa spája s rozvojom informačných a komunikačných technológií v 20. storočí. Za otca virtuálnej reality pokladajú niektorí autori Heiliga, ktorý napísal v 50-tych rokoch 20. storočia štúdiu o tzv. Experience Theater (Divadlo zážitkov), ktoré by stimulovalo všetky zmysly diváka podľa hranej scény. Na základe tejto vízie postavil v roku 1962 prototyp nazvaný Sensorama, ktorý pri premietaní krátkych filmov umožňoval vnímať okrem obrazu a zvuku aj vôňu⁵ (obr. 1).

Obrázok 1: Prototyp Sensorama

⁵ <<http://www.mortonheilig.com/InventorVR.html>>

V roku 1968 Sutherland zostrojil zobrazovacie zariadenie nositeľné na hlave, čo sa vo všeobecnosti považuje za prvý prístroj vytvárajúci virtuálnu realitu. Bol jednoduchý tak na ovládanie, ako aj na zobrazovacie schopnosti. Prostredie totiž tvorili virtuálne izby ohraňované len čiarami⁶ (obr. 2).

Obrázok 2: 3D display I. Shuterlanda

Medzi prvé softvérové riešenia VR patril program Aspen Movie Map vyrobený na univerzite v Massachussettskom technologickom inštitúte (MIT) v roku 1977. Program predstavoval približnú simuláciu mesta Aspen v Colorade (USA), ktorého ulicami sa používateľ mohol túlať. Na výber boli tri módy: leto, zima a trojrozmerný model mesta. Prvé dva módy boli založené na fotografiách – tvorcovia skutočne nasníмали každý možný pohyb cez mesto počas oboch ročných období⁷.

Obrázok 3: Simulácia mesta Aspen

V druhej polovici 80-tych rokov minulého storočia spopularizoval VR Jaron Lanier, známy aj ako skladateľ a spisovateľ. V roku 1989 Lanier prvýkrát použil pojem virtuálna realita. Jeho spoločnosť VPL Research vyvinula systémy „goggles n’ gloves“ („ochranné okuliare a rukavice“) a začali komerčne predávať prilbový displej a kontaktné rukavice⁸.

⁶ BURDEA, G., COIFFET, P.: Virtual Reality Technology. 2003. <books.google.com>

⁷ <<http://www.inventinginteractive.com/2010/03/18/aspen-movie-map/>>

⁸ <<http://www.media-studies.ca/articles/vr.htm>>

Obrázok 4: Prvé komerčné zariadenie pre VR

Rýchly rozvoj VR nastal v 90-tých rokoch v spojení s rozvojom počítačov, počítačovej grafiky a internetu. Pri tvorbe virtuálnej reality pomocou počítača majú byť podľa Žáru splnené nasledovné predpoklady⁹:

1. Všetky deje sa uskutočňujú v reálnom čase a ak je to možné s okamžitou odozvou na vstupnú aktivitu používateľa.
2. Scéna a objekty majú trojrozmerný charakter alebo aspoň vytvárajú takúto ilúziu.
3. Používateľ neprehliada scénu len zvonku, ale vstupuje do nej a prechádza v nej na rozličných dráhach (chodí, lieta, skáče, teleportuje sa).
4. Scéna nie je statická, s objektmi v scéne používateľ manipuluje v reálnom čase. Objekty často pôsobia ako samostatné bytosti – pohybujú sa, interagujú s používateľom a samy so sebou navzájom.

Využitie virtuálnej reality

Systémy VR môžeme podľa „vierohodnosti“ virtuálneho prostredia a s tým spojenou obtiažnosťou realizácie rozdeliť do troch stupňov¹⁰:

- Pasívny – do tejto reality sa užívateľ dostane, ak sleduje film alebo číta knihu. Na pasívne prostredie nemá žiadny vplyv, do vysielania nemôže zasiahnuť. Môže však nadobudnúť dojem pohybu, pretože okolie sa meniť môže. Príkladom je sledovanie filmu v 3D režime.
- Aktívny – užívateľ ovplyvňuje vlastný pohyb v druhom type virtuálnej reality. Rozhoduje, akým smerom sa vydá, do akej miestnosti pôjde, na čo sa pozrie. Môže počuť odpovedajúce zvuky, nemôže však toto prostredie meniť a zasahovať do neho.
- Interaktívny – v najdokonalejšom stupni virtuálnej reality môže užívateľ do prostredia zasahovať a meniť ho. Predmety môže brať do ruky, prehliadať si ich a pracovať s nimi, napr. listovať vo virtuálnej knižnici

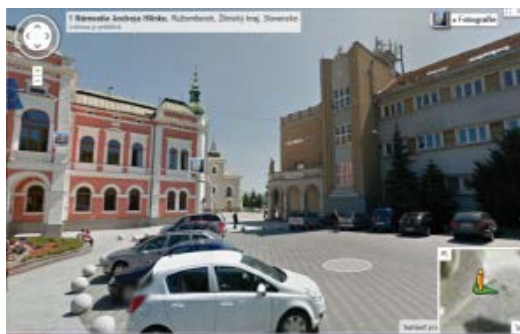
⁹ ŽÁRA, J. a kol.: Moderní počítačová grafika. Brno: Computer Press, 2004.

¹⁰ SAK, P. a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělání a život v computerizovaném světě. Praha, Portál, 2007.

V súčasnosti VR slúži k uľahčeniu ľudského života. Podľa Aukstakalnis¹¹ sú jej možnosti využitia v štyroch oblastiach – modelovanie, komunikácia, riadenie a zábava.

Modely pomáhajú pochopiť najrôznejšie zákonitosti sveta. Niektoré z nich, napr. architektonické pohľady, si nedokáže vo svojej predstave zhmotniť každý. Trojrozmerný virtuálny priestor pomôže pri modelovaní zložitých štruktúr a umožní ich prispôbovať zisteným skutočnostiam. Pomocou virtuálnej reality sa podarilo napríklad zrekonštruovať Pompeje pred zavalením lávou a takýchto príkladov by sa dalo vymenovať veľa.

Zaujímavým príkladom použitia modelov je projekt Google Street View¹². Začal sa experimentálnym projektom v Spojených štátoch amerických v roku 2007. Tvorcovia využili niekoľko počítačov, kamery, lasery a GPS, ktoré pripevnili do zadnej časti vozidla pre zachytenie panoramatických snímok. Do dnešnej doby boli touto technológiou nasnímané oblasti všetkých siedmich kontinentov. Môžeme sa tak poprechádzať po virtuálnych uliciach kdekoľvek vo svete, kde sa nachádzajú naši priatelia (obr. 5).

Obrázok 5: Virtuálna prechádzka pri Gymnázii sv. Andreja v Ružomberku

Oblasť **komunikácie** je spojená s modelovaním. Vďaka globalizácii sa kultúry a jazyky zjednocujú a miešajú. Zdieľanie virtuálneho prostredia môže byť bežnou praxou pre lepšiu a ľahšiu komunikáciu. Hromadné telefónne konferencie môžu byť nahradené konferenciou v umelej realite, kde sa všetci zúčastnení stretnú a môžu využívať virtuálne „hmotné“ vybavenie a pomôcky.

Riadenie v dnešnom globálnom svete je podporované počítačmi. Ako bankovníctvo, verejná správa, tak telekomunikácie, doprava, energetika a ďalšie oblasti. Každý z nás existuje virtuálne v rôznych databázach. Počítačovými sieťami prejde množstvo informácií a VR pomáha lepšie ich pochopiť a riadiť.

Zábava je oblasťou, kde je využitie VR veľmi široké a obľúbené u všetkých vekových kategórií, no hlavne u mladej generácie. Vo videohre sa užívateľ stane sku-

¹¹ AUKSTAKALNIS, S.: Reálne o virtuálnej realite: Umění a věda virtuální reality. Brno, Jota, 1994.

¹² <http://maps.google.sk/help/maps/streetview/>

točnou postavou, či už športovcom či vojacom, riadi auto alebo lietadlo. Všetko môže ovládať a meniť, ako chce. Hráč si napr. vytvára virtuálne mestá a simuluje život v nich¹³. Viac užívateľov môže spolupracovať alebo hrať proti sebe. Dnešné počítačové hry sú z pohľadu VR veľmi vyspelé.

Obrázok 6: Virtuálne tornádo v hre SimCity

Virtuálnu realitu môžu použiť aj hendikepovaní ľudia, ktorým umožní pohybovať sa vo vlastnom kyberpriestore. Zaujímavé je využitie VR pri tréovaní sociálnych zručností a liečbu sociofóbie¹⁴.

Riziká používania virtuálnej realityVR

Pri využívaní technológií, ktoré sprostredkujú virtuálne realitu, musíme upozorniť aj na riziká. Jednou z negatívnych stránok sú rôzne zdravotné ťažkosti, ako napr. únava očí, nevoľnosť a dezorientácia. Neprirodzenosť generovaného 3D obrazu môže spôsobiť problémy pri zmyslovom vnímaní. Takisto 3D okuliare, ktoré na hlave tlačia, môžu spôsobiť bolesť hlavy. Samotní výrobcovia 3D techniky upozorňujú, že deti do veku 14 rokov by nemali virtuálny 3D obraz sledovať neprimerane často, keďže u nich prebieha stále vývoj mozgu.

Ďalšie riziká používania virtuálnej reality v zmysle pohybu vo virtuálnom svete internetu súvisí s rizikami používania informačných technológií. Autori Gregussová a Drobny¹⁵ popisujú viaceré aspekty tohto problému. Nadmerné hranie počítačových hier spôsobuje nedostatok pohybu. Sedenie pri počítači v nevhodnej polohe môže poškodzovať chrbticu a viesť k ochabovaniu svalstva. Nedostatok pohybu a nevhodná strava hráčov môžu prispievať k vzniku obezity. Dlhé sledovanie obrazovky vysušuje očné sliznicu, spôsobuje jej podráždenie a následne aj bolesti hlavy. Hranie hier dlho

¹³ http://www.simcity.com/en_US/media/screenshot

¹⁴ http://archiveweb.epfl.ch/vrlab.epfl.ch/Movies/Movies_index.html

¹⁵ GREGUSSOVÁ, M., DROBNÝ, M.: Deti v sieti. eSlovensko 2013.

do noci narúša prirodzený spánkový rytmus. Jednostranné zaťažovanie ruky pri pohybe myšou môže viesť k bolestivému zápalu zápästia¹⁶.

Virtuálny svet internetu má mnoho výhod, ktoré môžeme využiť vo svoj prospech, ako neobmedzené šírenie informácií, rýchlosť, prístup k službám kedykoľvek a kdekoľvek. Tieto výhody internetu však vedú aj podvodníci. Okrem finančných podvodov a vydierania je veľkým rizikom nadviazanie kontaktu s nevhodnými ľuďmi alebo kyberšikanovanie. Táto forma šikanovania vzniká prostredníctvom posielania SMS, e-mailov alebo komentárov na sociálnej sieti.

Podobne odborníci skúmajú možnosť vzniku závislosti detí a mladých ľudí od virtuálneho sveta. Môžeme u detí pozorovať nielen závislosť od počítača a počítačových hier, ale aj od virtuálnych vzťahov, od surfovania a ďalšie závislosti¹⁷. Všetky internetové závislosti majú jeden hlavný spoločný znak, a tým sú rýchlo a jednoducho získané príjemné pocity.

Závislosti od internetu predstavujú zvýšené nebezpečenstvo najmä pre deti v školskom veku. Detstvo a dospievanie sú citlivým vývinovým obdobím, počas ktorého potrebuje dieťa nadobudnúť mnohé zručnosti a schopnosti pre svoj budúci život.

Záver

Na otázku položenú v nadpise príspevku môžeme odpovedať, že v súčasnej dobe je naša spoločnosť ovplyvnená používaním technológií virtuálnej reality. Mohli by sme ešte dlho pokračovať ďalšími príkladmi využitia VR v medicíne, v priemysle, vo vzdelávaní atď.

Virtuálny svet sa zväčšuje. Názorne to vyjadruje aj mapa virtuálnych spojení v sociálnej sieti Facebook roku 2013¹⁸. Podobne by vyzerala mapa bankových operácií cez internet, vyhľadávaní vo virtuálnych knižniciach, aktivít riadenia dopravy alebo priemyslu a pod.

Obrázok 7: Mapa pripojení na sociálnej sieti

¹⁶ MAJHEROVÁ, J.: Počítač a dieťa - negatívny vplyv. In: Predškolská pedagogika: terminologický a výkladový slovník/ Trubíniová, V. a kol. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2007.

¹⁷ GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M.: Dospievajúci vo virtuálnom priestore. Iuventa, 2011.

¹⁸ <http://style.hnonline.sk/digital-132/zuckerberg-ukazal-novu-mapu-facebooku-583312>

Z pohľadu vzdelávania a výchovy mladej generácie sú dôležité najmä aspekty vplyvu používania technológií VR a pohybu vo virtuálnom svete v ich každodennom živote. Rodičia a učitelia majú mať prehľad o aktivitách detí, zaujímať sa o ne, byť im príkladom a pomôcť im správne tráviť voľný čas.

Preto spoločne hľadáme odpovede na ďalšie otázky: Ako komunikovať navzájom v prostredí virtuálneho sveta ovplyvnenom technológiami? Ako riešiť problémy spôsobené nesprávnym používaním internetu? Ako podporiť hodnoty u mladých ľudí?

Tento príspevok bol vytvorený v rámci riešenia projektu VEGA 1/0087/13 Internetová závislosť a osobnosť typu D a projektu KEGA 010 TTU-4/2012 Tvorba a overovanie virtuálnych exkurzií na strednej škole.

Literatúra

PIŤOVÁ, M., PIŤO, V.: Slovník cudzích slov. Kniha –s spoločník, Bratislava: 2001.

KAČALA, J., PISÁRČIKOVÁ, M., POVAŽAJ, M.: Krátky slovník slovenského jazyka 4. Bratislava: Veda 2003.

QVORTRUP, L.: Virtual Space: Spatiality in Virtual Inhabited 3D Worlds. London, Springer-Verlag, 2002.

ČERNÁK, I.: Význam kvality vzdelávania súčasných a budúcich učiteľov: virtualizácia vzdelávacieho prostredia a nová úloha učiteľa. In: Učiteľ, žiak a motivácia vo vzdelávaní včera, dnes a zajtra. Bratislava: Raabe, 2012. ISBN 978-80-8140-046-9, CD-ROM, s. 173-189.

Internetové zdroje

The father of virtual reality. [cit. 30.8.2013]. Dostupné online na <<http://www.mortonheilig.com/InventorVR.html>>

BURDEA, G., COIFFET, P.: Virtual Reality Technology. [cit. 30.8.2013]. Dostupné online na <<http://books.google.sk>>

Aspen Movie Map. [cit. 30.8.2013]. Dostupné online na <<http://www.inventinginteractive.com/2010/03/18/aspen-movie-map/>>

Virtual Reality. [cit. 30.8.2013]. Dostupné online na <<http://www.media-studies.ca/articles/vr.htm>>

SAK, P. a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti : vzdělání a život v komputerizovaném světě. Praha: Portál, 2007. 290 s.

AUKSTAKANIS, S.: Reálně o virtuální realitě: umění a věda virtuální reality. Brno: Jota, 1994. 283 s.

ŽÁRA, J., BENEŠ, B., SOCHOR, J., FELKEL, P.: Moderní počítačová grafika. Brno: Computer Press, 2004. 612 s.

<<http://maps.google.sk/help/maps/streetview/>>

<http://www.simcity.com/en_US/media/screenshot>

<<http://archiveweb.epfl.ch/vrlab.epfl.ch/>>

GREGUSSOVÁ, M., DROBNÝ, M.: Deti v sieti. eSlovensko 2013. [cit. 30.9.2013]. Dostupné online na http://sheeplive.eu/sites/default/files/deti-v-sieti--prirucka_-_tlac_bez_orezovych_znaciek.pdf

MAJHEROVÁ, J.: Počítač a dieťa - negatívny vplyv. In: Predškolská pedagogika: terminologický a výkladový slovník/ Trubíniová, V. a kol. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2007. ISBN 978-80-8084-162-1. s. 347-348.

GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M.: Dospievajúci vo virtuálnom priestore. Dostupné online na <http://www.iuventa.sk/files/vyskumna_sprava_sk.pdf> [cit. 30.9.2013]

<<http://style.hnonline.sk/digital-132/zuckerberg-ukazal-novu-mapu-facebooku-583312>>

Virtuálny svet a jeho dopad na psychiku mladého človeka

Doc. PhDr. Daniela Kolibová, CSc.

ABSTRAKT

Internet sa počas posledných rokov stal základným prostriedkom pre komunikáciu medzi mladými ľuďmi. Okrem komunikácie im poskytuje aj relatívne bezpečný priestor na vytváranie virtuálnej identity a vlastného sebaobrazu, resp. priestor pre nadväzovanie sociálnych vzťahov. Internet sa stal tiež miestom s obrovským množstvom vedomostí a informácií, ktoré umožňujú mladým ľuďom takmer okamžité odovzdávanie informácií. V tomto zmysle priniesol internet a jeho rozvoj predovšetkým pozitívne dôsledky pre prostredie dospievajúcich v reálnom živote. Príspevok sa zaoberá analýzou základných, prevažne negatívnych faktorov, ktoré v prostredí tzv. „virtuálneho sveta“ aktívne a nezanedbateľne vplývajú na psychický vývin mladého človeka.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Internet, mládež, komunikácia, kyberšikana.

Úvod

Internet je fenoménom, ktorý môže priniesť pozitívne, ale aj negatívne dôsledky pre adolescentnú identitu a najmä v súvislosti s vývinom jeho sebakoncepcie, ktorá úzko súvisí s prekonávaním „krízy identity“. Vizualizácia a stelesnenie ideálneho JA, ku ktorým dochádza vo virtuálnom priestore, dáva on-line identite dospievajúcich silu, ku ktorej sú priťahovaní. Odborníci v súvislosti s negatívnym dopadom internetu uvažujú o tom, že prílišná identifikácia dospievajúcich s virtuálnou identitou môže stať v pozadí disociácie (rozpadu) reálneho a virtuálneho života, čo má za následok neschopnosť adjustovanosti mladého človeka na sociálne prostredie a fungovanie v ňom.

1 Virtuálny svet a závislosti

Reid¹, sledujúc negatívny dôsledok internetu pre reálny život dospievajúcich, hovorí o fragmentácii osobnosti užívateľa internetu, ku ktorej dochádza pri tvorbe virtuálnej

¹ REID, E.: *The Self and the Internet. Variations on the Illusion of One Self*. In: Gackenbach, J. (Ed.), *Psychology and the Internet, intrapersonal, and transpersonal implications*. San Diego, Academic Press, 1998.

reality. Podľa tejto autorky môže virtuálna realita brániť rozvinutiu flexibilnej a sociálne adjustovanej osobnosti. Virtuálne vzťahy, na rozdiel od reálnych, nemajú určitú kontinuitu, nie sú totožné a útek sa stáva hlavnou stratégiou v prekonávaní problémov, čo označuje autorka ako jednoznačne negatívny jav. Mladý človek sa nenaučí riešiť problémy, a ak sa aj nejaké v reálnom svete vyskytnú, namiesto ich riešenia sa stáva agresívnym, teda neschopným ich racionálne riešiť.

Negatívny dôsledok „zajatia“ internetom vidí Nábělek² najmä v redukcii možnosti osobnostného rozvoja. Jedinec si podľa autora znižuje možnosti voľby a možnosti nadobúdania skúseností v reálnych životných situáciách a oblastiach. Trpí bezprostredná komunikácia s priateľmi a známymi. Ako ďalej autor uvádza, zdanlivá spoluúčasť jedinca na „svetovom dianí“ prostredníctvom internetu mu môže ponúkať ilúziu vlastnej významnosti či dôležitosti na úkor reálneho rozhodovania a naplnenia sociálnych kompetencií.

Šmahel³ sa tiež zamýšľa nad poruchou disociácie osobnosti, ktorú môže virtuálny priestor spôsobovať. Virtuálny priestor podľa autora podporuje rozmanitosť, ktorú poznáme v bežnom živote, v ktorom sme podnecovaní k zaujímaniu mnohých rolí, ale flexibilita vďaka rozdeleniu rolí chýba. V reálnom živote je väčšina rolí prepojená fyzickým JA, oproti tomu virtuálne osobnosti nie sú priestorovo prepojené a môžu byť izolovanejšie a oddelenejšie. Práve tu nachádza Šmahel⁴ porovnanie s vyššie spomínanou poruchou „disociácie osobnosti“, keď jedinec svoju osobnosť neprežíva ako celok, ale ako viac oddelených osobností, ktoré nevie integrovať.

Vybíral⁵ poukazuje na zlý dopad internetu na myslenie, telesný a psychický stav jedinca. Negatívny dopad internetu sleduje hlavne pri komunikácii a schopnosti sústredenia pozornosti. Príkladom zhoršeného psychického stavu môže byť (podľa autora) vytváranie závislostného správania na internete (označovaný aj ako netholizmus), čo má dopad aj na ostatné stránky života človeka.

Iným príkladom sledovania negatívneho dopadu internetu na reálne oblasti života je aj nezvládnuté problematické používanie internetu, ktoré môže prinášať viaceré psychické a sociálne dôsledky. Ako uvádzajú Holdoš a Považan⁶, možno medzi ne zaradiť virtuálne vzťahy, zmenu komunikačných preferencií, disinhibičný efekt, ale aj aktivity na hrane legálnosti alebo sťahovanie mediálnych obsahov či boom pornografie.

² NÁBĚLEK, L.: *K problematice nelátkových závislostí*. In: Sociální prevence 2007, 2, 2, s. 9 – 11.

³ ŠMAHEL, D.: *Psychologie a internet. Děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003.

⁴ Tamže.

⁵ VYBÍRAL, Z.: *Výskum disinhibice u mladých uživatelů chatu*. In: Plaňava, I., Pilát, M. (Eds.). Děti, mládež a rodiny v období transformace. Barrister@Principal – studio, Brno : 2002. s. 273 – 295.

⁶ HOLDOŠ, J. - POVAŽAN, J.: *Problematiké používání internetu vysokoškolskými studenty humanitních odborov*. In: Psychologica XLI, 2012.

Na negatívne dôsledky internetu a virtuálneho priestoru nazerá mnoho autorov predovšetkým v súvislosti s množstvom času, ktorý užívatelia strávia vo virtuálnom priestore. S faktom, že mnoho počítačových nadšencov, bez ohľadu na vek, zotráva vo svete virtuálnej reality dlhý čas, sa začalo hovoriť o závislosti od internetu (Internet Addiction Disorder). V USA sa o tomto jave vedie odborná diskusia od roku 1995. Pomenovanie „Internet Addiction Disorder“ zaviedol v uvedenom roku newyorský psychiater Goldberg, ktorý ako prvý spojil termíny závislosť a internet. Napriek tomu, že svoj text, ktorý spolu s diagnostickými kritériami tejto novej duševnej poruchy popisoval ako vtip pre pobavenie on-line komunity, názov a popis poruchy sa vžili. V roku 1996 popísala fenomén závislostného správania na internete americká klinická psychologička Young⁷ a od tej doby na túto tému zameralo svoju pozornosť mnoho odborníkov, predovšetkým z USA a krajín ázijského kontinentu, ako sú Čína a Južná Kórea, v ktorých je problémové používanie internetu považované za jednu z najväznejších hrozieb verejného zdravia.

Závislostné správanie v internete je nový fenomén, s ktorým sa v posledných rokoch stále viac stretávajú klinickí psychiatri a psychológovia. Zaujímavé nahliadnutie do predisponujúcich faktorov tohto javu ponúka mnoho výskumov. Tento fenomén je vzhľadom na značné diagnostické nejasnosti autormi rôzne konceptualizovaný a okrem termínu „závislostné správanie“ v internete sa stretávame aj s termínmi ako závislosť od internetu, návykové správanie, poruchy závislosti na internete, poruchy impulzívneho ovládania či nadmerné, maladaptívne alebo problematické používanie internetu. Niektorí autori považujú konštrukt problematického používania internetu za totožný s internetovou závislosťou. Iní autori vnímajú problematické používanie internetu ako širšie definovaný „neklinický“ koncept internetovej závislosti, ako istý predstupeň závislosti od internetu. Nezávládnuté problematické používanie internetu vedie k rozvoju závislostného správania.⁸

Neustálená terminológia sa premieta do rôznych všeobecných definícií tohto fenoménu. Spoločným znakom je, že sa hovorí o širokom rozsahu porúch správania a problémov, ktoré sa týkajú predovšetkým poruchy kontroly impulzov a návykových porúch. Shapira⁹ popisuje závislostné správanie ako neschopnosť jedinca mať kontrolu nad svojím používaním internetu, ktorá vedie k pocitu distressu a funkčnému poškodeniu denných aktivít. Beard a Wolf problémové používanie internetu definujú ako používanie internetu, ktoré so sebou prináša do života jedinca psychologické, sociálne, pracovné alebo školské komplikácie. Mitchel vníma poruchu závislosti na

⁷ podľa VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chováni na internetu a jeho liečba*. In: Česká a slovenská psychiatrie, 105, 2009, No. 6-8, s. 281 – 289.

⁸ HOLDOŠ, J. - POVAŽAN, J.: *Problematické používanie internetu vysokoškolskými študentmi humanitných odborov*. In: Psychologica XLI, 2012.

⁹ SHAPIRA, N. et al.: *Problematic Internet use: Proposed classification and diagnostic criteria*. In: Depression and Anxiety, 17, 4, 2003, s. 207 – 216.

internetu ako kompulzívne nadužívanie internetu a podráždené alebo náladové správanie v dôsledku nemožnosti jeho užívania.¹⁰

Pri opise termínu závislosti od internetu ide podľa Youngovej¹¹ o také používanie internetu, ktoré spôsobuje špecifické symptómy. K špecifickým symptómom patria podľa autorky najmä zmeny nálad pri používaní internetu, zlyhávanie jedinca pri plnení svojich povinností, silná túžba jedinca po internete a pocity viny v dôsledku problémov, ktoré takto vznikli. Ako uvádza autorka, porucha spôsobuje rovnaký typ sociálnych problémov ako iné, skôr klasifikované typy závislostí, aj keď nespôsobuje aj rovnaký typ fyzických ťažkostí. Youngová¹² uvádza ako dôsledok aj sociálne problémy užívateľa, ako sú strata kontroly pri používaní internetu, sociálna izolácia postihnutého jedinca, rodinné i pracovné konzekvencie, zlyhávanie v škole, v práci a v rodine, ako aj abstinenčné príznaky ako napr.: nervozita, podráždenosť a agresivita. Medzi závažné dôsledky vyplývajúce zo závislosti od internetu autorka radí stratu vnímania času, zmenšenie priestoru pre interpersonálnu komunikáciu v reálnom svete, používanie internetových riešení v živote, odcudzenie sa, ochudobňovanie medziludských kontaktov až postupnú izoláciu, problémy v reálnom živote a sekundárne aj zvýšenú kriminalitu či tendenciu k násiliu. Tieto ďalekosiahle negatívne dôsledky ovplyvňujú podľa autorky mnohé oblasti života jedinca.

Asi najväčší negatívny vplyv má podľa viacerých autorov závislosť od internetu na rodinný a spoločenský život, keď nadmerný čas strávený on-line na internete často vyúsťuje do zanedbávania rodiny, sociálnych aktivít a záujmov. Môže viesť k zlým študijným výsledkom v škole a k poruche fungovania v práci. Autori sledujúci ďalšie roviny závislosti od internetu zdôrazňujú hlavne psychosociálne dôsledky ako osamelosť, frustráciu a depresívnosť, sociálnu úzkosť či sociálnu disinhibíciu.¹³ Dieťa, ktoré vo svojej rodine nenachádza pocity bezpečia, istoty, lásky a spolupatričnosti má väčší predpoklad spadnúť do závislosti a v droge nachádza to, čo v živote hľadá. Primárnou úlohou okolia, ale hlavne rodiny by malo byť prezentovanie zdravého životného štýlu, pomáhať prijímať hodnoty zdravé a zmysluplné. Viac klásť dôraz na komunikáciu v rodinách, hlavne s deťmi. Dôležitý je zvýšený záujem zo strany rodičov viac o svoje deti, kde a s kým trávajú svoj voľný čas.¹⁴

¹⁰ VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chováni na internetu a jeho liečba*. In: Česká a slovenská psychiatrie, 105, 2009, No. 6-8, s. 281 – 289.

¹¹ YOUNG, K.S.: *Internet addiction: the emergence og a new clinical disorder*. In: CyberPsychology&Behavior, 1, 3. 1998, s. 237 – 244.

¹² YOUNG, K.S.: *Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment*. In: VandeCreek, L. & Jackson, T. eds. Innovations in clinical practice: a source book. vol. 17, s. 19 – 31.

¹³ DAVIS, R. A. et al.: *Validation of a new scale for measuring problematic internet use: Implications for pre-employment Screening*. In: CyberPsychology&Behavior, 5, 2002. s. 331 – 345.

¹⁴ DVORSKÁ, S.: *Čiastkové výsledky respondentov v liečbe drogovej závislosti a návrhy na elimináciu tejto závislosti*. Úrad vlády Slovenskej republiky, 2009, s. 74 – 78.

Nešpor¹⁵ hovorí o závislosti od internetu skôr ako o novej forme návykového správania, ktorú prináša súčasná doba vo vzťahu k počítaču a internetu:

„O závislosť v pravom slova zmysle sa jednať nemôže (počítače nemožno považovať za látku v zmysle Medzinárodnej klasifikácie chorôb), ale zároveň je zrejma nápadná podobnosť so závislosťou.“¹⁶

Autor zdôrazňuje zjavnú analógiu medzi návykovým správaním a všetkými znakmi závislosti, medzi ktoré radí silnú túžbu alebo pocit baženia, ťažkosti v sebovládaní, odvykací stav, preukázanie tolerance, postupné zanedbávanie iných záujmov a pokračovanie v používaní internetu napriek jasným dôkazom zjavne škodlivých dôsledkov. Uvádza, že návykové problémy u detí a dospelujúcich sú zreteľné v zaostávaní psychosociálneho vývinu v oblasti vzdelávania, citového dozrievania, sebakontroly a v oblasti sociálnych spôsobilostí. Zdôrazňuje rýchlejší rozvoj návykového správania u detí a dospelujúcich, nižšiu toleranciu, menšiu skúsenosť, sklon k riskovaniu a s tým spojené zvýšené riziko nebezpečného správania. Pri sledovaní rizík práce s počítačom u detí a dospelujúcich zdôrazňuje autor predovšetkým nasledujúce okolnosti, ktoré majú blízko k návykovému správaniu:

- Nadmerné venovanie sa počítaču ako pracovnému prostriedku, kde by mohol problém súvisieť s workholizmom.
- Počítačové hry a ich rizikovosť, ktorá je najmä pre deti evidentná v zanedbávaní školy, v zaostávaní v sociálnych spôsobilostiach, v rizikách pre zdravý vývin pohybového systému či v prvku násillia a riskovania v mnohých počítačových hrách.
- Internet ako prostriedok ku hazardnej hre, kde vidí autor jasný prechod k patologickému hráčstvu a súvisiacim problémom.
- Internet a pornografické stránky, ktoré patria v internete k najnavštevovanejším.
- Nadmernú časovo náročnú účasť v internetových diskusných skupinách, čím takto postihnutý jedinec často zanedbáva svoje reálne vzťahy pre povrchné vzťahy v internete.

Ako sme vyššie uviedli, závislostné správanie v internete je autormi zaoberajúcimi sa týmto konštruktom konceptualizované rôzne. Nie je homogénnym celkom a podľa Youngovej¹⁷ sa prejavuje aj vo viacerých odlišných formách. Autorka spolu s ďalšími výskumníkmi, sledujúcimi viaceré podtypy alebo podkategórie internetovej závislosti, ich identifikovali ako:

- nadmerné hranie on-line hier a internetový gambling,
- závislosť od virtuálnych vzťahov v internete, keď užívateľ vyhľadáva tzv. sociálne siete a nadmerne sa venuje virtuálnym vzťahom,

¹⁵ NEŠPOR, K. : *Návykové chováni a závislosť*. Praha : Portál, 2007.

¹⁶ Tamže, s. 32.

¹⁷ YOUNG, K.S.: *Internet addiction: A new clinical phenomenon and Its consequences*. American Behavioral Scientist, 48, 2004, s. 402 – 415.

- kompulzívne správanie sa v internete v zmysle nadmerného hrania on-line hier alebo v zmysle nakupovania,
- informačné preťaženie v zmysle nadmerného surfovania v internete a prehľadávania databáz,
- závislosť od virtuálnej sexuality, keď ide o kompulzívne používanie webových stránok pornografického zamerania.

Obraz o tom, ktorými závislosťami sú deti a dospievajúci najviac ohrození, dokresľujú údaje o ich aktivitách v internete. Podľa výskumu Gregusovej a kol. patria práve aktivity na internete medzi jeden z častých spôsobov, ako trávajú deti a dospievajúci voľný čas. Vo výskume, ktorý realizovali na celoslovenskej vzorke mladých ľudí s priemerným vekom 14,25 rokov sledovali, aký počet tínedžerov sa jednotlivým aktivitám venuje viac hodín denne. Podľa ich zistení je obľúbené čítanie (77,2 %), pozeranie videí (66,3 %), vyhľadávanie a sťahovanie súborov, hudby a filmov (63,7%), aktivita na sociálnych sieťach, Facebooku (51,8%) a hranie hier (51,5 %). Ohrozenie závislosťou je podľa autoriek rizikom, ktoré sa týka už aj mladších detí. Chlapci sú viac ohrození závislosťou na počítačových hrách a dievčatá závislosťou na čítaní a sociálnych sieťach. Po nástupe puberty pribúda najmä u chlapcov riziko závislosti od pozerania pornografie.¹⁸

Všetky internetové závislosti majú podľa odborníkov, sledujúcich túto problematiku jeden hlavný spoločný znak, a tým sú rýchlo a jednoducho získané príjemné pocity. Pri týchto aktivitách sa v tele človeka tvoria tzv. hormóny šťastia, ktoré navodzujú podobné pocity ako pri užívaní alkoholu alebo iných drog.¹⁹ Podobné je aj prežívanie a správanie závislého človeka. U Griffithsa nachádzame zaradenie závislostného správania v internete medzi skupinu behaviorálnych závislostí, ktoré obsahujú nasledujúcich šesť jadrových komponentov:

- Významnosť, ktorá sa prejavuje tým, že určitá aktivita v počítači alebo na internete sa stane najdôležitejšou v živote človeka a začína ovládať jeho myslenie, cítenie a správanie.
- Zmeny nálad v dôsledku zapojenia sa do určitej aktivity, ktoré môžu byť zároveň vnímané ako vyrovnávacie stratégie napr. za účelom ukludnenia.
- Tolerancia, proces pri ktorom je podľa autora nutné zvyšovať aktivity k dosiahnutiu predchádzajúcej miery uspokojenia.
- Odvykacie symptómy v dôsledku ukončenia alebo obmedzenia aktivity.

¹⁸ GREGUSOVÁ, M. - TOMKOVÁ, J. - BALÁŽOVÁ, M.: *Dospievajúci vo virtuálnom priestore*. [cit. 30.9.2013]. Dostupné online na <http://www.iuventa.sk/files/vyskumna_sprava_sk.pdf>

¹⁹ NEŠPOR, K.: *Návykové chorovani a závislost*. Praha : Portál, 2007.

GRIFFITHS, M.: *Does internet and computer „addiction“ exist? Some case study evidence*. In: *Cyberpsychology&behavior*, 3, 2000. s. 211 – 218.

YOUNG, K.S.: *Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment*. In: VandeCreek, L. & Jackson, T. eds. *Innovations in clinical practice: a source book*. vol. 17. s. 19 – 31.

- Konflikt medzi jedincom so závislostným správaním a ostatnými osobami v okolí, ale aj vnútorný konflikt v dôsledku určitej aktivity.
- Relaps, tendencia opakovať predchádzajúce vzorce závislostného správania.²⁰

2 Etiológia závislostného správania

Pri vysvetlení dôvodov, prečo sa u niektorých jedincov objaví závislostné správanie v internete a u iných nie, sa vedecká verejnosť zamerala predovšetkým na psychologické dôvody. Etiológiu závislosti na internete z pohľadu návykového alebo závislostného správania sa snaží vysvetliť celý rad psychologických a behaviorálnych teórií. Medzi najčastejšie citované teórie patrí teória deficitov sociálnych spôsobilostí od Caplana, interpersonálna teória od autorov Liu a Kuo, resp. kognitívno - behaviorálny model od Davisa.

Teória deficitov sociálnych spôsobilostí Caplana vychádza z výsledkov mnohých výskumov zameraných na sociálne spôsobilosti. Zvýšené riziko závislostného správania sa podľa Caplana vyskytuje u osôb so psychosociálnymi problémami, ako sú napr. depresia, osamelosť či sociálna úzkosť, ktoré v ich dôsledku vnímajú vlastné sociálne kompetencie viac negatívne ako ľudia bez týchto psychosomatických problémov. Osoby, ktoré samy seba vnímajú ako menej sociálne kompetentných, preferujú sociálne interakcie na internete. Podľa autora majú pritom pocit, že on-line komunikácia je pre nich menej ohrozujúca a umožňuje im flexibilnú sebareprezentáciu a väčšiu kontrolu nad informáciami, ktoré o sebe prezentujú. Vďaka tomu potom seba vnímajú v komunikácii s druhými prostredníctvom internetu ako komunikatívnejších než v bežnom medziľudskom kontakte. Preferencia on-line medziľudských kontaktov následne vedie podľa Caplana k nadmerným a kompulzívnym on-line sociálnym interakciám, ktoré zasa na druhej strane zhoršujú ich sociálne kompetencie a vedú ku vzniku problémov doma, v škole alebo v zamestnaní.²¹

Ďalší prístup, ktorý nachádzame v teoretickom prehľade etiologických modelov závislostného správania vychádza z interpersonálnej teórie Sullivana a jeho predpokladov, podľa ktorých je každý človek neoddeliteľný od medziľudských vzťahov, v ktorých žije a jeho osobnosť je z povahy týchto vzťahov odvodená. Vo svojej teórii sa zameriava na sociálnu úzkosť a predpokladá, že hladina úzkosti jedinca je priamoúmerná úzkosti osôb, ktoré sa o osobu starali v detstve. Liu a Kuo²² Sullivanovu teóriu aplikujú na fenomén závislostného správania na internete s predpokladom, že komplikovaný vzťah s rodičmi pozitívne koreluje s problémovými medziľudskými

²⁰ GRIFFITHS, M.: *Does internet and computer „addiction“ exist? Some case study evidence.* In: *Cyberpsychology&behavior*, 3, 2000. s. 211 – 218.

²¹ http://7cn.net16.net/quiz_1_setimo/mestrado/Emo%E7%F5es%20online%20LMS%20output/story_content/external_files/Preference_for_online_social_interaction.pdf

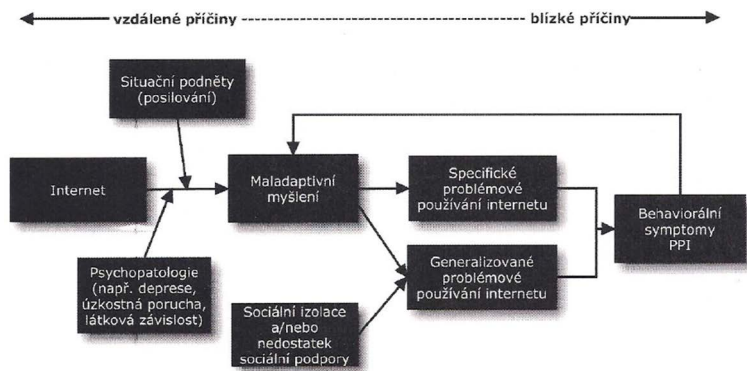
²² VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chováni na internetu a jeho liečba.* In: *Česká a slovenská psychiatrie*, 105, 2009, No. 6-8, s. 281 – 289.

vzťahmi v neskoršom veku a problémové medziľudské vzťahy vedú k zvýšenej hladine sociálnej úzkosti. A práve komplikované vzťahy s rodičmi, problémové medziľudské vzťahy a zvýšená hladina sociálnej úzkosti sú podľa autorov faktory, ktoré majú vplyv na vznik a udržanie závislostného správania v internete.

Kognitívno-behaviorálnu teóriu problémového používania internetu navrhol Davis v roku 2001. Vyplyva z nej unikátny model problémového používania internetu. Podľa tejto teórie využívanie internetu poskytuje okamžitú odmenu s minimálnym oneskorením, čo napodobňuje stimuláciu podobne ako pri alkohole alebo omamných látkach. Autor rozlišuje dva základné typy problémového používania internetu, z ktorých následne vychádza pri koncipovaní modelu problematickeho používania internetu:

- Špecifické problémové používanie internetu, ktoré definuje ako problémové používanie špecificky viazané k určitej internetovej aplikácii, napr. on-line gambling alebo vyhľadávanie stránok s pornografickým obsahom. Podľa jeho predpokladov osoby s týmto typom používania internetu by pravdepodobne podobné správanie vykazovali aj bez existencie internetu.
- Generalizované problémové používanie internetu zahŕňa všeobecné nadužívanie internetu, ktoré je spájané so špecifickým sociálnym aspektom internetu, potrebou sociálneho kontaktu a sociálneho posilnenia. Toto problémové správanie je podľa autora špecificky viazané na samotný internet.

Pri popisovaní kognitívno-behaviorálneho modelu vychádza Davis²³ aj z predpokladu, že závislostné správanie na internete je výsledkom dvoch druhov príčin, a to vzdialených príčin a blízkyh príčin (obr. 1).

Obrázok 1 Kognitívno - behaviorálny model problémového používania internetu Davisa (2001)

²³ DAVIS, R. A.: *A cognitive – behavioral model of pathological Internet use*. In: Computers in Human Behavior. 77, 2001, s. 187 – 195.

Medzi vzdialené príčiny, vedúce k závislostnému správaniu radí autor psychopatologickú dispozíciu, internet a situačné podnety, ktoré majú podobu posilnenia v dôsledku pozitívnych emócií ako reakcií na používanie určitých internetových aplikácií.

K blízokým príčinám závislostného správania v internete zaraďuje autor maladaptívne myšlienky, sociálnu izoláciu a nedostatok sociálnej podpory. Maladaptívne myslenie sa podľa autora týka dvoch základných oblastí, a to jedinca samého ako aj jeho predstáv o sebe a o svete. Najčastejšími myšlienkami o sebe, ktoré môžu viesť k vzniku a udržaniu závislostného správania, sú podľa autora kognitívne distorzie v zmysle sebapochybovania, sebapodceňovania a negatívneho sebahodnotenia. Pri rozvinutom závislostnom správaní sa k nim pridávajú aj myšlienky ruminačného charakteru, ktoré sa týkajú vlastného používania internetu, ako je napr. neustále premýšľanie o problémoch spojených s používaním internetu a predchádzajúce myšlienky viazané na internet. Zatiaľ čo maladaptívne myšlienky sú podľa autora pri objavení sa oboch foriem problémového správania na internete, práve sociálna izolácia a nedostatok sociálnej podpory ústia do generalizovaného problémového používania internetu.²⁴

Z kognitívno-behaviorálnej teórie problémového používania internetu Davisa následne vyplynul unikátny model, týkajúci sa s internetom súvisiacich kognitívnych komponentov a súvisiacim správaním. V súvislosti s touto teóriou okrem času nadmerne stráveného pri internete zahŕňa konštrukt problematického používania internetu aj ďalšie problematické faktory spojené s jeho používaním.²⁵

Empiricky založený a predvídateľný model problematického používania internetu bol cieľom štúdie, ktorú realizoval Davis kol. v roku 2002. Autori sa v nej snažili potvrdiť predchádzajúce zistenia, ktoré sledovali problematické používanie internetu najmä v spojení s osamelosťou a zníženou sociabilitou jedinca. Predpokladali tiež, že problematické používanie internetu môže súvisieť výrazne aj s citlivosťou na odmietnutie, prokrastináciou a problémami v škole alebo v práci v dôsledku nevhodného používania internetu. Skúmali problematické používanie internetu aj ako mechanizmus pre zvládanie stresu.

Výsledkom ich štúdie bol odklon od predchádzajúcich výskumov v tejto oblasti, ktoré predstavovali zameranie na otáľanie, impulzivitu a sociálne odmietnutie ako kľúčové prvky problémového využívania internetu. Predstavená bola teória multidimenzionálnej miery problémového používania internetu. Ako autori uvádzajú, konfirmačná faktorová analýza ukázala, že problematické používanie internetu sa skladá zo štyroch aspektov. Ide najmä o znížený sociálny komfort v dôsledku používania

²⁴ Tamže.

²⁵ DAVIS, R. A. et al.: *Validation of a new scale for measuring problematic internet use: Implications for pre-employment Screening*. In: *CyberPsychology&Behavior*, 5, 2002. s. 331 – 345.

internetu, absenciu či zníženie frekvencie zmysluplných, naplňajúcich sociálnych vzťahov a zvýšenú osamelosť až tendenciu k depresívnosti. Tiež ide o redukovanie impulzívnej kontroly, zahŕňajúcu obsedantné kognície o internete a neschopnosť napriek snahe redukovať používanie internetu, ako aj istú spojitosť s väčším prijatím rizika spojeného s potenciálne nebezpečným až ilegálnym používaním internetu.²⁶

Faktorom, naplňajúcim konštrukt problematického používania internetu, je podľa autorov aj využívanie internetu ako úniku, vyhýbania sa a rozptýlenia sa pred povinnosťami a úlohami. Túto dimenziu autori spájajú s fenoménom prokrastinácie. Zdôrazňujú, že prokrastinácia môže byť dokonca kľúčovým indikátorom problematického používania internetu. Ďalšími črtami problematického používania internetu sú aj impulzivita, nízke sebahodnotenie, sociálna úzkosť a sociálna disinhibícia. Výsledkom ich štúdie bolo aj zistenie, že interaktívne aplikácie, akými je napr. chat najviac súvisia s problematikou používania internetu a predpokladajú problémy v škole alebo práci.²⁷

Konštrukt problematického používania internetu podľa spomínanej štúdie pozostáva teda zo spomínaných štyroch dimenzií alebo aspektov, ktorý potvrdzujú aj ďalší autori vo svojich štúdiách.

3 Prevalenčné odhady závislostného správania

Do súčasnosti bolo vo svete realizovaných niekoľko štúdií, zaoberajúcich sa prevenciou závislostného správania na internete. Výsledky týchto výskumov sa značne líšia vplyvom už spomínanej rozdielnej definície skúmaného javu, ale aj vplyvom odlišnosti použitých metód, veľkosti a charakteristík výskumných súborov. Veľká časť týchto výskumov sa zamerala na zisťovanie závislostného správania práve u mladších vekových skupín. Možné vysvetlenie tejto skutočnosti je, že závislostné správanie je predovšetkým označované ako problém mladých ľudí. Práve oni podľa rôznych štatistík patria dlhodobo k najčastejším a najintenzívnejším používateľom internetu.

Vondráčková-Holcnerová uvádza prevalečné odhady vo vekovej skupine mladých ľudí (12-18 ročných) v rozmedzí od 2,4% do 38%. Johansson a Gotestam z výsledkov štúdie z roku 2004 v Nórsku na vzorke 3 237 osôb vo veku 12-18 rokov udávali u 2% výskyt závislostného správania na internete. Cao a Su zo štúdie v Číne v roku 2006 na vzorke 262 študentov vo veku 12-18 rokov udávali prevalenciu 2,4 %. Šmahel z výsledkov štúdie v Českej republike z roku 2009 na vzorke 1 381 osôb vo veku od 12 rokov udáva prevalenciu 3,4 %. Z jeho výsledkov vyplýva, že závislostné správanie vo vzťahu k internetu je možné pozorovať u 3,4% nediferencovanej populácie

²⁶ HOLDOŠ, J. - POVAŽAN, J.: *Problematické používanie internetu vysokoškolskými študentmi humanitných odborov*. In: Psychologica XLI, 2012.

²⁷ DAVIS, R. A. et al.: *Validation of a new scale for measuring problematic internet use: Implications for pre-employment Screening*. In: CyberPsychology&Behavior, 5, 2002. s. 331 – 345.

a ďalších 3,7% je on-line závislostným správaním ohrozených. Za najviac ohrozenú skupinu udáva autor osoby vo veku 12-15 rokov, u ktorých prevalencia v oboch kategóriách dosahovala hodnoty 23%, z toho 8% s rozvinutým závislostným správaním a 15% s ohrozením závislostným správaním.²⁸

Pri závislostnom správaní na internete viacerí autori pozorujú a uvádzajú určitú mieru komorbidity s inými psychickými poruchami. Youngová upozorňuje na skutočnosť, že návykové správanie vo vzťahu k internetu môže byť formou úniku pred inými duševnými problémami, ktoré treba liečiť.²⁹ Medzi najčastejšie komorbidity patrí porucha osobnosti, porucha užívania návykových látok, afektívne a úzkostné poruchy. Shapira na súbore probantov so závislostným správaním uvádzajú, že 100 % z nich spĺňalo kritéria poruchy ovládania impulzov a 70 % z nich aj kritéria pre afektívnu poruchu. Hypotézu o komorbidite afektívnych porúch podporujú aj výsledky štúdií Youngovej a Rodgers³⁰, ktoré u početného súboru problémových užívateľov internetu zistili zvýšenú hladinu depresie.

Problematické používanie internetu až závislostné správanie na internete u osôb, ktoré častejšie zažívajú depresívne náladu, pocity osamelosti, impulzívne správanie a zníženú sebaúctu preukázalo viacero výskumníkov. Ich spoločným zistením je však nejednoznačnosť pri určení smeru kauzality, či tieto stavy spôsobujú, že jedinec hľadá oporu alebo únik pred problémami on-line a následne sa postupne na tomto médiu stáva závislým, alebo ide o opačný trend, keď človek trávi excesívne množstvo času on-line, a to následne spôsobuje rozpad vzťahov s jeho blízkymi a z toho prameniace pocity osamelosti a depresie.

Pri závislostnom správaní v internete viacerí autori pozorujú a uvádzajú významnú mieru súvislosti s výraznými osobnostnými črtami. Výskumníci sledujúci súvislosti problematického používania internetu, závislostného správania s osobnostnými charakteristikami užívateľov uvádzajú ako jeden z najčastejších vzťahov tendenciu unikáť k internetovým aktivitám pred ťažkosťami v živote. Ako zaujímavé uvádzajú, že táto tendencia zvyšuje riziko rozvoja závislosti nezávisle od času, ktorý tomuto účelu užívateľa venujú.³¹ Všímajú si, že častejšie ide o užívateľov s nižšou emocionálnou stabilitou. Užívateľia sa môžu vďaka aktivitám na internete dostávať do problémov pre nadmerné množstvo času, ako aj vtedy, ak im venujú čas v kritických životných momentoch, ktoré si žiadajú ich aktívnu účasť. Vyhybanie sa riešeniu problémov často spôsobuje ďalšie komplikácie a zvyšuje potrebu vyhnúť sa úzkosti,

²⁸ Podľa VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chováni na internetu a jeho liečba*. In: Česká a slovenská psychiatrie, 105, 2009, No. 6-8, s. 281 – 289.

²⁹ NEŠPOR, K.: *Návykové chováni a závislost*. Praha: Portál, 2007.

³⁰ VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chováni na internetu a jeho liečba*. In: Česká a slovenská psychiatrie, 105, 2009, No. 6-8, s. 281 – 289.

³¹ SEAY, A. F. - KRAUT, R. E.: *Project Massive: Self-Regulation and Problematic Use of Online Gaming*. CHI – CONFERENCE, 2, 2007, s. 829 – 838.

ktorú spôsobujú. Podľa Davisa takéto správanie môže postupne znižovať dôveru vo vlastné schopnosti a celkové sebahodnotenie užívateľa, a tým ho ešte viac pripútať k on-line prostrediu.³²

Peters a Malesky zo svojich zistení o vzťahoch závislostného správania na internete, sledovaných pri hraní hier, s osobnostnými črtami na intenzívnych hráčoch usudzujú, že problematickí užívatelia využívajú aktivity na internete ako alternatívu ku komunikácii tvárou v tvár. Negatívnu koreláciu s prívetivosťou interpretujú ako nedostatok sociálnych zručností nutných na budovanie a udržiavanie reálnych vzťahov. Pozitívnu koreláciu s neuroticizmom vysvetľujú ako väčšiu tendenciu pociťovať úzkosť a rozrušenie z potenciálneho zlyhania v reálnych sociálnych situáciách. Pozitívnu koreláciu extravenzie jedincov s problematickým hraním vysvetľujú autori potrebou užívateľov stretávať sa a komunikovať s ostatnými, ktorú však realizujú v bezpečí on-line komunity.³³

Longitudinálnym sledovaním Seay a Kraut zistili, že u užívateľov, ktorí vykazovali problémy so sebaregulačnými návykmi, bol neskôr pozorovaný väčší nárast miery problematického užívania internetu predovšetkým vo vzťahu k hraniu hier. Podľa autorov neschopnosť stanoviť si hranice a dodržiavať ich najvýraznejšie podporuje rozvoj závislostného správania v internete. Túto vlastnosť autori uvádzajú ako mimoriadne dôležitú vzhľadom k povahe aktivít na internete.³⁴

Yoo uvádza pozitívnu koreláciu medzi závislostným správaním na internete a syndrómom ADHD (poruchou pozornosti sprevádzanou hyperaktivitou), ktorú potvrdila na vzorke detí školského veku.³⁵

4 Kyberšikana ako prejav šikanovania vo virtuálnom svete

V súčasnom globalizujúcom sa svete neustále dochádza k eskalácii násillia a agresivity. Osobitne je to zreteľné vo vzťahoch medzi deťmi a dospievajúcimi v škole, ale aj v rodine, v rovesníckych vzťahoch, ako aj vo vzťahoch k dospelým. Je pozoruhodné, že s rozvojom a zdokonaľovaním technológií sa „rozvíjajú a zdokonaľujú“ aj rozličné prejavy agresívneho správania.

Šikanovanie, či už zjavné, zámerné, verbálne či fyzické je opakované ubližovanie niekomu, kto sa nevie alebo nemôže brániť. V súčasnosti sa prevažne práve u vekovej

³² DAVIS, R. A.: *A cognitive – behavioral model of pathological Internet use*. In: Computers in Human Behavior, 77, 2001, s. 187 – 195.

³³ PETERS, C.S. - MALESKY, L.A.: *Problematic Usage Among Highly - Engaged Players of Massively Multiplayer Online Role Playing Games*. In: Cyberpsychology & Behavior, 2008, 11, 4, s. 481 – 484.

³⁴ SEAY, A. F. - KRAUT, R. E.: *Project Massive: Self-Regulation and Problematic Use of Online Gaming*. CHI – CONFERENCE, 2007, 2, s. 829 – 838.

³⁵ VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chování na internetu a jeho léčba*. In: Česká a slovenská psychiatrie, 105, 2009, No. 6-8, s. 281 – 289.

kategórie detí a dospelujúcich vo významnej miere prejavuje aj vo forme kyberšikanovania. Ide o zámerné, opakované psychické ubližovanie človeku prostredníctvom počítačov, mobilov a iných elektronických zariadení. Neostáva nám nič iné, ako konštatovať, že prudký rozvoj internetu nám priniesol niekoľko otázok o jeho pozitívnom a negatívnom vplyve na užívateľov, predovšetkým mladých ľudí. Internet sa počas posledných rokov stal základným prostriedkom pre komunikáciu medzi mladými ľuďmi. Okrem komunikácie im poskytuje aj relatívne bezpečný priestor na vytváranie virtuálnej identity a vlastného sebaobrazu, resp. priestor pre nadväzovanie sociálnych vzťahov. Internet sa stal tiež miestom s obrovským množstvom vedomostí a informácií, ktoré umožňujú mladým ľuďom takmer okamžité odovzdávanie informácií. V tomto zmysle priniesol internet a jeho rozvoj predovšetkým pozitívne dôsledky pre prostredie dospelujúcich v reálnom živote.

Ako uvádzajú viacerí autori (napr. Tyrlik, Reid, Nábělek a iní), zaoberajúci sa touto problematikou, internet a virtuálny priestor prinášajú aj negatívne dôsledky pre prostredie jedinca v reálnom živote. Tyrlik či Reid zdôrazňujú, že internet je aj miestom s možnými ohrozeniami, vyplývajúcimi predovšetkým zo špecifik komunikácie na internete. Vo virtuálnom prostredí anonymity a fyzického bezpečia môžu dospelujúci podľa autorov nájsť aj mnoho agresie, hrubosti, napádania či útokov.³⁶

Zhrnutie

S rozvojom informačnej spoločnosti zasahuje do ľudských životov stále viac moderná technika. Počítače a internet uľahčujú komunikáciu, zefektívňujú prácu a poskytujú donedávna nepredstaviteľnú formu zábavy. Okrem nesporných pozitív spojených so znalosťou používania nových technológií a internetu môže byť ich používanie spojené aj s negatívnymi dôsledkami na oblasti reálneho života.

K najčastejším dôsledkom nadmerného ale aj nezvládnutého problémového používania internetu býva všeobecne uvádzaná zmena životného štýlu, pokles fyzickej aktivity, ochorenia pohybového aparátu, obezita, sociálna izolácia jedinca z reálnych medziľudských vzťahov, strata priateľov, problémy a konflikty v osobných vzťahoch, zanedbávanie povinností, neskoré príchody, nesústreďenosť, znížená výkonnosť a z toho prameniace problémy v škole alebo v práci.³⁷ Výchova mladej generácie a jej príprava na život by mali patriť medzi základné úlohy politického, sociálneho a kultúrneho života vyspelej spoločnosti, pretože niet morálne čistejšieho vkladu spoloč-

³⁶ TYRLÍK, M. et al.: *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Brno : Masarykova univerzita 2010.

REID, E.: *The Self and the Internet. Variations on the Illusion of One Self*. In: Gackenbach, J. (Ed.), *Psychology and the Internet, intrapersonal, and transpersonal implications*. San Diego : Academic Press. 1998.

³⁷ YOUNG, K. S.: *Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences*. In: *American Behavioral Scientist*, 48, 2004, s. 402 – 415.

nosti nad vklad do mládeže. Tento záujem by mal stáť nad všetkými ekonomickými a politickými cieľmi.³⁸

Dôsledky problematického používania internetu sú často identické s predispozíciami, ktoré vedú k tejto problematike. Ľudia sa na internet obracajú vo zvýšenej miere, keď chcú zmeniť svoju náladu, keď sa cítia úzkostne alebo izolovane. Vzťah negatívnych pocitov a inklinácie ku aktivizujúcim prostriedkom má za následok to, že nepríjemné pocity úzkosti či potlačovaná agresivita vedú ku depresii, ktorú opakované a dlhodobé vyhľadávanie aktivizujúceho prostriedku iba upevní. Môže sa zdať, že ide o začarovaný kruh. Niektorí jednotlivci zvyšujú svoju aktivitu na internete spolu s nárastom problémov. Viacerí autori prirovnávajú túto formu kompenzačného správania k začarovanému kruhu, v ktorom negatívne pocity vedú k používaniu počítačov a internetu, čo zasa vedie k väčším problémom užívateľa.³⁹

Dopad používania internetu a virtuálneho priestoru je zvlášť výrazný u mladých ľudí. Práve oni patria dlhodobo k najintenzívnejšej skupine používateľov internetu. Podľa výskumu Slovenského inštitútu mládeže sa mladí ľudia začleňujú do radov online komunity najčastejšie vo veku okolo 12 rokov a veková hranica sa posúva smerom k stále mladším vekovým skupinám.⁴⁰ Tieto zistenia sú podobné v rôznych krajinách. Používanie internetu deťmi a dospelými študentského veku nepriamo podporuje i rastúca informatizácia a internetizácia škôl, ktorá umožňuje prvé stretnutie s internetom už na základnej škole pri samotnej výučbe. Internet sa tak stáva integračnou a neoddeliteľnou súčasťou života mladých ľudí.

Príkladom negatívneho dopadu internetu a virtuálneho priestoru je podľa viacerých autorov nezvládnuté problematické používanie internetu, ktoré môže viesť k rozvoju závislostného správania na internete. Za najviac ohrozenú skupinu uvádzajú výskumníci, na základe výsledkov viacerých štúdií, mladé osoby vo veku 12-15 rokov, u ktorých je možné sledovať predovšetkým ohrozenie závislostným správaním, ale často už aj rozvinuté závislostné správanie v internete.⁴¹

Literatúra

DAVIS, R. A.: *A cognitive – behavioral model of pathological Internet use*. In: *Computers in Human Behavior*. 77, 2001.

³⁸ DVORSKÁ, S.: *Sociálno-patologické javy u školskej mládeže a ich prevencia*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008. s. 5.

³⁹ KRAUT et al.: *Internet Paradox. A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being?* *American Psychologist* 53: (9), 1998, s. 1017 – 1031.

⁴⁰ VRABEC, N.: *On-line generácia: Informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti*. Súhrnná správa o výsledkoch výskumu Bratislava: Iuventa 2009. [cit. 8.2.2003].

⁴¹ VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chovanie na internetu a jeho liečba*. In: *Česká a slovenská psychiatrie*, 105, 2009, No. 6-8, s. 281 – 289.

- DAVIS, R. A. et al.: *Validation of a new scale for measuring problematic internet use: Implications for pre-employment Screening*. In: *CyberPsychology&Behavior*, 5, 2002.
- DVORSKÁ, S.: *Čiastkové výsledky respondentov v liečbe drogovej závislosti a návrhy na elimináciu tejto závislosti*. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie mladých vedeckých pracovníkov Dušan Šlosár „Drogová prevencia v sociálnej práci“*. Projekt MAPA Košice : Úrad vlády Slovenskej republiky, 2009. ISBN 978-80-970251-8-2
- DVORSKÁ, S.: *Sociálno-patologické javy u školskej mládeže a ich prevencia* In: *Prevencia a eliminácia sociálno-patologických javov v školskom prostredí: zborník príspevkov z vedecko-odborného seminára Katedry pedagogiky s medzinárodnou účasťou / ed. Tomáš Jablonský, Zuzana Hollá. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008.*
- GRIFFITHS, M.: *Does internet and computer „addiction“ exist? Some case study evidence*. In: *Cyberpsychology&behavior*, 3, 2000.
- HOLDOŠ, J. - POVAŽAN, J.: *Problematické používanie internetu vysokoškolskými študentmi humanitných odborov*. In: *Psychologica XLI*, 2012.
- KRAUT, R.E. et al.: *Internet Paradox. A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being?* *American Psychologist* 53: (9), 1998.
- NÁBĚLEK, L.: *K problematické nelátkových závislosti*. In: *Sociálna prevencia*. 2007, 2, 2.
- NEŠPOR, K.: *Návykové chováni a závislost*. Praha: Portál, 2007.
- REID, E.: *The Self and the Internet . Variations on the Illusion of One Self*. In: *Gackenbach, J. (Ed.), Psychology and the Internet, intrapersonal, and transpersonal implications*. San Diego, Academis Press. 1998.
- PETERS, C.S. - MALESKY, L.A.: *Problematic Usage Among Highly - Engaged Players of Massively Multiplayer Online Role Playing Games*. In: *Cyberpsychology & Behavior*, 11, 4.
- SEAY, A. F. - KRAUT, R. E.: *Project Massive: Self-Regulation and Problematic Use of Online Gaming*. CHI – CONFERENCE, 2, 2007.
- SHAPIRA, N. et al.: *Psychiatric features of individuals with problematic Internet use*. *Journal of Affective Disorders* 57, 2000.
- SHAPIRA, N. et al.: *Problematic Internet use: Proposed classification and diagnostic criteria*. *Depression and Anxiety*, 17, 4, 2003.
- ŠMAHEL, D.: *Psychologie a internet. Děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha : Triton. 2003.
- TYRLÍK, M. et al.: *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Brno: Masarykova univerzita. 2010.

- VONDRÁČKOVÁ-HOLCNEROVÁ, P. a kol.: *Závislostné chování na internetu a jeho léčba*. In: Česká a slovenská psychiatrie, 105, 2009, No. 6-8.
- VYBÍRAL, Z.: *Výskum disinhibice u mladých uživatelů chatu*. In: Plaňava, I., Pilát, M. (Eds.). Děti, mládež a rodiny v období transformace. Barrister@Principal – studio, Brno 2002.
- YOUNG, K.S.: *Internet addiction : the emergence of a new clinical disorder*. In: Cyber-Psychology&Behavior, 1, 3. 1998.
- YOUNG, K.S.: *Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment*. In: Vandecreek, L. & Jackson, T. eds. Innovations in clinical practice: a source book. vol. 17. 1999.
- YOUNG, K.S.: *Internet addiction: A new clinical phenomenon and Its consequences*. American Behavioral Scientist, 48, 2004.

Internetové zdroje

- CAPLAN, S. E. (2003): *Preference for online social interaction: a theory of problematic internet use and psychosocial well-being*. Dostupné na: http://7cn.net16.net/quiz_1_setimo/mestrado/Emo%E7%F5es%20online%20LMS%20output/story_content/external_files/Preference_for_online_social_interaction.pdf
- GREGUSSOVÁ, M. a kol. (2011): *Dospievajúci vo virtuálnom priestore*. Záverečná správa z výskumu 2010. Dostupné na: http://www.zodpovedne.sk/download/vyskumna_sprava_sk.pdf
- VRABEC, N. (2009): *On-line generácia: Informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti*. Súhrnná správa o výsledkoch výskumu. Dostupné na: <http://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2009/On-line-generacia-informacie-komunikacia-a-digitalna-participacia-mladeze-v-informacnej-spolocno.alej>

Mladý „homo interneticus“ a jeho komunikácia

PaedDr. Katarína Tišňanová, PhD.

Zmyslom a cieľom vzdelávania je podľa Šikulovej vybaviť všetkých žiakov súborom kľúčových kompetencií na úrovni, ktorá je pre nich dosiahnuteľná a pripraviť ich tak na ďalšie vzdelávanie a uplatnenie v spoločnosti.¹

Jednou z dôležitých kompetencií vymedzených aj v Štátnom školskom programe pre predprimárne, primárne alebo sekundárne vzdelávanie je kompetencia komunikačná. Domnievame sa, že jej dôsledné rozvíjanie je nesmierne dôležité pre uplatňovanie a prosperitu iných kompetencií. Bez dobrej a efektívnej komunikácie totiž nemôže dochádzať k pozitívnej interakcii, ovplyvňovaniu, persúázii, či kooperácii jej jednotlivých účastníkov.

Čermák vymedzuje komunikačné kompetencie ako neuvedomované, zažitú schopnosť hovoriaceho používať jazyk úmerne potrebám komunikačných situácií.² Iní autori (Karlík, Nekula, Pleskalová) rozširujú komunikačnú kompetenciu na komunikačno-pragmatickú a hovoria, že: „ide o súbor všetkých vedomostí, ktoré umožňujú hovoriacemu, aby mohol komunikovať v určitom kultúrnom spoločenstve. Tento súbor nezahŕňa iba poznanie jazyka, tzv. jazykovú kompetenciu, ale aj poznanie toho, ako používať jazyk v najrôznejších situáciách.“³

Poznatky a výskumy v oblasti skúmania komunikačných kompetencií detí boli publikované najmä v zahraničí v oblasti vývinovej psycholingvistiky.

Podľa Průchu ide o tieto relevantné princípy:

- Komunikačné kompetencie získava každé normálne vyvíjajúce sa dieťa (samozrejme na individuálne odlišnej úrovni).
- Objasňovanie vývoja komunikačných kompetencií nemôže spočívať len v popise samotných komunikačných zručností, ale musí tiež zahŕňať:
 - Subjekty, ktoré sú v komunikácii s dieťaťom začlenené.
 - Kontexty (situácie) v ktorých komunikácia prebieha.
 - Sociálne a iné faktory, ktoré na vývoj komunikačných zručností pôsobia.

¹ ŠIKULOVÁ, R.: *Rozvíjíme kľúčové kompetence u žáků*. In: Od kľúčových kompetencií učiteľa ke kľúčovým kompetenciám žaka. Ústí nad Labem : UJEP 2008. s. 10.

² PRŮCHA, J.: *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha : Grada, 2011.

³ Tamže, s. 111.

- Je nemožné odlišiť vo vývoji komunikačných kompetencií u detí efekty toho, čo si deti osvojujú spontánne, t.j. na základe svojich skúsenosti s komunikačnými aktmi, od toho, čo si osvojujú na základe riadeného učenia, t. j. v školskom vzdelávaní. Môžeme predpokladať, že vplyv spontánneho osvojovania je v rannom veku detí (asi do 3 rokov veku) dominantný, v neskoršom veku je spontánne osvojovanie doplnené riadeným učením, najmä v priebehu základného vzdelávania.
- Spontánne, prirodzené osvojovanie komunikačných zručností deťmi ranného veku zahŕňa samozrejme taktiež učenie, ktoré je v tomto osvojovaní iniciované a podporované matkami a inými dospelými. Dospelí exponujú dieťaťu vzorce komunikačných aktivít, ktoré dieťaťa napodobňuje.⁴

V škole je dôležité postupne každú kompetenciu rozvíjať a podľa Šikulovej „rozbalovať“.⁵ Rozbaľovanie (konkretizovanie, operacionalizácia) je podľa nej istá aktivita, určitý postup, ktorý umožňuje učiteľovi uvedomiť si, aké činnosti alebo aktivity pre žiakov zvoliť, aby tú ktorú kompetenciu utváral, rozvíjal, posilňoval. Učiteľ hľadá a vymedzuje konkrétne činnosti, ktoré majú žiaci ovládať. Autorka ďalej uvádza aké zručnosti a postoje by mal žiak nadobudnúť pri rozvoji komunikačnej kompetencie. Napr. žiak správne a všeobecne formuluje svoje myšlienky a názory, vyjadruje sa výstižne, zrozumiteľne a slušne, rozumie súvislostiam, aktívne načúva, správne reaguje na podnety, diskutuje s ostatnými (deťmi aj dospelými), argumentuje vhodne a primerane, aplikuje svoje poznatky, vie sa vcítiť do pocitov iných, má dostatočnú slovnú zásobu, správne vyslovuje slová, vyjadruje sa nielen ústne, ale aj písomne správne, dodržiava dohodnuté pravidlá, ovláda komunikáciu pomocou počítača, internetu a ovláda základy bezpečnosti virtuálnej komunikácie a pod.

Práve spomínané vyššie uvedené komunikačné zručnosti nás viedli k zamysleniu sa, ako je rozvinutá a používaná komunikačná kompetencia vo virtuálnom svete u dnešných mladých ľudí. Niektoré zistenia a postoje uvádzame v článku. Podotýkame, že sa nevenujeme výskumu reči mladých, skôr poukazujeme na isté komunikačné zručnosti mladých pri virtuálnej komunikácii.

Systematickému výskumu detskej reči sa u nás venujú na vynikajúcej vedeckej úrovni najmä na Filozofickej fakulte na Prešovskej univerzite v Prešove, v rámci virtuálneho laboratória detskej reči. Informácie o vedeckom tíme, projektoch, publikáciách môžeme získať na <http://laboratorium.detskarec.sk>.

Taktiež v Ústave detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave sa zaoberajú testovaním charakteristík vývoja detskej reči a pod.⁶

⁴ Tamže, s. 112 – 113.

⁵ ŠIKULOVÁ, R.: *Rozvíjíme klíčové kompetence u žáků*. In: Od klíčových kompetencí učitele ke klíčovým kompetencím žáka. Ústí nad Labem : UJEP 2008. s. 13.

⁶ PRŮCHA, J.: *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha : Grada, 2011, s. 14.

Termín komunikácia je odvodený od latinského slova *communicare*, čo znamená spojenie, dorozumievanie. Toto slovo má aj latinský ekvivalent „*participare*“, ktoré môžeme chápať ako spolupodieľanie sa s niekým na niečom, mať podiel na niečom spoločnom.

Etymologický pôvod slova ozrejmuje, že v komunikácii ide o ľudskú reč, o hľadanie toho, čo je pre zúčastnených spoločné, ide o to dať iným ľuďom podiel na tom, čo mám ja, a od iných prijímať to, čo mne chýba, ale majú to iní. Podľa Liguša je komunikácia „mnohostranný proces dorozumievania medzi ľuďmi“. ⁷ Je to tiež myšlienkové, citové a intelektuálne vplyvanie na iných ľudí takým spôsobom, aby v komunikačnom procese dochádzalo k všestrannému, šlachetnému pôsobeniu na iných ľudí, aby komunikačné procesy napomáhali k zušľachtovaniu medziludských vzťahov.

Ako podotýka Vrabc, internet úplne zmenil model komunikácie medzi ľuďmi, a preto jeho význam mnohí porovnávajú s významom Gutenbergovho vynálezu kníhtlače. ⁸ Internet čoraz výraznejšie zasahuje predovšetkým do života mladých ľudí. Sú prvou generáciou, pre ktorú je už internet úplnou samozrejmosťou, považujú ho za úplne prirodzenú súčasť svojho života a mnohí si už ani nedokážu predstaviť dobu, keď neexistovalo pripojenie k sieti. Bez preháňania možno povedať, že ide on-line generáciu, ktorá čoraz viac času trávi v digitálnom svete, nadväzuje v ňom nové priateľstvá, realizuje svoje záľuby, získava, triedi, ale aj distribuuje informácie, komunikuje najrôznejšími kanálmi, zdieľa svoje myšlienky, buduje svoju identitu.

Pre potreby nášho príspevku prieskumnú vzorku tvorilo 200 vybraných respondentov, žiakov 7. a 8. ročníka základných škôl.

Pomocou neštandardizovaného anonymného dotazníka so zatvorenými, poloootvorenými i otvorenými položkami sme získali a analyzovali odpovede na jednotlivé otázky problematiky komunikácie vo virtuálnom svete adolescentov. Dotazník obsahoval 18 položiek, z ktorých 10 bolo zatvorených, 2 poloootvorené a 6 otvorených otázok. Prvé otázky dotazníka sa týkali demografických údajov (pohlavie, vek, ročník a bydlisko respondentov). Prieskum bol realizovaný v mesiaci máj 2013. Zúčastnilo sa ho 104 chlapcov a 96 dievčat, z toho z mesta bolo 80 respondentov a 120 z vidieka. Naše zisťovanie sa týkalo najmä využívania ich virtuálnej komunikácie. Pýtali sme sa napríklad aký dlhý čas denne trávia pri počítači a na internete, načo tieto médiá využívajú, s kým komunikujú, aké vidia pozitíva a negatíva virtuálnej komunikácie a najmä Facebooku a pod. Zisťovali sme aj ich kreativitu pri vymýšľaní synonyma k istému slovu, či čítajú knihy, píšú listy či pohľadnice, ktoré zasielajú klasickou poštou a ako si podľa nich rozvíjajú komunikáciu. Názory a zistenia boli veľmi rôznorodé a zaujímavé. Niektoré ďalej v príspevku uvádzame.

⁷ TIŠŤANOVÁ, K.: *Špecifická pedagogického komunikovania*. Ružomberok: Verbum, 2012. s. 11 – 12.

⁸ VRABEC, N.: *On-line generácia: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti*. Bratislava : IUVENTA, 2010.

Na otázku **ako často chodíš na počítač** nám až 126 respondentov odpovedalo, že na počítač chodí každý deň, čo znamená, že 63% respondentov pracuje denne na počítači. 32% len niekoľkokrát do týždňa a 3,5% len cez víkend. Len 3 opýtani, t.j. 1,5% nechodí na počítač vôbec. Zo zistení vidíme, že vysoké percento mladých chodí denne na počítač. Súvisí to so skutočnosťou, že dnes takmer každá domácnosť disponuje s nejakým typom počítača. Jeho používanie však nemusí znamenať, že dieťa chodí aj na internet. Počítač môže používať na písanie, tvorenie projektov, či hranie nejakých DVD hier a pod.

Na otázku **na čo internet využívajú** nám tínedžeri odpovedali podľa početnosti v nasledovnom poradí: na komunikovanie a čítanie (z anglického slova chat) s kamarátmi, na „len také“ surfovanie po internete a pozeranie na to, čo ich zaujme, na hry a zábavu, na sťahovanie filmov a hudby, na vyhľadávanie informácií pre vzdelanie, iné.

Výskum Vrabca potvrdil, že u väčšej časti mladých ľudí prevláda využívanie internetu za účelom zábavy. To však vonkoncom nevyklučuje význam tejto formy komunikácie pri príprave na vyučovanie a rozvíjaní zručností a kľúčových kompetencií využiteľných v školskom i mimoškolskom živote. Pri správnom usmernení a citlivom prístupe k mladým ľuďom môže virtuálna komunikácia prispieť k rozvoju kreativity, organizačných schopností, osvojovaní cudzích jazykov, multikultúrnemu dialógu a mnohých ďalších oblastiach života a socializácie mladých.⁹

Na počítači trávi viac ako polovica respondentov t.j. 57,5 % viac ako 1 hodinu denne a viac ako 2-3 hodiny denne až 31,5%. Zaujímavé zistenie bolo, že 46,5%, teda tiež takmer polovica, **si pred zapnutím počítača musí pýtať povolenie od rodičov**. Až ďalšia otázka zisťovala **či používajú internet a najmä medzi mladými obľúbený Facebook** – rozsiahly voľne prístupný spoločenský webový systém, ktorý bol vytvorený a spustený v roku 2004. Podľa Hollej sa tento stal jednou z najväčších a najpopulárnejších sociálnych sietí na svete.¹⁰ Od septembra 2006 sa na sieť môže bezplatne pripojiť ktokoľvek s platnou e-mailovou adresou a vekom nad 13 rokov. Je dostupný vo viac ako 60-tich jazykoch. Je jednou z najväčších spoločenských sietí, ktorá je využívaná na komunikáciu, zábavu, ale aj propagáciu, marketing a výskum.

Taktiež z výskumu Hollej vyplynulo, že komunikácia a udržiavanie kontaktu s inými osobami je aj jedným z hlavných dôvodov registrácie na Facebooku. Z celkového počtu respondentov takmer polovica uviedla ako hlavný dôvod registrácie práve komunikáciu s priateľmi/spolužiakmi/rodinou. Druhým, taktiež početným dôvodom bol fakt, že všetci známi boli na sieti zaregistrovaní, preto nechceli „vyčnievať z davu“. Jeden z respondentov doslova napísal, že mu bolo hlúpe byť sám v triede bez Face-

⁹ Tamže.

¹⁰ HOLLÁ, Z.: *Facebook a jeho vplyv na vývin prosociálnosti*. Zborník zo sympózia Dobro a zlo, alebo o morálke. Banská Bystrica: UMB 2012. Dostupné na: <http://www.pdf.umb.sk/jankalisky/vedecke-symposium-2012.html>

booku, preto sa zaregistroval.¹¹ Z nášho výskumu sa potvrdilo, že 100% respondentov má **zavedený účet na Facebooku**.

Podobne ako ostatné sociálne siete, aj Facebook je založený na profile, ktorý si vytvárame vyplňovaním formulárov priamo na stránke. Obsahuje demografické údaje (vek, pohlavie, lokalita atď.), osobné záľuby (záujmy, obľúbené skupiny a pod.) a popis ľudí, ktorých by sme v rámci siete radi stretli. Prostredníctvom profilu vyjadrujeme charakteristické aspekty svojej identity a umožňujeme iným, aby ich videli a interpretovali. Nevýhodou Facebooku, ako aj iných sociálnych sietí, je fakt, že používatelia nemusia do svojho profilu vložiť pravdivé informácie, môžu vytvárať falošné profily a je to takmer nemožné zistiť. Používanie falošnej identity môže byť, zvlášť pre mladších užívateľov, veľmi nebezpečné.

Podľa našich zistení má však až 84,5% respondentov **na profile Facebooku uvedené pravdivé údaje**.

Pomerne rozšírené presvedčenie o tom, že internet prispieva k anonymite a odosobneniu komunikácie medzi mladými ľuďmi sa nepotvrdil. V rámci diskusií, čítania a účasti v sociálnych sieťach teda nevystupujú anonymne, ale prezentujú o sebe primerané množstvo informácií. Odosobnenú formu komunikácie a používanie falošnej identity používajú zriedkavo.¹²

Podľa výskumu Hollej mladí ľudia vo veku 13-18 rokov si medzi „priateľov“ pridávajú najčastejšie svojich priateľov, kamarátov, spolužiakov, rodinných príslušníkov, s ktorými aj zdieľajú svoje statusy. Nájdu sa aj takí, ktorí potvrdia priateľstvo každému, kto ich o to požiada. Bez ohľadu na to, či danú osobu poznajú alebo nie. Len 1 zo 120 respondentov sa vyjadril, že si do kruhu svojich „priateľov“ nepridáva nikoho. Pri zverejňovaní a zdieľaní údajov na Facebooku by sme mali byť veľmi opatrní, pretože neobmedzené zverejňovanie niektorých citlivých údajov by mohlo byť zneužitý, napr. krádež identifikačných údajov, kybernetické šikanovanie a pod.¹³

Aj v našom výskume sa pri otázke **komunikuješ na internete aj s ľuďmi, ktorých osobne nepoznáš** potvrdilo, že až 89,5% respondentov na internete nekomunikuje s neznámymi. Tieto zistenia nás milo prekvapili a pravdepodobne svedčia aj už možnej vyspelosti mladých virtuálnych konzumentov. Len 10,5% komunikuje s každým. Keďže Facebook je sociálnou on-line sieťou, ktorej hlavným zámerom je práve komunikácia pýtali sme sa respondentov **kedy sú smelší v komunikácii**. Podľa Motschiniga a Nykla sa zistilo, že: „počítačová komunikácia je intenzívnejšia

¹¹ Tamže.

¹² VRABEC, N.: On-line generácia: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti. Bratislava : IUVENTA, 2010.

¹³ HOLLÁ, Z.: *Facebook a jeho vplyv na vývin prosociálnosti*. Zborník zo sympózia Dobro a zlo, alebo o morálke. Banská Bystrica: UMB 2012. Dostupné na: <http://www.pdf.umb.sk/jankalisky/vedecke-symposium-2012.html>

a nezáväznejšia ako priama komunikácia.¹⁴ Pri virtuálnej komunikácii je smelších až 53% opýtaných a 47%, v komunikácii reálnej, priamej, teda „tvárou v tvár“. Toto považujeme za zaujímavé zistenie, pomer komunikácie virtuálnej je takmer 50:50 s komunikovaním „tvárou v tvár“. Predpokladáme, že smelosť, prípadne odvaha pri reálnej, priamej komunikácii v nemalej miere závisia aj od individuality, charakteru, temperamentu jednotlivca, od aktuálnej situácie, v ktorej prebieha a samozrejme od jej jednotlivých účastníkov a vzťahov medzi nimi.

Avšak zamyslenia hodné je aj vysoké percento uprednostnenia virtuálneho komunikovania. Aj podľa Hollej nebezpečenstvo komunikácie prostredníctvom Facebooku, či internetu spočíva v tom, že sa ľudia začínajú od seba vzdďalovať, ich vzťahy strácajú svoju pevnosť. Hoci sa poznajú osobne, uprednostňujú radšej typ virtuálnych priateľstiev. On-line komunikácia nahrádza priamu, prezenčnú, interpersonálnu komunikáciu – komunikáciu „face to face“ – v ktorej má svoje miesto nielen verbálna, ale aj neverbálna zložka. V priamej komunikácii s druhou osobou si okrem slov všimame aj jej neverbálne prejavy, čo pri virtuálnej komunikácii nikdy nie je celkom korektné možné. Niet pochybnosti o tom, že pri všetkých typoch počítačovej komunikácie je priamy kontakt medzi komunikačnými partnermi, doslova „bezprostrednosť“ (immediacy), negatívne ovplyvňovaný a kompromitovaný.¹⁵ Aj keď vymoženosti virtuálneho prenosu umožnia aj obrazový prenos, niektoré momenty a prvky našej neverbality sú skreslené a vnímané a interpretované druhou osobou predsa len o stotinu sekundy neskôr. Vtedy nám unikajú napr. rôzne úlomky, zlomky mimického, či gestického výrazu komunikujúceho človeka na druhej strane obrazovky, nepôsobia na nás žiadne haptické, či proxemické prvky, dokonca paralingvistika je skreslená. Niekedy sa stačí tváriť, že počúvame, avšak od aktívneho počúvania má naše počúvanie ďaleko. Priamu interpersonálnu komunikáciu nemožno nahradiť ničím.

Motschinig a Nykl vymedzili isté obmedzenia, ktorým podlieha počítačová komunikácia, najmä vo svojej najobvyklejšej písomnej forme e-mailu, v porovnaní s prezenčným stretnutím komunikujúcich:

- Chýba priamy, bezprostredný kontakt, prirodzené stretnutie s druhým človekom a tiež bezprostredná spätná väzba. Nemáme možnosť zaznamenať komplexné, spontánne reakcie druhej osoby napr. jej váhanie, prekvapenie, premýšľanie, súhrn rôznych pocitov a pod.
- Všetko musí byť vyjadrené pomocou slov a grafiky (napr. tučné písmo, veľké písmená), či znakov, napr. emotikonov. To je často únavné a časovo náročné.
- Nemôžeme bezprostredne klásť otázky.

¹⁴ MOTSCHINIG, R. - NYKL, L.: *Komunikácia zaměřená na člověka. Porozumět sobě i druhým*. Praha : Grada, 2011. s. 140.

¹⁵ MOTSCHINIG, R. - NYKL, L.: *Komunikácia zaměřená na člověka. Porozumět sobě i druhým*. Praha : Grada, 2011.

- To čo už bolo odoslané, nemôžeme zobrať späť.
- Niekedy musíme dlho čakať na odpoveď a príčinu neskorej reakcie nemusíme poznať.
- Nevieme odhadnúť rozpoloženie (zdravotný stav, pracovná vyťaženosť), v akom sa nachádza adresát, keď danú správu číta.
- Nefunguje tu fenomén kongruentného spracovania s celkovým rozpoložením (mood congruent processing).
- Vzhľadom k absencii informácií pochádzajúcich z reči tela, mimiky, gestiky a hlasu je správa menej zrozumiteľná a zvyšuje nejednoznačnosť. Rastie tým nebezpečenstvo nedorozumenia.
- Moderné formy počítačovej komunikácie, akými sú technológie, ktoré prenášajú hlas aj obraz, napr. videokonferencia, môžu niektoré zo spomenutých nedostatkov zmierňovať, ale nikdy nenahradia bezprostrednú komunikáciu.¹⁶

Na našu otázku **ako by si nazval človeka, ktorý je závislý na počítači a internete**, sme žiadali respondentov vymyslieť pomenovanie, synonymum, na takýto typ človeka. Uvádzame najčastejšie sa opakujúce výrazy v pôvodnej verzii ako ich napísali respondenti v dotazníku, teda aj s pravopisnými chybami (poz. autorky). Tínedžeri pomenovali takéto človeka ako počítačoman, workcompík, gamblér, závislák (závyslak), computerman, Majo, závistlivec, fejsbukár, blázon, Ja, maniak, pohodák, debil, normálny človek, človek modernej doby, počítačový maniak, homonet a pod. Z pomenovaní, ako aj z písomného prejavu odpovedí na iné otázky vidieť, že mladí nemajú správne osvojený pravopis a taktiež nesprávne ponímajú niektoré výrazy a slová (závislák- závistlivec) a pod.

Za najčastejšie pozitíva komunikácie na Facebooku považujú mladí to, že ide o dobré, dostupné a rýchle spojenie, rýchle dorozumievanie, čítovanie, rozprávanie s kamošmi a priateľmi, prezeranie fotiek, komunikáciu s ľuďmi, ktorí sú ďaleko, udržiavanie vzťahu, ľudia sú tam smelší a pod.

Za najväčšie negatívum Facebooku považujú (uvádzame najčastejšie sa opakujúce odpovede) možno naivné kontaktovanie sa s nebezpečnými používateľmi, vírusy, iní môžu vidieť moje fotky a profil, sexuálne gify, je veľmi neosobný, „si ako vo výkladnej skrini“ ak sa neutajíš, menej chodím s kamošmi von, závislosť, plytvanie času, kyberšikanovanie, nemá žiadne negatíva, neviem a pod.

Taktiež nás zaujímalo, **či čítajú naši respondenti knihy**. Z výskumu vyplynulo, že 75% momentálne žiadnu knihu nečíta a 25% respondentov má momentálne knihu rozčítanú. Pýtali sme sa aj na jej názov a najčastejšie práve čítanou knihou bola kniha Harry Potter. Vyskytli sa aj názvy titulov ako Dedička 3, Hry o život, Tri gaštanové kone, Princezná Mia, Biblia a Životopis svätých a iné.

¹⁶ Tamže, s. 141.

Otázka **kedy si naposledy napísal nejaký list alebo pohľadnicu a poslal ju niekomu poštou** bola otázka taktiež otvorená. Najčastejšou odpoveďou bola odpoveď nikdy (nikdy som to neurobil, nikdy v živote, nigdi, nikdi), nedávno a ďalej rôzne časové rozpätia, napr. pred 2 až 5 rokmi. Za najčastejší dôvod písania bolo uvedené obdobie Vianoc a ďalej čas, kedy tínedžeri boli niekedy v letnom prázdninovom tábore, odkiaľ korešpondenciu odoslali.

Na otázku, **či používajú respondenti pri písaní diakritiku** nám 68% odpovedalo, že diakritiku nepožíva, niekedy 18 % a len 14% opýtaných sa snaží písať správne s diakritikou. Pri tejto odpovedi nás napadajú isté otázky. Prečo komunikujúci nemajú tendenciu vyjadrovať sa presne a korektné? Uľahčuje a urýchľuje im takéto písanie prenos informácií? Je takýto prenos dostatočne zrozumiteľný pre všetkých účastníkov komunikácie? Okrem nepoužívania diakritických znamienok používajú nejaké iné dohodnuté štandardizované skratky, či symboly? Tieto a ďalšie iné otázky by však boli záležitosťou nového výskumu.

Hollá hovorí, že pri písomnej komunikácii hrozí väčšie riziko vzájomného nepochopenia ako pri priamej interpersonálnej komunikácii, kde si okrem slov všimame aj neverbálnu stránku prejavu a máme možnosť si mnohé nezrovnalosti vysvetliť. Oveľa rýchlejšie môže dôjsť k nedorozumeniam, k vzájomným konfrontáciám, konfliktom a roztržkám.¹⁷ Musíme si uvedomiť, že samotná verbálna – písomná komunikácia – je nepostačujúca. Nie všetko sa dá napísať spôsobom, aby to druhá strana pochopila tak, ako sme to mysleli. Veľa slov je potrebných vysvetliť. Okrem toho, písomná komunikácia je oveľa zdĺhavejšia ako hovorená.

Poslednou otázkou nášho dotazníkového prieskumu bolo zistiť **názor mladých ľudí na rozvoj vlastnej slovnej zásoby**. Vyberáme odpovede na otvorenú otázku: slovnú zásobu si nerozvíjam nijak (niako), asi nie, čítam články na nete, píšem, čítujem si, cez TV, pozerám filmy, na Facebooku, vonku sa rozprávam, učím sa, pri hrách, čítam knihy, učím sa slovíčka na anglinu, vymýšľam nové slová, spoznávam slová zo slovníka, ja už nemusím rozvíjať, neviem a pod.

Na záver uvádzame závery nášho a taktiež závery výskumov Vrabca¹⁸:

- **On-line generácia čoraz viac času trávi v digitálnom svete.** Nadväzuje v ňom nové priateľstvá, realizuje svoje záľuby, získava, triedi, ale aj distribuuje informácie, komunikuje najrôznejšími kanálmi, zdieľa svoje myšlienky, buduje svoju identitu. On-line médiá zohrávajú v každodennom živote mladých ľudí kľúčovú úlohu. Používajú ich predovšetkým na zábavu, vzájomnú komunikáciu a v menšej miere

¹⁷ HOLLÁ, Z.: *Facebook a jeho vplyv na vývin prosociálnosti*. Zborník zo sympózia Dobro a zlo, alebo o morálke. Banská Bystrica: UMB 2012. Dostupné na: <http://www.pdf.umb.sk/jankalisky/vedecke-sympozium-2012.html>

¹⁸ VRABEC, N.: *On-line generácia: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti*. Bratislava: IUVENTA, 2010.

aj na rôzne neformálne a zväčša neorganizované formy digitálnej participácie.

- **Facebook, MySpace a ďalšie sociálne siete sa stávajú akousi občianskou spoločnosťou tínedžerskej kultúry.** Oblúbené sú medzi staršími žiakmi základných a predovšetkým medzi stredoškólkami a vysokoškólkami. Mimoriadnu popularitu medzi mladými ľuďmi má čítanie. Jednou z príležitostí vyplývajúcich z týchto čoraz populárnejších fenoménov je podľa našich zistení zdieľanie skúseností s ostatnými rovesníkmi, výmena informácií, názorov, rozvíjanie schopností diskusie, obhajovania vlastných názorov, logickej argumentácie.
- **Dnešní mladí ľudia preferujú najmä obrazové a zvukové informácie.** Viac ako textové dokumenty sú pre nich príťažlivé profily a stránky, v ktorých sú použité fotografie, videá, zvukové súbory a rôzne interaktívne a multimediálne prvky.
- **Paleta komunikačných aktivít používaných mladými obyvateľmi Slovenska je veľmi široká.** Okrem priameho kontaktu v rámci sociálnych sietí a čítacích programov sa zapájajú aj do diskusií, píšú komentáre a poznámky k rôznym témam, ktoré ich zaujali. Z hľadiska rozvíjania kľúčových kompetencií považujeme za pozitívny signál záujem mladých ľudí o účasť v diskusiách a vyjadrovaní vlastných, často kritických, názorov a postojov k rôznym otázkam života spoločnosti.

Človek sa prostredníctvom kontaktu s inými ľuďmi zúčastňuje na spoločenskom dianí, utvára si svoje životné pozície, názory, postoje. Komunikácia umožňuje formulovať, na jednej strane individuálne požiadavky a potreby, a na strane druhej hodnoty sociálnej skupiny a tým vytvára predpoklady pre jej súdržnosť. Správna komunikácia a pochopenie druhého sú jedny z mnohých dôležitých komponentov pri vytváraní konštruktívnych vzťahov medzi ľuďmi a v neposlednom rade i k sebe samému.

Literatúra

- HOLLÁ, Z.: *Facebook a jeho vplyv na vývin prosociálnosti*. Zborník zo sympózia Dobro a zlo, alebo o morálke. Banská Bystrica : UMB 2012. Dostupné na: <http://www.pdf.umb.sk/jankalisky/vedecke-symposium-2012.html>
- TIŠŤANOVÁ, K.: *Špecifiká pedagogického komunikovania*. Ružomberok: Verbum, 2012. 143 s. ISBN 978-80-8084-885-9
- MOTSCHINIG, R. - NYKL, L.: *Komunikácia zaměřená na člověka. Porozumět sobě i druhým*. Praha : Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3612-9.
- PRŮCHA, J.: *Dětská řeč a komunikace. Poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha : Grada, 2011.
- ŠIKULOVÁ, R.: *Rozvíjíme klíčové kompetence u žáků*. In: Od kľúčových kompetencií učiteľa ke kľúčovým kompetenciam žiaka. Ústí nad Labem : UJEP 2008. ISBN 978-80-7414-004-4.

VRABEC, N.: *On-line generácia: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti*. Bratislava : IUVENTA, 2010.

Internetové zdroje:

FACEBOOK, [online]. [citované 2013-13-08]. Dostupné na: <http://facebooknfo.own.cz/index.html/>

Vzťahy mladých ľudí vo virtuálnom svete

Mgr. Ivan Podmanický, PhD.

Láska zlepšuje toho, kto ju v srdci chová, ale aj toho, komu je určená.
(Else Hasse)

Úvodný citát naznačil, že problematika lásky sa vinie celými dejinami ľudstva. V minulosti síce bola ústredným motívom básnikov, hudobníkov, maliarov či filozofických a teologických úvah, ale ostávala na periférii záujmu empirických vied. Obávame sa, že situácia nie je iná ani v súčasnosti. Aj dnes akoby chýbala odvaha skúmať tento zložitý proces z multidisciplinárneho prístupu a nevidieť ho „len“ zo spirituálneho alebo výsostne biologického pohľadu, ale v kontexte všetkých dimenzií človeka s celkovými dopadmi na jeho vzťahy i na fungovanie celej spoločnosti.

Azda aj preto v súčasnosti hľadáme odpovede na otázky ako napr.: do akej miery sme schopní rozlišovať významové ekvivalenty lásky používané v hovorovej reči ako mať rád, milovať? Výskumy nám síce dokazujú, že medzi obidvoma pojmami existuje výrazný signifikantný vzťah, lebo obsahujú v sebe prejavy dôvery, radosti, uspokojenia, akceptácie, osobnej blízkosti i radosti zo vzájomnej podpory a darovania sa. Ale napriek tomu sú to iba modifikácie tej istej skutočnosti vyjadrujúce sexuálne, príbuzenské a priateľské citové väzby alebo môžeme medzi týmito dvoma stavmi vnímať významové odlišnosti? Dokonca si môžeme klásť otázku, čo všetko vlastne láska zahŕňa?

V tomto príspevku asi nedokážeme uspokojivo odpovedať na tieto otázky, ale plne si uvedomujeme, že láska tvorí zmysel bytia. Láska k niekomu druhému znamená milovať niekoho konkrétneho, teda predpokladá vzťah k inému „ty“. Model vzťahu „ja“ a „ty“ je zároveň aj základom pre vznik spoločenstva, v ktorom je tvorené a upevňované „my“. Od Gehlena i Shelera vieme, že človek je bytosť otvorená svetu, na rozdiel od zvierťa, ktoré je zakotvené vo vlastnom prostredí.¹

Človek potrebuje iného človeka, t. j. do tej miery sa realizuje ako duchovná bytosť, do akej sa nekochá sám v sebe, nie je orientovaný sám na seba, ale na niečo či niekoho vo svete. Ak človeka neprijímame aj s jeho duchovnou dimenziou, nič iné neostáva, iba ho vnímať veľmi plocho v rovine subjektívnej príjemnosti (slasti), čo však vedie

¹ FRANKL, V. E.: *Trpiaci človek*. Bratislava : LÚČ, 2006.

k jeho nivelizácii. Kde neexistujú objektívne platné hodnoty, ani ich hierarchia, tam zostáva len slasť. „Zatiaľ čo hodnota obsiahnutá v intencionálnych činoch predstavuje čosi prvotné, slasť je čosi reziduálne (zvyškové).“² Princíp slasti je patologický princíp.

Človek je vzťahovou bytosťou, ktorá sa realizuje cez vzťahy k inému. Milovať a byť milovaný, uistiť a byť uistený, objavovať a byť objavený, napomáha rozvíjať u ľudí „lovečnosť“ i motiváciu umožňujúcu premeniť zničujúcu rivalitu vo vzájomných vzťahoch na stav vzájomného rešpektu a uznania. Pokiaľ ľudia nájdu odvahu existovať ako slobodné bytosti ponúkajúce seba pre partnerský dialóg a vstupovať do vzájomných vzťahov v pravde, môžu nielen odolávať pohlteniu politickou mocou či konzumnou závislosťou, ale zároveň vytvárať aj stabilizujúce prostredie napomáhajúce poľudšťovať svet.³

Keď však zaniká existencionalný vzťah „ja“ a „ty“, zaniká aj personalita, t. j. schopnosť vysloviť „ty“.⁴ Pritom láska patrí k základným konštitučným prvkom človeka, čo výstižne vyjadruje grécky termín *anthropos*, ktorý v sebe spája dve slová *anthropos* („ten, ktorý je schopný pohľadu hore“) a *logos* (slovo). Ten, ktorý je schopný pohľadu hore – neoznačuje iba bytosť, schopnú vidieť za „horizont“, ale aj bytosť, ktorá dokáže stáť na vlastných nohách, kamsi kráčať a smerovať, udržiavať rovnováhu, vyváženosť, samostatnosť a najmä – ísť vlastnou cestou. Vo **vertikálnom zmysle** dokáže človek ako tvor vzpriamený vnímať a uvažovať aj nad niečím, čo ho presahuje a zároveň sa hodnotovo ukotviť. Na svoju os (gr. *axis*) si v priebehu vlastnej ontogenézy ukladá zvnútornené hodnoty, pomocou ktorých si vytvára akýsi „hodnotový chrbát“. Ten mu napomáha stáť vzpriamene, t. j. byť sám sebou a naplňovať vlastný životný zmysel. Vďaka svojmu **horizontálnemu rozmeru** dokáže vnímať svoju odlišnosť od druhých ľudí, vytvárať s nimi vzťahy a pritom ako osobnosť žiť autenticky svoj život a k tomu sa aj pretvárať.⁵

Napriek tomu, že človek má v sebe obsiahnutý veľký potenciál, nie vždy sa mu darí ho naplno rozvinúť. Od čias francúzskej revolúcie sa ľudstvo domnievalo, že cesta ku šťastiu vedie cez vzdelanie, slobodu a zbavenia sa rôznych povier. Na konci 20. storočia uverilo ďalšej ilúzii, ktorá hovorila o možnosti neustáleho rozvoja spoločnosti, lebo vďaka neustálemu nárastu produkcie i spotreby si môžu členovia spoločnosti neobmedzene uspokojovať všetky svoje „potreby“, a tým otvárať cestu ku šťastiu.

Šťastie sa stalo cieľovým snažením aj u človeka 21. storočia, čo našlo odraz aj v súčasnom postmodernom myslení, ktoré nielen spochybňuje a relativizuje každé poznanie, ale i všetky rituály, tradície, inštitúcie a v konečnom dôsledku manželstvo i rodinu. Upúšťa od hľadania pravdy, lebo si ju konštruje podľa vlastných pred-

² Tamže.

³ PODMANICKÝ, I.: *Možnosti etickej výchovy*. In: Šimegová, Kováčová: Šikanovanie v prostredí školy. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 204 – 216.

⁴ FRANKL, V. E.: *Trpiaci človek*. Bratislava : LÚČ, 2006. s. 145.

⁵ MRÁZ, M.: *Etika*. Trnavská univerzita : Fakulta humanistiky, 2001.

stáv. Navyše etika v tomto vnímaní nepozná povinnosť ani sankciu, limity ani obmedzenia, neprijíma ideál odopierania a obety, pozná len právo na uspokojenie túžby a právo na individuálne šťastie. Ponuka bezbolestných noriem etického života však vedie skôr k „rozladeniu“ hodnotového rebríčka, čo sa prejavuje napr. v odklone od povinností, spolupráce, obety, sebaremáhania ako kľúčových faktorov ovplyvňujúcich nielen kvalitu medziľudských vzťahov, ale aj vnímanie hodnoty človeka i života vôbec.⁶ Pokiaľ ide človeku len o šťastie, tak stráca dôvod, pre ktorý by mohol byť šťastný. Šťastie by nemalo byť finalitou nášho snaženia, ale skôr jeho sprievodným javom respektíve dôsledkom.⁷

Prirodzenými otázkami teda sú: je vôbec možné naplniť individuálne šťastie bez realizácie vzťahu k druhému, bez uvedomovania si potreby aj jeho šťastia? Je vôbec možné, aby v akejkoľvek rovine fungoval vzťah bez schopnosti človeka obmedzovať sa, prijať svoje limity, urobiť pre druhého niečo nezištne či bez empatie a celkového nastavenia sa pre neho?

Človek potrebuje motív pri svojej životnej púti. Pokiaľ nemá pred očami osobu alebo vec, na ktorej mu záleží a vidí iba sám seba, nemá motív na sebarealizáciu, ktorá je potrebná ako dôsledok naplňania zmyslu. Nemecké slovo pre zmysel pochádza zo staronemeckého slova „*sinnan*“⁸, čo znamená putovať, ísť, mať niekam namierené, o niečo sa snažiť, t. j. vyvinúť aktivitu. Silu interiorizovaných (zvnútornených) postojov a hodnôt človeka však preverujú životné udalosti a situácie. A v nich sa dá obstať iba ak s hodnotou života máme pozitívnu životnú skúsenosť a boli sme k prejavom úcty k životu vedení a formovaní výchovou.

MLÁDEŽ A VZŤAHY V SÚČASNOSTI

Pri diskusiách, s laickou i odbornou verejnosťou, na tému súčasná mládež sa stretávame s rozpornými tvrdeniami. Pokiaľ prebieha debata v intímnejšej atmosfére, končí obyčajne pri konštatovaní, že s mládežou je to čoraz horšie a čoraz ťažšie sa s ňou pracuje. Ak však prebieha diskusia na otvorených fórach, mladí ľudia sú v nej hodnotení ako skvelá nastupujúca generácia, ktorá má síce svoje problémy, ale na vážnejšie obavy či kritiku nie je dôvod. Žiaľ k rozlúsknutiu tejto dilemy nevedie z našej strany vždy dobrá cesta. Namiesto toho, aby sme my dospelí načreli hlboko do vlastného vnútra a spytovali si svedomie, hľadáme „objektívne príčiny“ mimo nás a spontánne obviňujeme novú generáciu, akoby dnešné deti boli odlišné od detí narodených v minulosti. Pritom sú len odrazom doby, v ktorej existujú a môžeme od nich očakávať len to, čo sme do nich vložili. Mnohé síce žijú v určitom materiálnom blahobyt, využívajú

⁶ PODMANICKÝ, I.: *Možnosti etickej výchovy*. In: Šimegová, Kováčová: Šikanovanie v prostredí školy. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 204 – 216.

⁷ FRANKL, V. E.: *Psychotherapia pre laika*. Bratislava : LÚČ, 2009.

⁸ GRŮN, A.: *Knihla otázok a odpovedí*. Trnava : Dobrá kniha, 2010.

výdobytky nových technológií, ale na strane druhej, zažívajú aj nezáujem dospelých, citovú prázdnotu, či dokonca násilie.⁹

Martin Heideger povedal: „*Technika prekonala všetky vzdialenosti, avšak nevytvorila žiadnu blízkosť.*“ Duševné zdravie mladých ľudí je v tejto „preindustrializovanej“ dobe ohrozené najmä, na jednej strane predráždením zmyslov i ducha množstvom vnemov a informácií, na strane druhej preťažením rozhodovacích schopností príliš širokými možnosťami voľby.¹⁰ Jedincovi sú ponúkané rôzne alternatívy riešení, ktoré sa týkajú nielen trávenia voľného času a čo kde kúpiť, ale i realizácie pestrého výberu životných štýlov, zahŕňajúce kvalitatívne rôzne formy partnerských vzťahov, život na báze voľnej dohody, možnosť byť samostatným rodičom, život osamote, život v komunitách, dokonca skupinové manželstvá, manželstvá ľudí rovnakého pohlavia atď.

Je síce pekné mať možnosť voľby, ale zároveň si treba položiť otázku, do akej miery sú mladí ľudia na to pripravení? Ponúka náš edukačný systém dostatok priestoru na výchovu vzdelaného, kultivovaného a autonómneho jedinca schopného konať zodpovedné rozhodnutia? Do akej miery napomáha plniť tento cieľ rodina? Navyše, keď v súčasnosti dominujú ideológie, ktoré *a priori*, od samého počiatku, tvoria vo vedeckom výskume súhrn falošných východísk a skreslených, priam vyprázdnených pojmov. Je to veľmi rizikový jav, čo sa týka najmä základných bioetických a ekologických princípov.¹¹

Pod vplyvom týchto skutočností, zlyhávania školského systému i funkcií rodiny býva realita života vnímaná mladými ľuďmi často skreslene, zjednodušene, čomu napomáha „útek“ do virtuálneho sveta, hier a umelo simulovaných situácií, ktorých riešenie je väčšinou mimo životnej skutočnosti a nevyžadujú prebratie zodpovednosti za ne.

Neradi by sme sa dopustili zjednodušeného pohľadu na výdobytky techniky a videli v nich len negatívne dopady. Pokiaľ chápeme virtuálny svet ako druh online komunity, pomocou ktorej môžu užívatelia rozvíjať svoju interakciu, vytvárať a užívať objekty, tak pri dodržaní určitých pravidiel môže byť prínosom. Najmä vtedy, keď virtuálne svety nie sú limitované len hrami, ale sú využívané ako sprostredkovateľ vedeckých konferencií či textového chatu. Problém nevidíme v moderných technológiách, skôr v miere ich užívania a preferovania na úkor iných ľudských potrieb a hodnôt. Stačí napr. porovnať koľko času denne trávia mladí ľudia surfovaním po internete či facebooku a koľko pri športových kultúrno-spoločenských podujatiach. Do akej miery budujú svoje rovesnícke vzťahy prostredníctvom i konkrétnych každodenných osobných stretnutí alebo len virtuálnych sietí.

⁹ PODMANICKÝ, I. - PODMANICKÁ, Z.: *Vývoj legálneho rodinného stavu v SR a axiologické východiská pre výchovu k manželstvu a rodičovstvu*. In: *Studia Aloisiana*. Trnava : Dobrá kniha, 2011, roč.2, č.1 s. 5 – 16.

¹⁰ BREZINKA, W.: *Filozofické základy výchovy*. Praha : Zvon, 1996.

¹¹ ZASEPA, T.: *Znaky psychologického vplyvu médií na spoločnosť a rodinu*. In: Rodina a médiá. Zborník z vedeckej konferencie. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008, s. 341 – 350.

Zdôrazňujeme osobné stretnutia, lebo vrcholná realizácia človeka ako osoby a ľudstva je v podstate dynamický proces, v ktorom sa prejavujú tri kľúčové pojmy trinitárnej teológie osoba (persona), vzťah (relatio) a spoločenstvo (comunia). Čiže bytostná štruktúra sa človeka sa realizuje v procese osobného a osobnostného rozvoja, vzájomnej komunikácie a utvárania vzťahov.¹² Inak povedané, vzťahy sú dôležitým spôsobom realizácie človeka, prostredníctvom ktorých si uvedomuje množstvo svojich talentov, spoločenské postavenie, svoju dôstojnosť, veľkosť, výnimočnosť, ale hlavne, že je hodný milovania.

Aby mladý človek odolal nástrahám virtuálneho sveta, naučil sa rozlišovať dobré od zlého, podstatné od nepodstatného a aby mohol byť sám sebou, potrebuje byť na to pripravený, vychovávaný. Výchova mu umožňuje objaviť podstatu a zmysel života, vedie k poznávaniu seba samého i k uvedomovaniu si svojich limitov, čím naplňa cestu k múdrosti.¹³ Aj pri nej sa v súčasnosti stretávame s tendenciou presadzovať v školskej edukácii hodnotový neutralizmus vo výchove, čo až nebezpečne pripomína vytváranie nového, tzv. korektného slovníka v pedagogike, majúce však výsostne politický a nie odborný charakter. Výchova nemôže byť hodnotovo neutrálna. Pokiaľ to tak je, zo študentov sa postupne stávajú ľudia, ktorí namiesto toho, aby budovali svoju hodnotovú „axis“, kráčajú po piesku a celú svoju životnú energiu spotrebujú na bludnú chôdzu po nestabilnom teréne.

Formačný aspekt nesie v sebe totiž hlboký mravný rozmer, ktorý spočíva v prirodzenej túžbe i disponovanosti človeka nielen plne realizovať svoje bytie prostredníctvom dobra, ale aj v jeho autorite rozvíjať pozitívne medziosobnostné vzťahy v celom sociálnom priestore. Preto by mal byť počas svojej mladosti vedený a pripravovaný na to, že raz bude stáť na vlastných nohách. V praktickom živote to znamená, že sa bude vedieť postarať o seba, svojich potomkov a zároveň bude schopný prebrať zodpovednosť nielen za seba, ale aj za menšiu či väčšiu skupinu ľudí.

Nevravíme asi nič nové, keď tvrdíme, že primárny priestor pre výchovu je v rodine. Napriek rôznym, často veľmi svojským argumentáciám, že rodina postavená na heterosexuálnej štruktúre manželstva je už prežitok, archaizmus a minimálne je nahraditeľná inými formami usporiadania, je i naďalej optimálnym miestom, kde sa deti učia prirodzene vnímať akt recipacity, zvyrazňujúci na jednej strane ľudskú spätosť i vzájomnú závislosť a na strane druhej, umožňujúci prekonávať rozdiel medzi vlastným ja a ostatnými ľuďmi práve formou obojstrannej výmeny hodnôt, pomoci a darov. Človek ani v dospelosti nie je sebestačná bytosť i keď moderná kultúra mu môže nahovárať niečo iné. Choroby, jednotlivé životné krízy, opustenosť, samota sú tými medzníkmi v jeho živote, kedy si začne uvedomovať hranice svojej „nedotknú-

¹² MRÁZ, M.: *Sociálne univerzum a jeho dimenzie - globalita a katolicita*. In: Sociálne univerzum v pohľade humanitných vied. Trnava : Centrum komunikácie FF, 2008.

¹³ PÍNC, Z.: *Fragmenty k filozofii výchovy*. Praha : OIKOYMENH, 1999, s. 48.

teľnosti“ a tým aj nezávislosti na druhých. Potreby, ktoré si dokázal zabezpečiť svojimi silami mu zrazu zabezpečuje niekto iný. Pochopenie vlastnej zraniteľnosti umožňuje človeku prijímať pomoc druhých a zároveň si vytvárať prístup k slabostiam iných.¹⁴

Rodina nie je ľudský vynález určený na dosahovanie egoistických cieľov, ktorý je možné prerábať a manipulovať tak, aby bolo možné dosahovať ciele iné. Ona je špecifická, typicky ľudská sociálna sústava, ktorá z logoterapeutického hľadiska potrebuje orientáciu na zmysel. To, či bude priestorom pre raj alebo pekló, zdrojom lásky alebo utrpenia závisí od toho, čo z nej urobí jej jednotliví členovia.¹⁵

Pre výchovu je dôležitý jazyk kultúry, lásky a porozumenia, ako vstupná brána do poznania ako takého. Priam *porta vitae* (brána života), lebo umožňuje alebo znemožňuje byť dieťaťu, tým čím má byť t. j. samo sebou. Okrem tradičných, nenahraditeľných atribútov ako sú bezpodmienečné prijatie, láska, viera, obeta a odpustenie, potrebuje výchova implicitne obsahovať aj triádu vzájomne prepojených kľúčových hodnôt, upevňujúcich rodinu i výchovné spoločenstvo, a ktoré sú zároveň základným predpokladom budovania budúcich vzťahov – **čas, rešpekt a vďačnosť**.¹⁶

Všetci tak trochu trpíme syndrómom dnešného postmoderného človeka, ktorý je neustále v pohybe a na nič nemá čas. Ale výchova potrebuje čas, trpezlivosť, záujem, pozornosť a každodennú prítomnosť rodiča, učiteľa či vychovávateľa. **Čas** však patrí k primárnym predpokladom rodinnej výchovy, lebo tá sa môže realizovať len v konkrétnych vzťahoch, ktoré si vyžadujú každodennú prítomnosť edukátora alebo rodiča. V prítomných vzťahoch pripravujeme dieťa na jeho budúce vzťahy. Každý skutočný vychovávateľ vie, že pokiaľ chce skutočne vychovávať, musí darovať niečo zo seba. **Vychovávať znamená principiálne zdieľať sám seba.** Ale ako sa to dá, keď každodenný čas rodičov strávený s deťmi sa pohybuje u otcov v priemere okolo 5 minút a matky ich v tomto pomaly začínajú dobiehať. V prípade učiteľov je to zase často neprimeraná pracovná záťaž, počet žiakov v triedach, osamotenosť v ich problémoch a spoločenský tlak preferujúci len výkon žiakov, ktorý im znemožňuje venovať viac času formácii žiakov. Pokiaľ nevenujeme čas deťom, keď ho skutočne potrebujú, tak potom, keď ho už aj budeme mať, nedokážeme väčšinou dobehnúť stratené. Nahrádzame to nie vždy vhodnými formami, keď si vlastné svedomie žehlíme korumpovaním detí drahými darmi alebo službami a neprimeranou „ústretovosťou“. Potom sa divíme, že deti (často i rodičia) berú mnohé veci ako samozrejmosť, nevidia za jednotlivými skutkami obeť či námahu niekoho iného, čo podporuje nielen nárast ich egoizmu, ale často i zrodenia „tyrana“, ktorý využíva svoje okolie na zabezpečenie svojich potrieb. Vychovávateľ či rodič je pre dieťa svedkom hľadania pravdy a dobra.

¹⁴ HENRIKSEN, O. J. – VETLESEN, J.A.: *Blízke a vzdálené*. Boskovice : Albert, 2000.

¹⁵ LUKASOVÁ, E.: *Logoterapie vo výchove*. Praha : Portál, 1997.

¹⁶ Tamže. pozri tiež: ŠMÍDOVÁ, M. - TREBSKI, K.: *K zdrojom myšlienky komunitnej rehabilitácie ako budúcim orientačným bodom v sociálnej práci*. In: Acta Missiologica, 2, 2008, č. 1.

Ono nemá vo svojom začínajúcom živote veľa istôt. Jednou z nich je práve prostredie milujúceho človeka, ktorý mu napomáha ho objavovať a uisťovať o hodnote života. Darovať čas znamená byť tu pre druhého, lebo o neho stojíme.¹⁷

Rešpekt je časté slovo znejúce v ľudskej komunikácii, ale nie sme si istí, že aj rovnako chápané. Keď zaznie „rešpektujem ťa“, na prvé pocity to znie príjemne, ale je to naozaj vždy skutočný rešpekt alebo iba ľahostajnosť? Realizácia potreby milovať a byť milovaný, objavovať a byť objavený napomáha rozvíjať v dieťati „človečenstvo“ i motiváciu umožňujúcu premeniť zničujúcu rivalitu vo vzťahoch na stav vzájomného rešpektu a uznania. Slovo rešpekt obsahuje v sebe pôvodný latinský základ „*spectare*“ – pozorovať, dívať sa.¹⁸ Symbolicky povedané, aj výchova sa dá realizovať len vtedy, keď sa rodič alebo vychovávateľ díva, pozoruje, vidí konkrétnu situáciu svojho zverenca. Vtedy ho poznáva a môže rešpektovať, čím v ňom zároveň rozvíja zdravú sebaúctu.

Triádu spomínaných hodnôt dopĺňa vo výchove **vďačnosť**. Spolu s časom i rešpektom upevňujú vzťahy, podporujú vzájomnú vnímavosť, citlivosť, empatiu a kultivujú prostredie láskavosťou. Prostredníctvom vďačnosti si uvedomujú rodičia, pedagógovia i deti, že boli obdarovaní. Jeden obohatený, druhý uznaný.¹⁹ Zároveň vďačnosť zblízuje a posilňuje pozitívne ladené sociálne správanie aj do budúcnosti. Niekedy sa my dospeli domnievame, že len my musíme deťom stále niečo dávať, ale popritom zabúdame ako veľa od detí dostávame. V škole i v rodine. Prejaviť vďačnosť si vyžaduje pokoru a všímavosť, ale aj uznanie hodnoty druhého prostredníctvom jeho činu.²⁰

Aj v dnešnej dobe však potrebuje výchova typické znaky, bez ktorých nemôže existovať v žiadnom historickom období – autoritu, tradície, rituály. Kríza autority súvisí s krízou tradícií, s krízou nášho vzťahu k minulosti. Základom **pietas** (lat. spravodlivosť, poctivosť, mravnosť, bezúhonnosť, súcitiť, zbožnosť, vďačnosť, láska, vernosť) je úcta k minulosti, t. j. okrem iného zastávať názor, že naši predkovia môžu byť príkladom, ktorý sa oplatí nasledovať. Mýtus o pokroku je zakomponovaný v predstave, že sa treba úplne oslobodiť od skúseností či názorov našich predkov ako nepodstatných archaizmov. Táto úcta k minulosti sa v prítomnosti premieta aj do vzťahu k žijúcim starým ľuďom ako vzorom, ku ktorým sa oplatí približovať, čo je podstatné aj pre výchovu mladej generácie. Tento moment zvýrazňuje i Benedikt XVI., keď hovorí, že štvrté prikázanie obsahuje aj tichú kapitolu o zaobchádzaní so starým človekom, je v nej aj podmienka našej vlastnej budúcnosti – aby sme sa neskoršie mohli s dôve-

¹⁷ PODMANICKÝ, I. - PODMANICKÁ, Z.: *Súčasná rodina v Slovenskej republike a problematika rodinného života v 21. storočí*. In: *Spoločnosť, kríza, rodina*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ružomberok : Pedagogická fakulta KU 2010, s. 423 – 431.

¹⁸ FUCHS, E.: *Co dělá naše jednání dobrým?* Jihlava : Mlýn, 2003.

¹⁹ LUKASOVÁ, E.: *Rodinné štáste*. Bratislava : LÚČ, 2009.

²⁰ PODMANICKÝ, I. - PODMANICKÁ, Z.: *Vývoj legálneho rodinného stavu v SR a axiologické východiská pre výchovu k manželstvu a rodičovstvu*. In: *Studia Aloisiana*. Trnava : Dobrá kniha, 2011, roč.2, č.1 s. 5 –16.

rou vydať v ústrety starobe. Dešpekt k starobe (v modernej dobe vnímanej skôr ako choroba, nešťastie, nepotrebnosť) i k predkom nivelizuje rozmer lásky a bagatelizuje jej pravú podstatu.²¹

Posledný, spomenutý krok, ktorý môže napomôcť mladým ľuďom vytvárať kvalitné vzťahy aj v súčasnom virtuálnom svete je, aby sme do výchovy prinavrátili pedagogický optimizmus a základné cnosti – **vieru, nádej a lásku**. Pokiaľ k nim pridružíme hodnoty ako čas, rešpekt a vďačnosť, vtedy je veľký predpoklad, že sa nám podarí vo výchove realizovať minimálne myšlienku K. Čapka: „*Deti sú súčasne pravek ľudstva v nevinnosti ako aj v zlom a túžia vedieť, čo je správne a čo nie. Deti nemusíme učiť imaginácii ani životnej energii, majú jej viac ako dospelí. Deti musíme chrániť, aby nespadli do rybníka.*“

Príspevok vznikol a bol podporený grantovou agentúrou VEGA – projekt č. 1/0878/12

Literatúra

- BREZINKA, W.: *Filozofické základy výchovy*. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5
- FRANKL, V. E.: *Psychotherapia pre laika*. Bratislava : LÚČ, 2009. ISBN 978-80-7114-690-2
- FRANKL, V. E.: *Trpiaci človek*. Bratislava : LÚČ, 2006. ISBN 978-80-7114-638-4
- FUCHS, E.: *Co dělá naše jednání dobrým?* Jihlava : Mlýn, 2003. ISBN 80-86498-03-4
- GRŮN, A.: *Knihy otázok a odpovedí*. Trnava : Dobrá kniha, 2010. ISBN 978-80-7141-698-8
- HENRIKSEN, O. J. – VETLESEN, J.A.: *Blízke a vzdálené*. Boskovice : Albert, 2000. ISBN 80-8534-85-5
- MRÁZ, M.: *Etika*. Trnavská univerzita : Fakulta humanistiky, 2001. ISBN 80-88774-66-7
- MRÁZ, M.: *Sociálne univerzum a jeho dimenzie – globalita a katolicita*. In: Sociálne univerzum v pohľade humanitných vied. Trnava : Centrum komunikácie FF, 2008. ISBN 978-80-8082-232-3
- LUKASOVÁ, E.: *Logoterapie vo výchovė*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-180-0
- LUKASOVÁ, E.: *Rodinné šťastie*. Bratislava : LÚČ, 2009. ISBN 978-80-7114-725-1

²¹ PODMANICKÝ, I. - PODMANICKÁ, Z.: *Súčasná rodina v Slovenskej republike a problematika rodinného života v 21. storočí*. In: *Spoločnosť, kríza, rodina*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ružomberok : Pedagogická fakulta KU 2010, s. 423 – 431.

- PODMANICKÝ, I. - PODMANICKÁ, Z.: *Súčasná rodina v Slovenskej republike a problematika rodinného života v 21. storočí*. In: *Spoločnosť, kríza, rodina*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ružomberok : Pedagogická fakulta KU 2010, s. 423 – 431. ISBN 978-80-8084-610-7
- PODMANICKÝ, I. - PODMANICKÁ, Z.: *Vývoj legálneho rodinného stavu v SR a axiológické východiská pre výchovu k manželstvu a rodičovstvu*. In: *Studia Aloisiana*. Trnava : Dobrá kniha, 2011, roč.2, č.1 s. 5 –16, ISSN 1338-0508
- PODMANICKÝ, I.: *Možnosti etickej výchovy*. In: Šimegová, Kováčová: *Šikanovanie v prostredí školy*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2011, s. 204 – 216. ISBN 978-80-8082-484-6
- PINC, Z.: *Fragmentsy k filozofii výchovy*. Praha : OIKOYMENH, 1999, s. 48 ISBN 80-7298-004-1
- ŠMÍDOVÁ, M. - TREBSKI, K.: *K zdrojom myšlienky komunitnej rehabilitácie ako budúcim orientačným bodom v sociálnej práci*. In: *Acta Missiologica*, 2, 2008, č. 1.
- ZASEPA, T.: *Znaky psychologického vplyvu médií na spoločnosť a rodinu*. In: *Rodina a médiá*. Zborník z vedeckej konferencie. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008, s. 341 – 350. ISBN 978-80-8084-421-9

Cynizmus *versus* pravda v komunikácii

Prof. Tadeusz Zasepa, PhD.

Boľavým znakom našich čias je fakt, že v postmodernej spoločnosti ľudia zlej vôle vytvárajú prostredie, ktoré v značnom stupni vplýva na mentalitu a životný štýl súčasného človeka. Títo ľudia nepredstavujú veľmi početnú skupinu, a napriek tomu sú natoľko dobre zorganizovaní a disponujú takým vplyvom na politiku, ekonomiku a masovokomunikačné prostriedky, že majú výrazný vplyv na život ostatných sociálnych skupín. Spravidla sú to vysoko inteligentní ľudia¹ s dobrým vzdelaním. Taktiež sú spravidla zámožní a solidárni s ľuďmi, ktorí sú im podobní. Mnohí z nich sa nachádzajú na vysokých miestach v politike, médiách, ekonomike, školstve, kultúre a umení. Hlavným cieľom ich života je ľahké robenie kariéry, rýchly vzostup v sociálnej hierarchii, hromadenie majetku, vytváranie si komfortu existencie a fungovania – v nedostupnom pre väčšinu spoločnosti svete výhodného egoizmu a materiálneho blahobytu. V dôsledku toho správanie sa ľudí, ktorých – vo vyššie naznačenom význame – možno nazvať cynikmi, je veľmi vzdialené od evanjeliových zásad, a tiež od životného štýlu rozhodnej väčšiny obyvateľstva.

Cynici vyznávajú také svetonázory a také životné štýly, ktoré predstavujú zopakovanie prvotného hriechu. Povzbudzujú totiž k tomu, aby sme demokraciu a toleranciu stavali nad lásku a pravdu; aby každý robil to, čo chce; aby sme objektívne normy konania považovali za prejav spiatocníctva a nie za potvrdenie poctivosti či zdravého rozumu.

Cynici opakujú archaický mýtus o existencii ľahkého šťastia, čiže šťastia dosiahnutého iným spôsobom ako prostredníctvom lásky, vernosti a zodpovednosti. Niektorí z nich hlásajú absurdné a „pokrokové“ názory tohto typu preto, aby „ospravedlnili“ svoj životný štýl, čiže preto, aby dotvorili politicky „správnu“ ideológiu k eticky nesprávnemu konaniu. Sú medzi nimi aj takí, ktorí s plným vedomím hlásajú chorú filozofiu života preto, aby manipulovali inými ľuďmi, aby ich mohli riadiť, aby na nich mohli zarábať, aby mohli využiť spoločnosť pre vlastné zvrátené ciele.

Varujúc mládež i dospelých pred cynickými ľuďmi tohto typu niekedy používam alegóriu „strašného“ sna. Vysvetľujem, že najstrašnejší sen, aký sa môže cynickým ľuďom prisniť, je sen o tom, že v niektoré ráno sa zobudia avidia okolo seba samých šťastných ľudí. Cynici urobia všetko preto, aby k tomu nedošlo, pretože v ich záujme

¹ Inteligencia nie je to isté, čo múdrosť. Inteligencia znamená schopnosť pochopiť svet, kým múdrosť znamená schopnosť pochopiť lásku – využívať inteligenciu, poznanie a vzdelanie pre realizáciu jedineho cieľa: aby sme milovali.

je, aby väčšinu spoločnosti predstavovali zranení a bezradní ľudia. Cynici si totiž dokonale uvedomujú, že najlahšie je riadiť a manipulovať ľudí naivných, závislých a nešťastných. Najlahšie je tiež sa na takýchto ľuďoch obohatiť. Práve preto cynici najradšej produkujú a predávajú tovary predurčené pre nešťastných ľudí, t.z. alkohol, drogy, cigarety, pornografiu, prostitúciu, antikoncepciu, násilné filmy, primitívne televízne programy a vulgárne časopisy. Všetky tovary tohto typu majú dve spoločné črty: ničia zdravie, psychiku a sociálne väzby človeka, a zároveň ich možno lacno vyprodukovať a následne predat s veľkým ziskom.

Cynici vedia, že na toxických tovaroch sa môžu najrýchlejšie obohatiť, samozrejme pod jednou podmienkou: že nájdu klientov, ktorí kúpia tieto jedovaté produkty. Preto cynici nečakajú pasívne na nešťastných ľuďoch, ale robia všetko, aby našli milióny odberateľov svojej toxickkej ponuky. Vedia, že nestačí vyprodukovať toxické tovary, ktoré prinášajú najväčší zisk. Treba ešte „vyprodukovať“ klienta. Pre dosiahnutie tohto cieľa si prenajímajú „politicky“ správnych sexuológov, pedagógov, psychológov či sociológov preto, aby súčasnému človeku predstavovali takú životnú filozofiu, ktorá ho urobí nešťastným.

Cynici obyčajne nevyhľadávajú kontakt s Cirkvou, s katolíckymi médiami (iba ak by to robili pre dosiahnutie konkrétnych ziskov, napríklad politických či obchodných). Napriek tomu ostávajú dôležitou referenčnou skupinou pre nových evanjelizátorov, a to minimálne z niekoľkých príčin. Po prvé, cynici sa snažia o to, aby ich väčšina ľudí uznala za najvyššie autority v každej oblasti života.² Sami sa stavajú do roly tých, ktorí majú zastúpiť „zastarané“ náboženské autority. Po druhé, cynici sa radi stavajú do pozície neomylných sudcov Cirkvi a jej pastoračnej činnosti. Po tretie, cynici sa snažia vplývať na súčasného človeka takým spôsobom, aby mu prekážali v prijímaní evanjelia a v správaní sa podľa jeho zásad.

Z vyššie vypovedaných príčin by Cirkev v našich časoch nemala unikať kontaktu a niekedy priamo konfrontácii s cynickými ľuďmi tohto typu. Nemožno ich opomenúť obzvlášť v tých formách komunikácie, ktoré sa realizujú vo verejnom priestore, napríklad v masovokomunikačných prostriedkoch, v školách alebo vo verejnej debate.³ Rozumné stretávanie sa a komunikácia s cynikmi si z očividných dôvodov vyžaduje výrazne solídnejšie vedomosti a kompetencie než stretávanie sa a komunikácia s ľuďmi dobrej vôle. Je tomu tak o to viac, že rozhodná väčšina súčasných cynikov dobre pozná evanjelium a učenie Cirkvi. Títo ľudia sa zvyčajne viac ako desať rokov zúčastňovali na katechéze. Mnohí z nich majú za sebou formáciu v rámci akademickej pastoračnej služby či dokonca prácu v katolíckych médiách.

Komunikácia s ľuďmi zlej vôle nie je ľahká a samotná dobrá vôľa tu nebude stačiť.

² Média v súčasnosti „cynicky“ obchádzajú termín „autorita“ a nahrádzajú ho termínom „celebrita“.

³ JOOS, A: *Mesagio cristiano e comunicazione gogi*, Negrar, 1989, s. 342.

Z toho dôvodu mnohí kňazi i veriaci laici prežívajú v kontakte so súčasnými cynikmi závažné ťažkosti. Vo verejných diskusiách sa cynici prezentujú zvyčajne dobre. Vo všeobecnosti sú spokojní, precízni vo svojich klamstvách a profesionálni v manipuláciách. Nemajú pravdu – ale klamú a dokážu to perfektne maskovať. Keď sa cynici stretnú s partnermi v dialógu, ktorí sa zdajú byť naivní alebo nie príliš kompetentní, vtedy sa blysnú a robia dobrý dojem. Menej pozorný poslucháč alebo divák si môže sformulovať záver, že pravda je na ich strane. Niekedy kňazi alebo veriaci laici emocionálne nevydržia konfrontáciu s cynikmi, ktorí zo zásady smerujú k tomu, aby svojich „protivníkov“ vyviedli z rovnováhy a aby týmto spôsobom znemožnili meritórnú diskusiu, v ktorej by boli cynici predurčení na neúspech. Nezriedka sa stáva aj to, že predstavitelia Cirkvi strácajú nad sebou kontrolu, pretože bolestne prežívajú fakt, že cynici sa snažia vyzeráť ako ochrancovia tých ľudí, ktorými v skutočnosti manipulujú bez akýchkoľvek výčitiek a pohrdajú nimi.

Iná častá chyba, ktorej sa kňazi, zasvätené osoby a veriaci laici dopúšťajú v kontakte s cynikmi, spočíva v tom, že sa snažia obrátiť tých, ktorí sú ľuďmi zlej vôle, ktorí nezamýšľajú rezignovať zo svojho cynizmu a dokonale si uvedomujú, že manipulujú ľuďmi pre vlastné zvrátené ciele. Takí ľudia predstavujú evanjelium a Cirkev v krivom zrkadle nie preto, že im chýbajú potrebné poznatky alebo niečomu nerozumejú, ale preto, že v ich záujme sa nachádza prekrúcanie evanjelia či podstaty kresťanstva. Z vyššie spomenutých príčin si komunikácia s cynikmi vyžaduje výnimočné kompetencie, emocionálnu rovnováhu a osobnostnú zrelosť. Vyžaduje si tiež bohaté skúsenosti a realizáciu záverov z predchádzajúcich stretnutí s ľuďmi tohto typu.

Najlepším odborníkom v komunikácii s cynickými a zvrátenými ľuďmi je Ježiš Kristus. On s nimi nielen začínal rozhovor, ale vnímal ich aj ako sociálnu skupinu, od ktorej začínal dialóg s vtedajšími ľuďmi. V kontakte s farizejmi a učeními v Písme – ktorí vo vtedajšej dobe zodpovedali dnešným cynikom – Ježiš Kristus nehovoril o Božej láske k človeku, ani nevysvetľoval Božie pravdy o človeku. On predovšetkým demaskoval ich zvrátenosť a zlú vôľu, a tiež objasňoval negatívne dôsledky ich názorov a správania.⁴

Ježiš v žiadnom prípade nebol naivný vo vzťahu k cynikom. Dokonale si uvedomoval, že cynici chceli urobiť všetko preto, aby mu zavreli ústa a mohli aj naďalej beztriestne manipulovať ľuďmi dobrej vôle, zohrávajúc pritom rolu ochrancov ľudu a strážcov ortodoxnej viery. Napriek poznaniu smrteľného nebezpečenstva sa Ježiš Kristus podujal na otvorenú polemiku s cynikmi a „bezhľadným spôsobom“ demaskoval ich zvrátenosť. Na druhej strane ľudí dobrej vôle rovnako dôrazne chránil pred cynikmi, pričom používal jednoznačné formulácie: „Zákonníci a farizeji zasadli na Mojžišovu stolicu ...“ (Mt 23,2-6). Obracajúc sa priamo na zvrátených ľudí Ježiš

⁴ LAMBIASI, F. - TANGORRA, G.: *Gesù Cristo comunicatore. Cristologia e comunicazione*, Milano 1997, s. 98.

hovoril: „Beda vám, zákonníci a farizeji, pokrytci, lebo zatvárate nebeské kráľovstvo pred ľuďmi ...“ (Mt 23,13-16; 27-28).

Súčasní cynici sú ľuďmi ešte viac zvrátenými než farizeji a učení v Písme pred dvetisíc rokov. Niektorí z nich nielenže nekonajú dobro, ale – na rozdiel od farizejov – ani nehlásajú dobro, mlčia o dobre. Nepokúšajú sa ani tváriť, že sú spravodliví. Naopak, otvorene hlásajú pohrdanie životom a dôstojnosťou človeka, kým rôzne patológie v medziľudských vzťahoch predstavujú ako ideál.

Komunikácia s cynickými ľuďmi tohto typu si má brať vzor z postoja Ježiša Krista vo vzťahu k farizejom. Prvým cieľom takejto komunikácie má byť demaskovanie zvrátenosti cynikov a ochrana ľudí dobrej vôle pred manipuláciou z ich strany. Možno to nespôsobí zmenu myslenia a správania samotných cynikov, ale spôsobí, že – demaskovaní – už nebudú môcť bezrestne manipulovať a klamať. Minimálne v našej prítomnosti zmlknú podobne ako farizeji demaskovaní vo svojej zvrátenosti museli zmlknúť v prítomnosti Ježiša. Škrípali zubami, ale nemohli aj naďalej vyzeráť v očiach ľudí ako múdri, poctiví a spravodliví. Novým evanjelizátorom je niekto, kto na Ježišov spôsob dokáže precíznymi argumentmi skutočne zatvárať ústa súčasným cynikom (Mt 22,34). Priblížme si v tomto zmysle niekoľko konkrétnych príkladov vzťahujúcich sa na situácie, s ktorými sa takmer každodenne stretávame v realite, najmä v európskom prostredí.⁵

Začneme od príkladov komunikácie s cynikmi v školskom prostredí vzhľadom na proces výchovy. Uvedomujeme si, že ľudia zlej vôle sa najviac usilujú vplyvať práve na školu a výchovu mladej generácie, lebo deťmi a mládežou sa dá najľahšie manipulovať preto, aby ich dovedli k rôznym druhom závislosti a aby medzi mladými ľuďmi našli čo najviac nekritických klientov pre nimi produkované a ponúkané toxické tovary.

Počas stretnutí v školách je možné čoraz častejšie počuť z úst cynických riaditeľov či učiteľov výrok, že ich škola je svetonázorovo „neutrálna“. Prvou reakciou musí byť demaskovanie absurdity mýtu tohto typu. Ďalej pripomenieme, že svetonázor je vlastne celok presvedčení o svete a človekovi, o väzbách a hodnotách, o morálnych normách a zmysle života. Svetonázorová neutralita vo výchove znamená, že vychovávateľ považuje každý spôsob ponímania človeka a každý spôsob konania za rovnako dobrý. V dôsledku toho poctivosť, pracovitosť a zodpovednosť musia byť vnímané a hodnotené rovnako ako klamstvo, lenivosť či týranie žiakov. V škole svetonázorovo „neutrálnej“ by mohol žiak v každej situácii vyhlásiť, že jeho spôsob správania je v súlade s jeho svetonázorom a svetonázorovo „neutrálna“ škola by musela takéto vyhlásenie rešpektovať dokonca aj v situácii trestného konania. Zhovárajú sa s cynickými pedagógmi im treba vysvetliť, že za ich postulátom svetonázorovo „neutrálnej“ školy sa neskrýva naivita, ale cynizmus. Ide im totiž o to, aby – ohňa-

⁵ Tamže, s. 99.

júc sa sloganom neutrality – odstránili z pedagogických systémov všetko to, čo má hodnotu a čo im bráni v manipulácii vychovávanými deťmi a mládežou. Je potrebné tiež vysvetliť, že hlásanie svetonázorovej „neutrality“ nenesie so sebou len fatálne dôsledky vo výchove, ale je aj priestupkom resp. trestným činom, keďže ten, kto hlása svetonázorovú „neutralitu“, deklaruje, že bude rovnako tolerovať tie svetonázory, ktoré sú trestné a zakázané právom (napríklad fašizmus, komunizmus, terorizmus, rasizmus). Predstavenie týchto očividných faktov zatvára cynikovi ústa.⁶

Iným prejavom cynizmu v školskom prostredí je hlásanie mýtu o slobode, demokracii a tolerancii ako najvyšších hodnôt vo výchove. Tieto mýty sú v súčasnosti rovnako populárne ako absurdné. Treba to však precízne vysvetliť v rozhovore s cynickými ľuďmi. Argumenty v tejto otázke sú očividné. Sloboda odtrhnúť od lásky a zodpovednosti vedie k závislosti a k prijímaniu takých rozhodnutí, ktoré spôsobujú stratu slobody. Závislý človek je totiž niekto, kto robí to, čo nechce, pretože predtým robil to, čo chcel. Podobne demokracia nemôže byť uznaná za najvyššiu hodnotu, keďže v Európe boli demokratickou väčšinou hlasov už neraz realizované zločinné rozhodnutia, vrátane akceptácie genocídy. Podobne absolutizácia tolerancie vedie k dramatickým sociálnym dôsledkom, keďže v praxi znamená zákaz odlišovania dobra od zla, čím učí bezmyšlienkovitému konaniu a poddajnosti krivde. Vedie taktiež k absurdným záverom, keďže človek, ktorý je povinný tolerovať všetko, musí tolerovať aj ... netoleranciu. Keď láska, pravda a zodpovednosť nie sú najvyššími hodnotami, tak sloboda, demokracia a tolerancia vedú k vytváraniu civilizácie smrti.⁷

Ďalší mýtus hlásaný cynikmi je mýtus o výchove bez stresov. Tento mýtus, podobne ako predchádzajúce, vedie k tomu, že žiak bude robiť to, čo je ľahšie, hoci škodlivé, namiesto toho, čo je ťažšie, ale čo slúži jeho rozvoju. Zoči-voči hroznému mýtu tohto typu treba vysvetliť, že učitelia a vychovávatelia majú urobiť všetko preto, aby sa oni sami nestali prameňom nezavineného stresu pre vychovávaných. Avšak ak niekto z detí a mládeže krivdí sebe alebo iným, v takom prípade potrebuje prirodzenú spätnú informáciu v podobe stresu či utrpenia. Mýtom je presvedčenie, že bez zakúsenia bolestných dôsledkov svojho konania budú vychovávaní zbierať skúsenosti zo sebou vykonaných omylov a budú sa natoľko účinne mobilizovať, aby sa v budúcnosti správali zrelým spôsobom. Fakty ukazujú, že časom ani najväčšie stresy nestačia, aby niekto prestal krivdiť sebe samému. Presne tak to býva v prípade rozhodnej väčšiny alkoholikov či narkomanov. Výchova v škole by nemala byť ani stresujúca ani naivne bezstresová, ale realistická, čiže múdra.⁸

Cynickí pedagógovia propagujú bez akýchkoľvek zábran ešte cynickejšiu zásadu, menovite zásadu: „Robím, čo chcem“. Povzbudzujú deti a mládež k úplnej spontán-

⁶ BREZINKA, W.: *Erziehung in einer Wertunsicheren Gesellschaft*, Basel 1993, s. 72.

⁷ Tamže, s. 78.

⁸ Tamže, s. 83.

nosti, k tomu, aby „boli sami sebou“, a k tomu, aby v sebe nič nepotláčali resp. nebrzdili. Zhovárajúc sa s cynikmi im treba vysvetliť, že z ich zásad sa najviac tešia zločinci, alkoholicy a narkomani. Oni v sebe skutočne nič nepotláčajú a nechávajú sa viesť spontánnosťou. Je potrebné tiež vysvetliť, že zásada „nič nebrzdí“ znamená, že žiak nemá „brzdiť“ svoju agresiu, lenivosť či egoizmus. Zásada „nič nebrzdí“ sa neprotiví len zdravému úsudku a starostlivosti o výchovu, ale protiví sa aj trestnému kódexu, ktorý nedovoľuje ľubovoľné správanie a úplnú „spontánnosť“.

Pozrime sa na ešte jeden príklad cynizmu v školskom prostredí. Už istý čas niektorí autori programov z profylaktiky závislostí hlásajú tézu, že v súčasnosti je potrebné rezignovať z tzv. „nulovej možnosti“, čiže z odporúčaného života v abstinencii v prípade detí a mládeže, keďže ide o „staromódnú“ a „nereálnu“ zásadu. Namiesto nej je podľa týchto autorov potrebné odporúčať „modernú“ profylaktiku, čiže zásahy, ktorým ide o redukciu strát. Znamená to napríklad, že ak sa mladí rozhodnú siahnuť po alkohole, treba im pomôcť, aby radšej siahli po pive než po víne alebo po tvrdom alkohole, radšej v známom prostredí než medzi cudzími ľuďmi atď.⁹

Úlohou kresťanského učiteľa a vychovávateľa je demaskovať fakt, že názory tohto typu sú prejavom výnimočného cynizmu. Predsa „redukcia strát“ nie je elementom profylaktiky závislostí, ale vo svojej podstate ide o krízovú intervenciu. V rozhovore s cynikmi však nemožno skončiť pri tomto očividnom tvrdení. Treba tiež demaskovať príčiny, pre ktoré chcú cynici zastúpiť profylaktiku závislostí redukciou strát. Robia to v ochrane vlastnej pracovnej i finančnej pozície. Hodnotiace výskumy totiž dokazujú, že ich profylaktické programy sú neúčinné. V takej situácii sa títo autori snažia o zmenu zásad hry. Nechcú sa zodpovedať z toho, nakoľko chránia deti a mládež pred psychotropnou iniciáciou, ale z toho, nakoľko umenšujú straty spôsobené siahnutím mladých ľudí po substanciiach, ktoré spôsobujú závislosť. Týmto zvráteným spôsobom sa snažia o udržanie svojej pracovnej a finančnej pozície. Meniac zásady hry môžu aj naďalej tvrdiť, že bez ich zásahov by boli straty medzi mladými ľuďmi ešte väčšie. Cynici sa súčasne usilujú odstrániť zo škôl tých odborníkov, ktorí dokážu účinným spôsobom predchádzať problematickému správaniu detí a mládeže, a nielen ohraničovať rozmery krívd a utrpenia.¹⁰

Priblížme si teraz niekoľko príkladov komunikácie s cynickými ľuďmi v prostredí zviazanom s masovokomunikačnými prostriedkami. Jedným z čitateľných príkladov cynizmu v tomto prostredí je odvolávanie sa mnohých novinárov na „slobodu slova“ preto, aby mohli robiť zlo, napríklad preto, aby mohli propagovať de-

⁹ Nie je náhoda, že pokusy o zavedenie „redukcie strát“ namiesto profylaktiky závislostí sa napríklad v Poľsku realizovali v tom istom čase, v ktorom pivovary zvýšili svoju aktivitu (kúpené pivovary) v oblasti reklamy piva. Táto reklama bola adresovaná najmä mládeži, pričom začala spolufinancovať aj také „profylaktické“ programy, ktoré neodporúčajú jednoznačne úplnú abstinenciu v rozvojovom veku.

¹⁰ DZIEWIECKI, M.: *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Jedność : Kielce, 2002, s. 49.

moralizáciu a pornografiu, aby mohli klamať a kohosi očierňovať, alebo preto, aby mohli urážať niečie náboženské cítěnie.¹¹ Demaskovanie cynizmu v takejto situácii vyžaduje precízne odlíšenie slobody „slova“ od slobody „pravdy“. Rozhodná väčšina novinárov a politicky „správnych“ médií chráni slobodu slova, ale nechráni slobodu pravdy. Pritom v právnom štáte musí byť absolútna sloboda v hovorení pravdy (v tomto prípade nemožno hovoriť o žiadnej cenzúre) a nulová tolerancia pre slobodu očierňovania, klamstva či urážania niečích náboženských citov. Ak niekto uráža osoby, hodnoty alebo symboly, ktoré sú cenné pre kresťanov, väčšina médií predstavuje jeho vystúpenie alebo propaguje jeho „umelecké diela“. Ak však niekto potvrdzuje očividné fakty, napríklad to, že hormonálna antikoncepcia ničí zdravie, prípadne že prezervatív nezabezpečuje ochranu pred AIDS, zvyčajne sa predstavovanie týchto faktov v politicky „správnych“ médiách stretáva s cenzúrou.¹² Je potrebné demaskovať fakt, že cynici vonkoncom nechránia slobodu pravdy, ale len slobodu slova – preto, aby mohli beztriestne klamať a manipulovať ľudí.

Iným prejavom cynizmu mnohých médií a novinárov je výnimočný záujem o homosexuálov s ich volaním po „rovnosti“. Z relácií politicky „správnych“ médií vyplýva, že homosexualita¹³ je najväčším problémom Európy a homosexuáli sú v horšej situácii ako napr. nezamestnaní. V tejto situácii je úlohou kresťanov demaskovanie cynizmu mediálneho obsahu tohto typu. Tento cynizmus je očividný, avšak dôležité je najmä to, aby boli precízne sformulované argumenty.

Je potrebné povedať, že homosexuáli majú v celej Európskej únii zabezpečené plné práva. Bez problémov a prekážok môžu vytvárať združenia, publikovať časopisy, spoločne bývať, prepisovať si majetky atď. V tejto situácii je volanie po „rovnosti“ nielen prejavom cynizmu, ale aj špinením dobrého mena svojich štátov za hranicami. Mediá, ktoré vysielať udalosti tohto typu v iných krajinách, nehovoria nič o plných právach homosexuálov v Európskej únii, ale opačne – sugerujú, že homosexuáli sú prenasledovaní. Skutočným cieľom volania po „rovnosti“ je propagovanie homosexuality a vtáňovanie ďalších obetí do tohto prostredia. Tak, ako alkoholici manipulujú inými ľuďmi preto, aby si vytvorili komfort pitia alkoholu, podobne homosexuálne prostredie manipuluje verejnou mienkou preto, aby si vytvorilo komfort bytia homosexuálom a vydobylo si rôzne nespravodlivé privilégia. Homosexuáli vytvárajú sociálne egoistické páry, keďže – na rozdiel od rodičov – neinvestujú sily a peniaze na výživu a výchovu detí. Situovanie homosexuálnych zväzkov na jednej úrovni s heterosexuálnymi zväzkami (napríklad prostredníctvom rovnakého zdaňovania) by bolo

¹¹ GABRIEL, K.: *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*, Freiburg, 1992, s. 231.

¹² KILPATRICK, W.: *Psychologiczne uwiadzenie*, Poznań, 1997, s. 143.

¹³ K problematike skutočných postojov slovenskej mládeže k homosexualite pozri: ŠTEFAŇAK, O.: *Religiozita mládeže. Na príklade Spíšskej diecézy*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, Ružomberok, 2009, s. 287 – 302.

prejavom krajnej sociálnej nespravodlivosti.¹⁴

Cynici tohto typu s pomocou ľavice homosexuálneho prostredia výrazným spôsobom popierajú ideu „rovnosti“. Rovnosť všetkých ľudí je predsa neodvolateľná a bezpodmienečná len vo vzťahu k ich dôstojnosti. Vo všetkých ostatných aspektoch má byť kritériom vo vzťahu k človekovi pravda a spravodlivosť. Keďže je pravdou, že nie všetci postupujeme rovnakým spôsobom, je spravodlivé, že naše osudy sú rôzne, že jedni sú svätými a iní sú odsúdení do väzenia, že jedni uzatvárajú šťastné manželstvá a rodiny alebo tvoria neplodné či netrvalé zväzky. Keby sme seriózne ponímali a realizovali cynický slogan o rovnosti všetkých „menšín“, potom zločinci a skorumpovaní politici by mali byť takisto vnímaní, ako poctiví obyvatelia. Ak je pedofil vyhodnený zo školy, nie je to prejav diskriminácie nejakej „menšiny“, ale ochrana detí pred zločincom.

Iným dôležitým prostredím, v ktorom stretávame cynických ľudí, je svet politiky. Jedným z najhorších prejavov cynizmu v tomto prostredí je oficiálne hlásanie hesiel o dôstojnosti a právach človeka, a neoficiálne propagovanie demoralizácie a civilizácie smrti. Typickým príkladom cynizmu medzi politikmi je tvrdenie, že v Európskej únii nejestvuje trest smrti. Úlohou kresťanov je demaskovanie tohto mýtu a používanie precíznej argumentácie v tomto smere. Európska únia nepoužíva trest smrti vo vzťahu ku vrahom a iným zločincom. Pritom tá istá Európska únia zavádza vo väčšine európskych krajín trest smrti pre deti vo fáze prenatalného vývoja (interrupcia)¹⁵, a niektoré krajiny Európskej únie zaviedli aj trest smrti pre chorých a starých ľudí (eutanázia). Tieto krajiny teda používajú smrteľnú diskrimináciu ľudí už nie vzhľadom na rasu či pohlavie, ale vzhľadom na fázu života. Cynickí politici Európskej únie bezpodmienečne chránia právo na život jedine tých ľudí, ktorí zabíjajú život (vrahovia), a zásadne sa domáhajú privilégií jedine pre tých, ktorí život neprinášajú (homosexuáli). Cynickým politikom tohto typu treba ukázať dôsledky ich cynizmu. Odvolávajú sa na právne regulácie, za ktoré oni hlasujú, možno povedať, že keby sme nenarodené deti uznali za vrahov, tak cynickí politici by museli dôsledne chrániť ich právo na život, a keby sme nenarodené deti uznali za homosexuálov, tak cynickí politici by museli bojovať o privilégiá pre tieto deti.

Iným príkladom cynizmu politikov je predstavovanie interrupcie ako práva ženy rozhodovať o tom, či chce byť matkou alebo nie. Zoči-voči takejto zvrátenej argumentácii treba vysvetliť, že interrupcia nemá nič spoločné s právom žien vedome rozhodnúť o svojom materstve. Interrupcia sa dotýka totižto výlučne tých žien, ktoré

¹⁴ SILVESTRI, G.: *Società complessa e nuove frontiere della profezia cristiana*, Roma, 1996, s. 18.

¹⁵ K problematike skutočných postojov slovenskej mládeže k interrupcii pozri: ŠTEFÁŇAK, O.: *L'influence de la religiosité aux attitudes bioéthiques de la jeunesse. Sur l'exemple de la Diocèse de Spis*, In: *L'éducation chrétienne et l'enseignement dans des pays européens après le IIe Concile de Vatican*, red. F. Kummer, Association Internationale Sciences, Éducation, Cultures, Traditions Fribourg – Suisse, Fribourg 2009, s. 236 – 238.

už sú matkami. Interrupcia neznamena voľbu „či chcem byť matkou alebo nechcem“, ale voľbu „či chcem byť matkou živého dieťaťa alebo chcem byť matkou dieťaťa zabitého“. Rozhodnutie konkrétnej ženy o tom, či chce byť matkou, môže ona prijať jedine predtým, než počne dieťa. Legalizácia interrupcie teda nemá nič spoločné s právom ženy rozhodnúť sa o vlastnom materstve.

Zhovárajú sa s cynickými politikmi sa môžeme stretnúť aj so zvráteným tvrdením z ich strany, že odmietajúc legalizáciu interrupcie sa Cirkev stáva zodpovednou za to, že časť žien realizuje interrupciu v skrytosti, zvyčajne v podmienkach, ktoré sú nebezpečné pre život a zdravie. Ak sa týchto politikov opýtame, či si uvedomujú, akú veľkú krivdu si spôsobujú tie ženy, ktoré sa rozhodujú pre interrupciu, vtedy cynickí politici odpovedajú, že ich nezaujíma to, čo tieto ženy robia, ale jedine to, v akých podmienkach to uskutočňujú. Zoči-voči deklarácii tohto typu je potrebné povedať, že v takomto prípade nie Cirkev, ale práve títo politici sú cynickí, keďže – používajúc ich vlastnú argumentáciu – by mali zlegalizovať aj krádež. Predsa omnoho viac osôb kradne než zabíja vlastné deti. Väčšina týchto zlodějov nemá taký pocit beztrstnosti, aký majú cynickí politici, v dôsledku čoho títo zloději kradnú v podmienkach, ktoré sú nebezpečné pre život a zdravie: preskakujú ploty, utekajú pred políciou, niekedy na nich dokonca aj ktosi strieľa. Ak cynických politikov skutočne nezaujíma to, čo robí obyvateľ, ale len to, v akých podmienkach to uskutočňuje, potom by mali zlegalizovať nielen interrupciu, ale aj krádež.

Ďalší príklad cynizmu medzi politikmi je ponímanie hormonálnej antikoncepcie ako lieku a umožnenie, aby sa v lekárnach legálnym spôsobom dal kúpiť tento jed. Hormonálna antikoncepcia predsa ničí zdravie nielen v dôsledku vedľajších účinkov, ale aj vzhľadom na jej priamy cieľ, ktorým je premena plodného organizmu, čiže zdravého, na neplodný organizmus, čiže chorý.¹⁶ Navyše, cynickí politici sa snažia o to, aby sa zdravie ničiaci antikoncepcia uhrádzala zo štátneho rozpočtu. V situácii, kedy je už liečenie neplodnosti refundované, prijatie zásady tohto typu by viedlo k situácii, v ktorej z peňazí daňových poplatníkov najprv doplácame na ničenie plodnosti, a následne z tých istých peňazí doplácame na liečenie neplodnosti.

Ešte iným typickým príkladom cynizmu politikov je legalizácia interrupcie zo sociálnych dôvodov. Úlohou kresťanov je demaskovanie výnimočnej zvrátenosti, ktorá sa skrýva za právnou reguláciou tohto typu. Táto regulácia totiž znamená, že rodičia majú právo, aby riešili svoje finančné problémy či psychické ťažkosti prostredníctvom zabíjania vlastných detí. Znamená tiež, že matka očakávajúca narodenie dieťaťa má právo vyžadovať od lekára, aby vyriešil jej mimomedické problémy. Úlohou kresťanov je pripomínanie očividného faktu, že medzi povinnosťami, ktoré právo pripisuje lekárskej starostlivosti, nie je riešenie mimomedických problémov pacienta.

Dokonca aj samotní lekári vyjadrujú začudovanie vtedy, keď počujú, že ich úlohou je starostlivosť o zdravie obyvateľov, a nie riešenie sociálnych či finančných problémov tehotných žien. Problémy tohto typu má riešiť zákonodarná a výkonná moc, samospráva, centrá sociálnej pomoci, farnosti, psychológovia a terapeuti, ale nie lekári.

Čím viac kňazi, zasvätené osoby, rodičia, katechéti, učitelia alebo iní veriaci demaskujú zvrátenosť a zlú vôľu súčasných cynikov, tým viac títo ľudia útočia na Cirkev a spochybňujú jej starostlivosť o človeka. Táto situácia sa nezmení, keďže cynikom bude vždy prekážať Katolícka cirkev, ktorá učí súčasného človeka myslieť a milovať podľa vzoru Ježiša Krista. Ten, kto myslí a miluje, nepoddáva sa manipulácii cynikov, a preto sa stáva objektom ich zúrivých útokov. Stáva sa, že niekto spomedzi cynických ľudí premýšľa o svojom doterajšom konaní a úprimne sa chce zmeniť. Takýmto ľuďom by mali kňazi a veriaci adresovať slová odvahy a nádeje. Vo všetkých iných prípadoch má byť prvým cieľom komunikácie účinná ochrana ľudí dobrej vôle – obzvlášť detí a mládeže – pred krivdou zo strany tých, ktorí zotrávajú v cynizme a zvrátenosti.

Literatúra

- BREZINKA, W.: *Erziehung in einer Wertunsicheren Gesellschaft*, Basel 1993.
- DZIEWIECKI, M.: *Wychowanie w dobie ponowoczesności*, Jedność : Kielce, 2002.
- GABRIEL, K.: *Christentum zwischen Tradition und Postmoderne*, Freiburg, 1992.
- GARHAMMER, E.: *Zielsicher und menschenoften*, Regensburg, 2001.
- JOOS, A.: *Mesagio cristiano e comunicazione gogi*, Negrar, 1989..
- KILPATRICK, W.: *Psychologiczne uwiedzenie*, Poznań, 1997.
- LAMBIASI, F. - TANGORRA, G.: *Gesù Cristo comunicatore. Cristologia e comunicazione*, Milano 1997.
- SILVESTRI, G.: *Società complessa e nuove frontiere della profesia cristiana*, Roma, 1996.
- ŠTEFAŇAK, O.: *L'influence de la religiosité aux attitudes bioéthiques de la jeunesse. Sur l'exemple de la Diocèse de Spiš*, In: *L'éducation chrétienne et l'enseignement dans des pays européens après le IIe Concile de Vatican*, red. F. Kummer, Association Internationale Sciences, Éducation, Cultures, Traditions Fribourg – Suisse, Fribourg 2009.
- ŠTEFAŇAK, O.: *Religiozita mládeže. Na príklade Spišskej diecézy*, Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, Ružomberok, 2009.

Virtuálny svet žiakov cirkevných stredných škôl v Spišskej diecéze

PaedDr. Ján Dravecký, PhD.

Internet zmenil model komunikácie medzi ľuďmi a výrazne zasahuje predovšetkým do života mladých ľudí. Prvá generácia, pre ktorú je internet úplnou samozrejmosťou, tzv. „on – line“ generácia – trávi veľa času v digitálnom (virtuálnom) svete.

- nadväzuje priateľstvá
- realizuje svoje záľuby
- získava, triedi, distribuuje informácie
- komunikuje s inými
- buduje svoju identitu

Výskumy zamerané na mladých vo virtuálnom svete:

- VRABEC, N.: ON-LINE GENERÁCIA: informácie, komunikácia a digitálna participácia mládeže v informačnej spoločnosti. Súhrnná správa o výsledkoch výskumu. Bratislava : IUVENTA, 2009.
- GREGUSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M.: Dospievajúci vo virtuálnom priestore. Záverečná správa z výskumu 2010. Bratislava : Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, 2011.

Náš prieskum

Prieskumná vzorka

- žiaci 4. ročníka katolíckych gymnázií a SZŠ v Spišskej diecéze

	Počet žiakov		zapojení
	celkom	v prieskume	v prieskume v %
Gymnázium sv. Andreja, Ružomberok	400	28	7,00
Gymnázium sv. F. Assiského, Levoča	299	69	23,08
Cirk. gym. P. U. Olivu, Poprad	142	19	13,38
Cirk. gym. Š. Mišíka, Sp. N. Ves	102	31	30,39
Cirk. gym. sv. Mikuláša, St. Lubovňa	229	25	10,92
Gymnázium A. Radlinského, D. Kubín	123	20	16,26
SZŠ Š. Kluberta, Levoča	238	49	20,59
SZŠ M. T. Schereerovej, Ružomberok	176	35	19,89
SPOLU	1709	276	16,15

Metóda prieskumu

- dotazník
- 29 otázok: 21 uzavretých, 4 otvorené, 2 poloopené, 2 škálové

Zameranie prieskumu

- možnosti pripojenia k internetu
- najčastejšie aktivity vykonávané na internete
- využívanie sociálnych sietí
- záujem o webové stránky z hľadiska obsahu
- bezpečnosť na internete

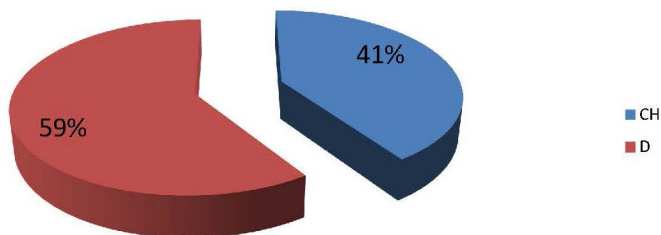
Zber dát

- september 2013

Prieskumná vzorka

RESP.	býva v						SPOLU	
	meste	%	na vidieku	%	neuviedli	%	abs.	v %
Chlapec	57	50,9	50	44,6	5	4,5	112	40,6
Dievča	62	37,8	101	61,6	1	0,6	164	59,4
Spolu	119	43,1	151	54,7	6	2,2	276	100,0

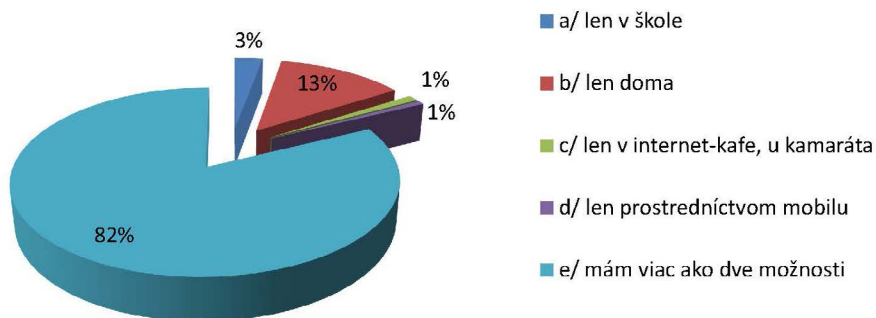
ŠTRUKTÚRA RESPONDENTOV

1 Mladí ľudia a on-line správanie

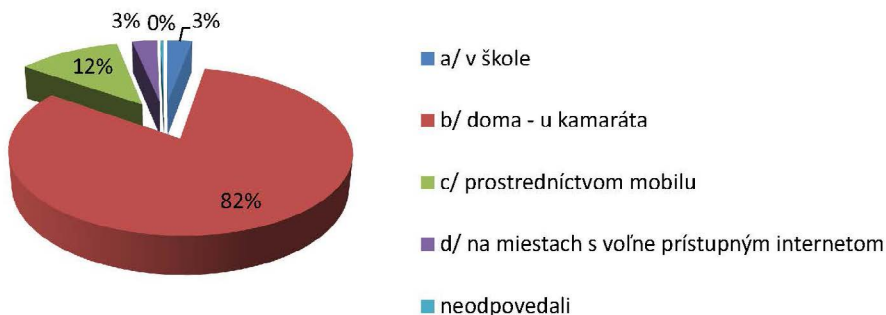
Prítomnosť a správanie mladých ľudí na internete.

1.1 Možnosti pripojenia k internetu

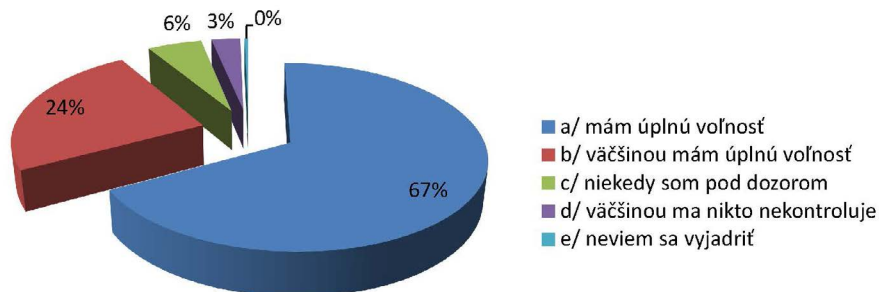
- **každý respondent má možnosť pripojiť sa na internet**
- až 82 % respondentov má viac ako dve možnosti pripojenia na internet (83 % - CH, 81,7 % - D)
- 3 % len v škole (4,5 % - CH, 1,8 % - D)

1.2 Najčastejšie pripájanie k internetu

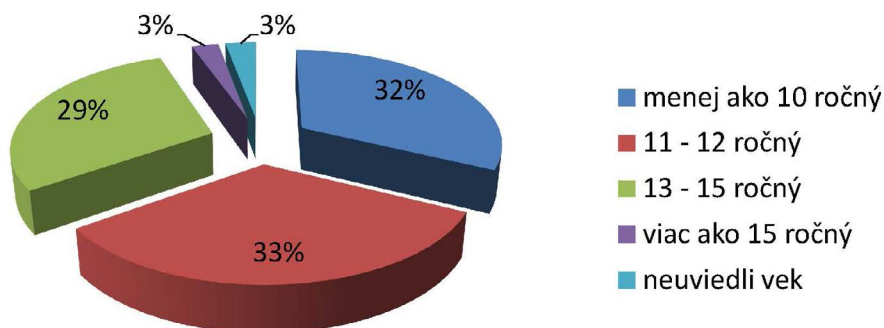
- v celoslovenskom výskume (2009) uviedlo **86,4 %** respondentov, že sa najčastejšie pripája k internetu doma, **6,3 %** sa najčastejšie pripája v škole
- **najčastejšie pripojenie k internetu prebieha v súkromí domova**

1.3 Máš pri používaní internetu úplnú voľnosť, alebo máš nad sebou dozor?

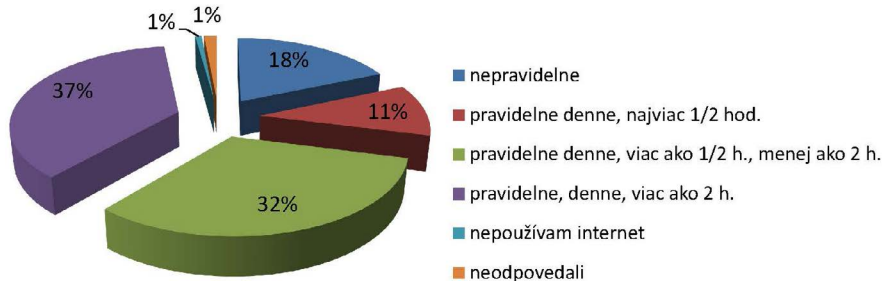
- úplnú voľnosť (odp. a/) a väčšinou úplnú voľnosť (odp. b/) má **91 %** respondentov
- v celoslovenskom výskume (2009) uviedlo úplnú voľnosť a väčšinou úplnú voľnosť **88,2 %** respondentov

1.4 V ktorom veku si začal používať internet?

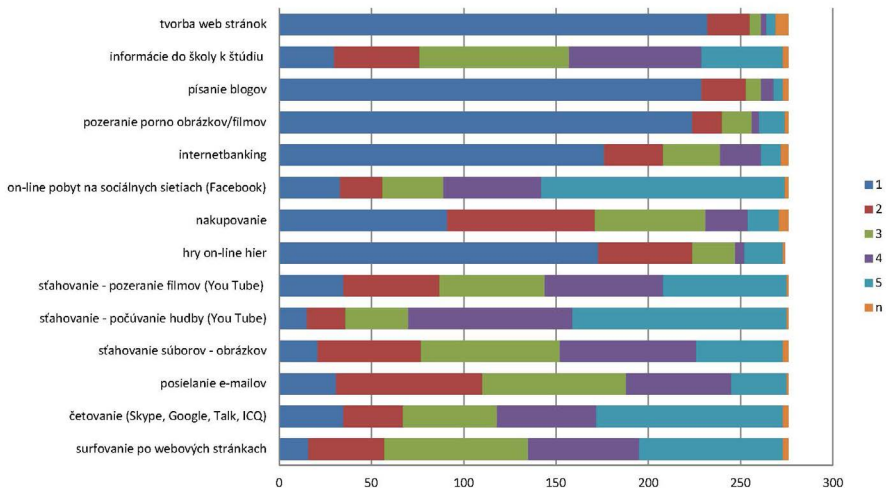
- mladí ľudia sa začleňujú do radov on-line komunity vo veku 10 – 12 rokov (až **65 %** respondentov)
- veková hranica pravidelného používania internetu sa postupne **posúva smerom k stále mladším vekovým skupinám**

1.5 Ako často sa pripájaš na internet?

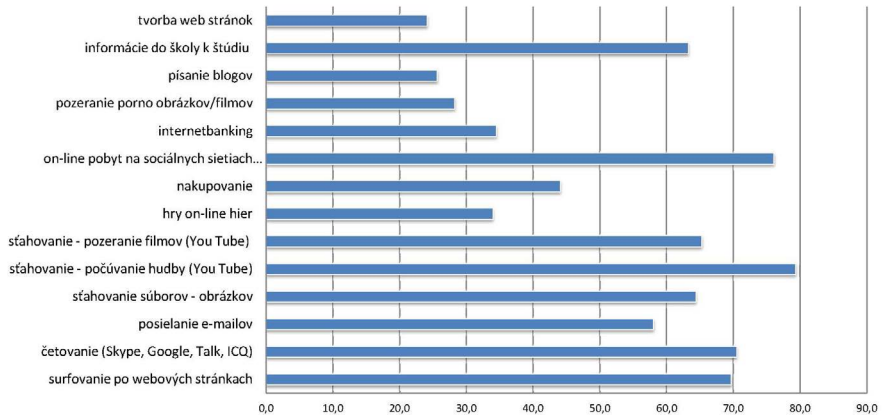

- približne **30 %** respondentov sa pripája na internet nepravidelne, resp. denne, ale menej ako ½ hodiny
- približne **70 %** respondentov sa na internet pripája denne 2 hodiny a viac, chlapi sú na internete viac, ako dievčatá
- počet tých, ktorí nepoužívajú internet je štatisticky nevýznamný

1.6 Aktivity na internete

- 1 – vôbec nevykonávam
- 5 – veľmi často vykonávam

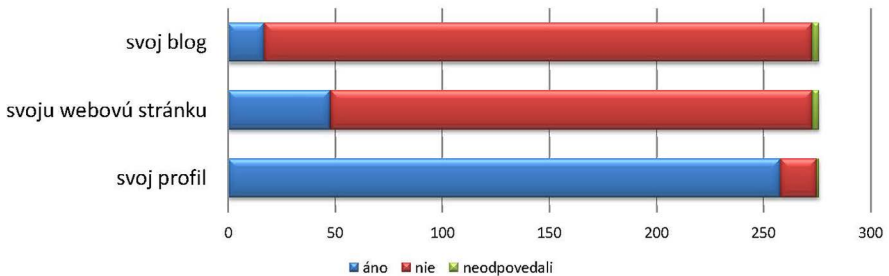
- respondenti **preferujú** na internete počúvanie hudby, pozeranie filmov, čítovanie, pobyt v sociálnej sieti, získavanie informácií ku štúdiu
- respondenti **menej využívajú** písanie blogov, tvorbu web stránok, on-line hry a pozeranie porno obrázkov/filmov

2 Mladí ľudia a sociálne siete

- masové rozšírenie sociálnych sietí je relatívne veľmi mladým fenoménom
- Facebook vznikol v roku 2004 ako univerzitná sieť; od augusta 2006 sa stal globálnou platformou, pripojiť sa môže každý, kto je starší ako 13 rokov
- v r. 2009 mal Facebook viac ako 300 miliónov aktívnych užívateľov, má 70 jazykových mutácií (vrátane slovenčiny)
- každý deň pribudne niekoľko tisíc nových záujemcov o vstup do siete
- Facebook je najpopulárnejším zástupcom sociálnych sietí (po ňom je MySpace)
- **základné funkcie sociálnych sietí:**
 - profily
 - pozvánky pre vstup do siete
 - databáza priateľov
 - možnosť diskutovať s členmi skupiny
 - možnosť zdieľať s členmi rôzne materiály: texty, foto, hudbu, videá,...
- obrovský záujem o siete je globálny a týka sa mladých ľudí na celom svete

2.1 Profil na internete

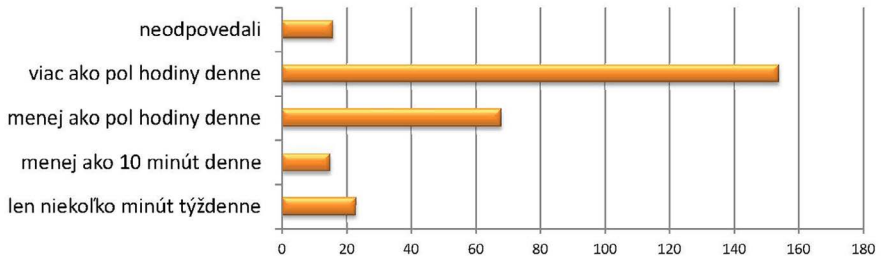
Máš na internete... ?

Profil je digitálny systém, v ktorom človek vyjadruje charakteristické aspekty svojej identity a umožňuje ostatným, aby ich videli a interpretovali. Profily obsahujú demografické údaje, osobné záľuby a popis ľudí, s ktorými by sa radi v rámci siete stretli.

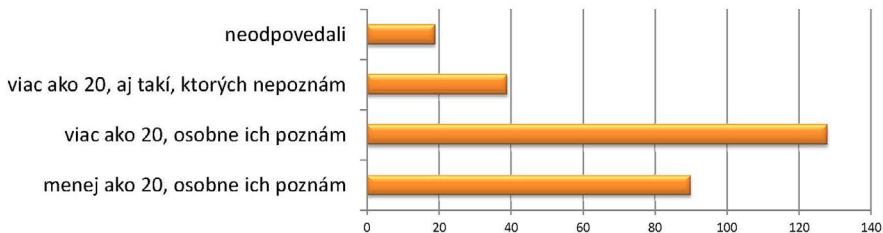
93,5 % respondentov má svoj profil na internete.

2.2 Čas trávený na sieťach

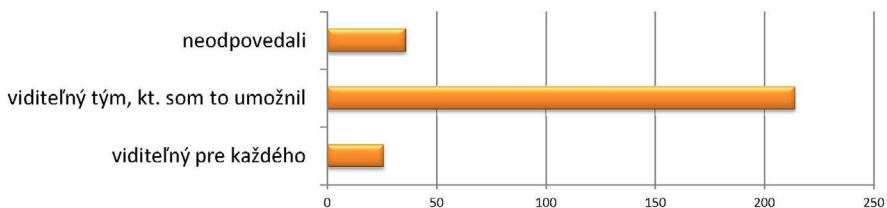
- **55,8 %** respondentov venuje **denne viac ako pol hodiny** času pobytu na sociálnej sieti (chlapci: 53,6 %, dievčatá 57,3 %)
- **8,3 %** respondentov je na sieti **len niekoľko minút týždenne**; **5,4 %** respondentov je na sieti **menej ako 10 minút denne**

2.3 Početnosť komunity na sieti

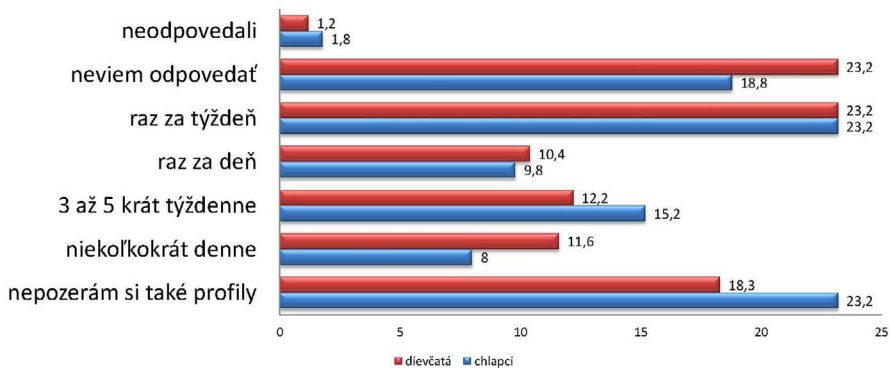
- Respondenti preferujú **komunity s viac ako 20 ľuďmi, pričom členov komunity osobne poznajú (46,4 %**, medzi chlapcami a dievčatami nie je podstatný rozdiel). Výskum v r. 2009 – 74,9 %.
- Druhú početnú skupinu tvoria respondenti, ktorí komunikujú **s menej ako 20 ľuďmi, pričom ich osobne poznajú (32,6 %**, medzi chlapcami a dievčatami nie je podstatný rozdiel).
- **Jednou z priorit on-line generácie je záujem byť neustále v kontakte s rovesníkmi.**

2.4 Viditeľnosť profilu

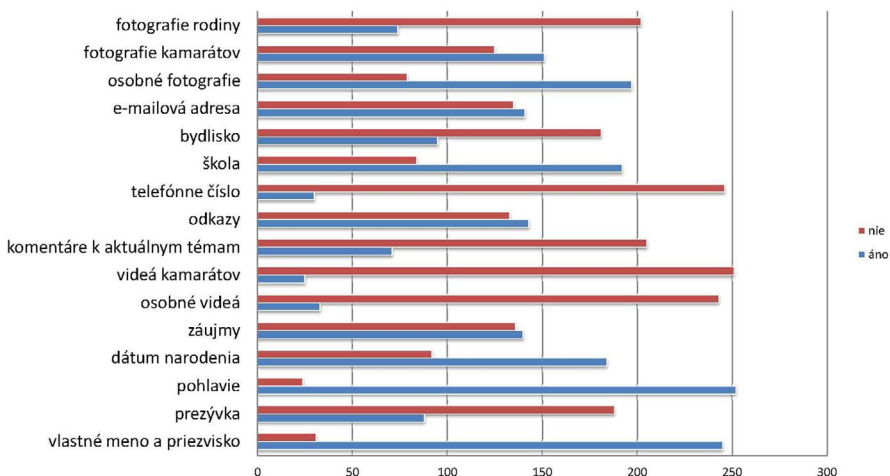
- Väčšina respondentov - **77,5 %** - si svoju identitu na sieti chráni – **profily sú viditeľné len tými, ktorým to umožnia**. Dievčatá sú v tomto smere opatrnejšie (83,5 %) než chlapci (68,8 %).

2.5 Sledovanie profilov iných ľudí

- **43,1 %** respondentov buď **profily iných nepozierá**, alebo sa nevedeli k otázke vyjadriť, resp. neodpovedali
- **56,8 %** respondentov **profily iných sleduje** s rôznou frekvenciou; najpočetnejšiu skupinu tvoria tí, ktorí to **sledujú raz za týždeň (23,2 %)**

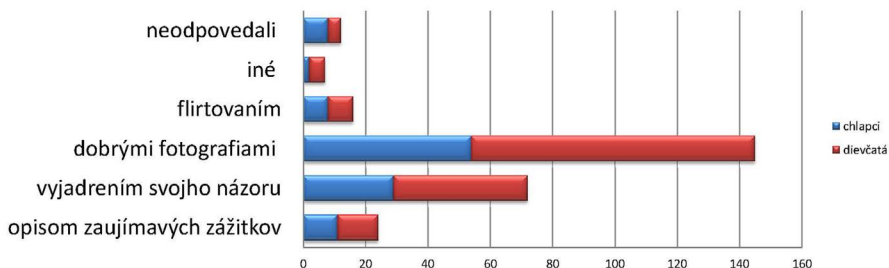
2.6 Obsah profilov zverejňovaných v sieti

- **Najčastejšie** sú zverejňované: pohlavie, meno a priezvisko, dátum narodenia, osobné fotografie, dátum narodenia, údaje o škole,...

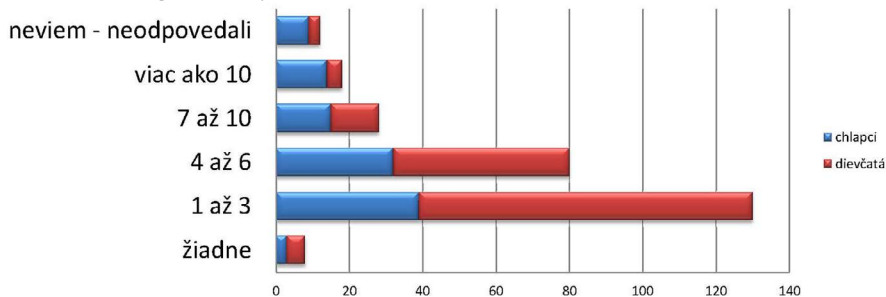
3 Mladí ľudia a aktivity na sociálnej sieti

3.1 Čím je možné najviac zaujať ostatných na sociálnej sieti

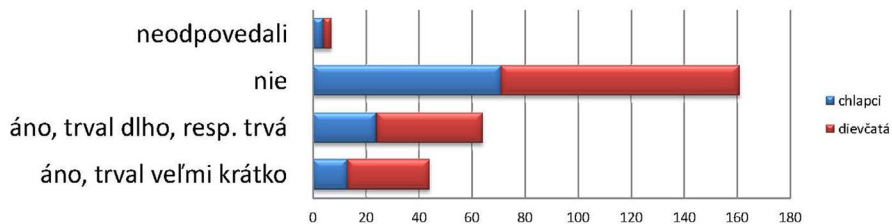
- Vo virtuálnom svete sa významným spôsobom komunikuje **prostredníctvom fotografií** (52,5 % respondentov). Mladí disponujú mobilmi s fotoaparátom. Pri komunikácii zaujme aj človek, ktorý prezentuje **svoj názor** na určité veci, dianie, udalosti... (26,1 % respondentov)

3.2 Počet zaregistrovaných kont

- 47,1 % respondentov má registrované **najviac 3 kontá**, prevažujú dievčatá (55,5 % z celkového počtu dievčat)
- 12,5 % chlapcov z celkového počtu chlapcov má registrovaných viac ako 10 kont (len 2,4 % dievčat z celkového počtu dievčat)
- takmer 1/3 respondentov (29 % z celkového počtu) má registrovaných 4 – 6 kont

3.3 Prerástol tvoj internetový vzťah do reality?

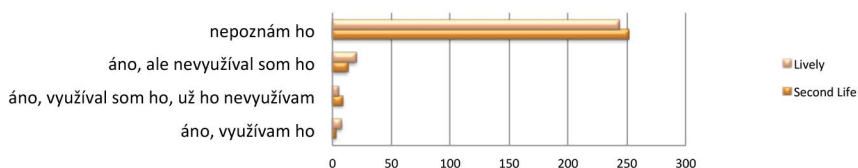

- u **58,3 %** respondentov internetový **vzťah neprerástol do reality**
- u **24,4 %** dievčat a **21,4 %** chlapcov **vzťah prerástol do reality** a v čase prieskumu trval
- u **15,9 %** bol pokus o reálny vzťah, ale trval len krátko

4 Mladí ľudia a virtuálny svet

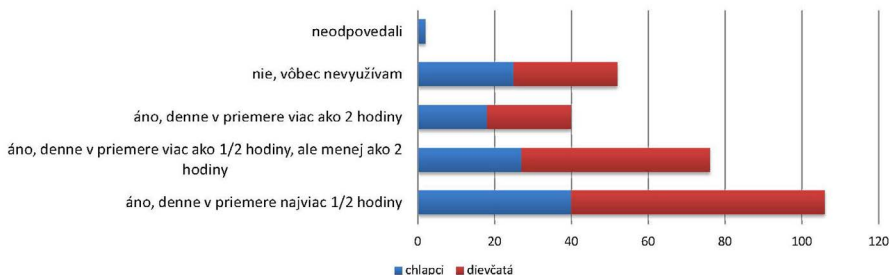
4.1 Internetový projekt second life a lively

Poznáš internetový projekt ... ?

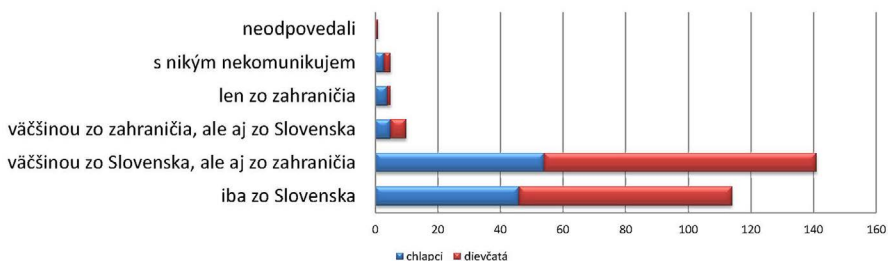
- postavy **žijú v reálnom čase** a využívajú **3D grafiku**, žijú vo virtuálnych miestnostiach
- **Second Life** spoločnosti Linden Lab bol prvou internetovou komunitou s obyvateľmi, vlastnou menou a ekonomikou; ľudia začali viesť **vo virtuálnom svete druhý – virtuálny život**
- **Lively** je virtuálny svet Google; okrem iného umožňuje z portálu You Tube sledovať virtuálnu televíziu

4.2 Rozhovory s priateľmi v reálnom čase na internete

- **80,4 %** respondentov sa **denne** prostredníctvom internetu **rozpráva s inými** v reálnom čase
- **viac ako 2 hodiny denne** sa denne v reálnom čase rozpráva s inými **14,5 %** respondentov
- túto možnosť využívajú viac dievčatá, ako chlapci

4.3 Odkiaľ pochádzajú tí, s ktorými komunikuješ na internete?

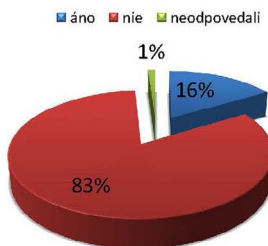
- **41,3 %** respondentov má partnerov v komunikácii iba zo Slovenska, **51,1 %** komunikuje s partnermi žijúcimi na Slovensku, len niektorí žijú v zahraničí
- príčinou nízkeho počtu zahraničných partnerov v komunikácii môže byť jazyková bariéra
- „aktívnejšie“ v komunikácii sú dievčatá

4.4 Aktivity vo virtuálnych komunitách a diskusných fórach

Si v súčasnosti zapojený do záujmovej virtuálnej komunity?

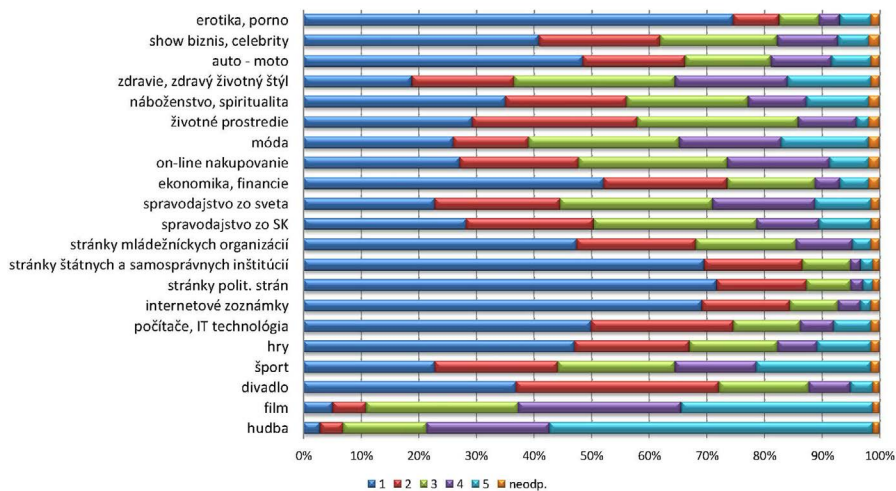

Si v súčasnosti aktívne zapojený do diskusného fóra na internete?

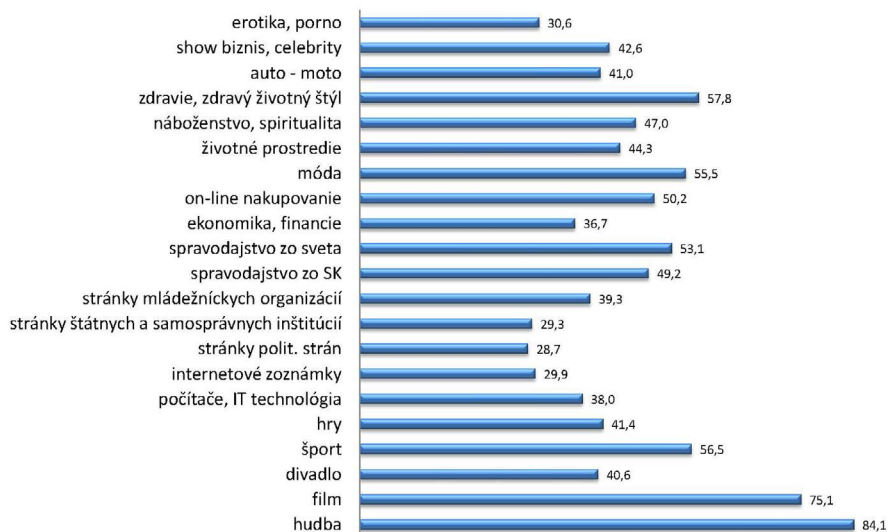

5 Mladí ľudia a on-line práca s informáciami

5.1 Aké typy informácií mladých zaujímajú

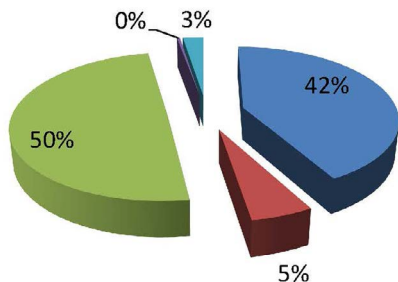
1 – vôbec ma nezaujíma; 2 – minimálne ma zaujíma; 3 – občas ma zaujíma; 4 – celkom ma zaujíma; 5 – veľmi ma zaujíma

		CŠ (2013)	SR (2009)
ZÁUJEM	hudba	56,1	54
	film	33,3	34
	šport	19,9	25
	móda	15,2	17
	internetové zoznamky	1,8	19
	porno, erotika	5,4	14,3
NEZÁUJEM	politické strany	71,7	81,1
	štátne a samosprávne inštitúcie	69,6	80,4
	ekonomika, financie	52,2	55,8
	náboženstvo, spiritualita	35,1	63,6
	on-line hry	47,1	14,7
	mládežnícke organizácie	47,5	50,8
	spravodajstvo SR	28,3	32,3
	spravodajstvo zahraničné	22,8	27,9
porno. erotika	74,6	51,5	

6 Mladí ľudia a on-line bezpečnosť

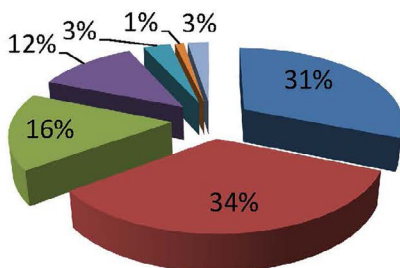
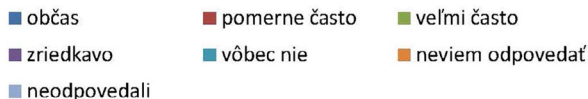
6.1 Kontaktoval vás cudzí človek a mal na vás požiadavky alebo návrhy, ktoré sa vám nepáčili?

- **42 %** respondentov uviedlo, že sa s nevhodnými požiadavkami a návrhmi na internete stretli (slovenský výskum 2009: **46,1 %**)
- **50 %** respondentov, že sa s obťažovaním alebo nevhodným správaním nestretli (slovenský výskum 2009: **34,6 %**)

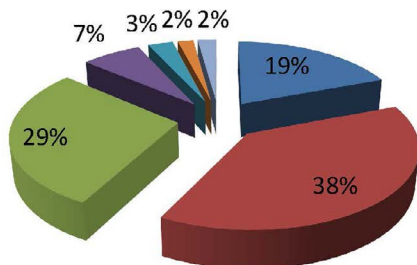
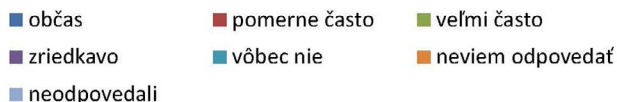
7 Mladí ľudia a on-line učenie

7.1 Internet ako prostriedok vzdelávania – domáca príprava na vyučovanie

- na domácu prípravu na vyučovanie používa **pomerne často a veľmi často** internet **50 %** respondentov (slovenský výskum 2009: **51,5 %**)
- **zriedkavo, alebo vôbec** na tento účel **nevyužíva** internet **15 %** respondentov (slovenský výskum 2009: **13,1 %**)

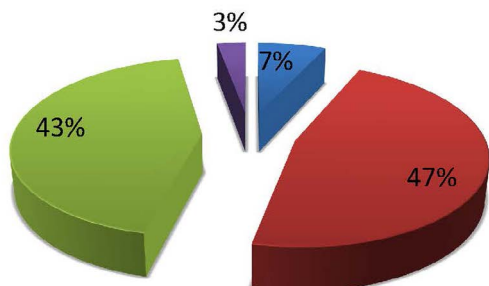
7.2 Internet ako prostriedok vzdelávania – záujmové vzdelávanie

- **veľmi často, alebo pomerne často** využíva na získavanie nových informácií súvisiacimi so záľubami a záujmami **67 %** respondentov (slovenský výskum 2009: **60,3 %**)
- **zriedkavo, alebo vôbec** na tento účel **nevyužíva** internet **10 %** respondentov (slovenský výskum 2009: **10,7 %**)

7.3 Internet a vplyv na postoje, názory, hodnoty

Myslíš, že Tvoj „život“ vo virtuálnom svete na internete má vplyv na Tvoje názory, uvažovanie, postoje... ?

- 7 % respondentov pripúšťa, že internet **má veľký vplyv**
- 47 % respondentov pripúšťa **istý vplyv**
- 43 % je toho názoru, že internet **nemá vplyv** na názory, hodnoty, postoje

8 Záver

- mladí ľudia trávajú pomerne veľa času v digitálnom svete, nadväzujú v ňom priateľstvá, realizujú svoje záľuby, získavajú informácie
- mladí ľudia využívajú internet najmä na zábavu (hudba, film) a komunikáciu - dôležitým prostriedkom komunikácie a zdieľania je fotografia
- prístup k internetu je bežnou súčasťou; najčastejšie pripojenie je v súkromí domova
- sociálne siete na internete (Facebook, My Space) sa stávajú „životným“ prostredím mladých
- mladí ľudia udržiavajú kontakty s početnými skupinami rovesníkov, veľká časť z nich tomu venuje denne pomerne veľa času; málo využívajú možnosti jazykového vzdelávania prostredníctvom komunikácie s rovesníkmi v zahraničí
- využívanie webových stránok z hľadiska obsahu potvrdzuje názor, že mladí ľudia majú nedostatočný záujem o dianie v spoločnosti a veci verejné

Odporúčame:

- podporovať prístup mladých ku kvalitným službám v oblasti virtuálneho sveta
- zabrániť akýmkoľvek formám sociálneho vylúčenia z dôvodu nedostatočnej úrovne digitálnej gramotnosti
- podporovať programy neformálneho jazykového vzdelávania (e-learning v sociálnej sieti)

Za pomoc pri zbere dát v prieskume ďakujeme riaditeľom škôl, na ktorých sa prieskum realizoval.

Výchova a vzdelávanie ako nástroj (de)formovania hodnotového systému spoločnosti III

Zborník z konferencie, Ružomberok 2013

© VERBUM – vydavateľstvo KU

Odborné recenzie

PhDr. Viera Kačínová, PhD.

Mgr. Juraj Považan, PhD.

Redakčná a jazyková úprava

Barbora Palaščáková

Organizátori konferencie

Katolícka univerzita, Pedagogická fakulta,

Fórum pre verejné otázky

Nadácia Konrada Adenauera

Rímskokatolícka cirkev: Biskupstvo Spišské Podhradie

Gymnázium sv. Andreja v Ružomberku

VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity

Hrabovská cesta 1A, 034 01 Ružomberok

<http://www.ku.sk>, verbum@ku.sk, tel. +421444304693 kl. 308

ISBN 978–80–561–0108–7

